

УДК: 342.9, 342.951:351.741
№ держреєстрації: 0124U001174

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
(ДонДУВС)**

25015, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1
тел. +38 (097) 907 01 07, +38 (066) 678 78 80

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. першого проректора університету
доктор юридичних наук, доцент

Ганна БУГА

2024р.

**ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ**

**ІНОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ТА СУЧАСНІ ПРАКТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ
ПОЛІЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОСТОРУ ДЛЯ ДІТЕЙ**

(остаточний)

Керівник НДР
кандидат юридичних наук,
професор

Ольга Мердова

Результати роботи розглянуто Науковою радою Донецького державного університету внутрішніх справ, протокол від дод. 11 2024 р. № 11

2024

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник теми

Завідувач кафедри
адміністративно-правових
дисциплін факультету №2
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
професор

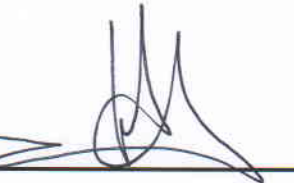

« 3 » 11 2024

О. М. Мердова
(розділ V)

Виконавці:

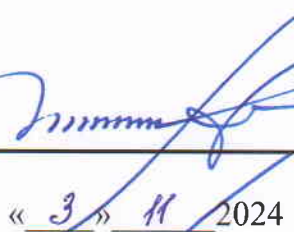
Начальник Управління
ювенальної превенції
Департаменту превентивної
діяльності Національної поліції
України, полковник поліції

« 14 » 11 2024

В.В. Богдан
(вступ, висновки,
реферат)

Ректор Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

« 3 » 11 2024

С.С. Вітвіцький
(розділ III)

Доцент кафедри
адміністративно-правових
дисциплін факультету №2
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії

« 3 » 11 2024

Д.В. Кіблик
(розділ III)

Викладач кафедри
адміністративно-правових
дисциплін факультету № 2
Донецького державного
університету внутрішніх справ

« 3 » 11 2024

О.Г. Шишкарьова
(розділ III)

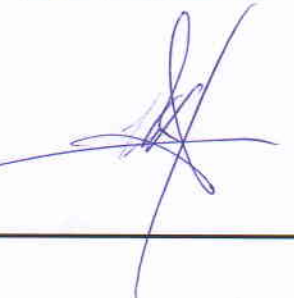
Доцент кафедри
адміністративно-правових
дисциплін факультету №2
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

« 3 » 11 2024

А.П. Сахно
(розділ III)

Начальник відділу організації
служби Донецького державного
університету внутрішніх справ,
здобувач ступеня доктора

І.К. Хозлу
(розділ III)

філософії поза аспірантурою за спеціальністю 081 «Право», « 3 » 11 2024
капітан поліції

Завідувач науково-дослідної лабораторії соціально-психологічного забезпечення, супроводу та реабілітації працівників МВС Навчально-наукового інституту №3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук, доцент, підполковник поліції

О.О. Сердюк
(додаток 3)

« 5 » 11 2024

Завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

С.О. Шатрава
(розділ II)

« 5 » 11 2024

Завідувач кафедри адміністративної діяльності №3 навчально-наукового інституту №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

О.В. Джафарова
(розділ II, розділ V)

« 5 » 11 2024

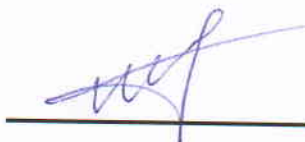
Професор кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент старший науковий співробітник

О.В. Ковальова
(розділ V)

« 18 » 11 2024

Доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права та безпеки Одеського державного

А.І. Берендєєва
(розділ I)

кандидат юридичних наук, « 18 » 11 2024
доцент

Доцент кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

А.О. Сухарева
(розділ I)

« 18 » 11 2024

Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем кримінального забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

В.Л. Костюк
(розділ IV)

« 4 » 11 2024

Старший науковий співробітник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

В.В. Литвин
(розділ IV)

« 4 » 11 2024

Старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

В.В. Мозоль
(розділ IV)

« 7 » 11 2024

Професор кафедри кримінології та інформаційних технологій Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Н.В.Кулакова
(розділ IV)

« 7 » 11 2024

РЕФЕРАТ

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ТА СУЧАСНІ ПРАКТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ДІТЕЙ

Наукова робота складається з передмови, основної частини, що містить п'ять розділів, висновків, списку використаних джерел (118 найменувань) та додатків. Загальний обсяг наукової роботи становить 153 сторінки, з яких основного тексту – 146 сторінок. В роботі є 9 ілюстрацій та 5 таблиць.

Ключові слова: діти, безпека освітнього середовища, поліція, профілактика, загрози освітньому середовищу, взаємодія.

Об'єктом дослідження є діяльність підрозділів Національної поліції України у сфері забезпечення безпечного освітнього середовища.

Метою дослідження є аналіз організаційних та правових аспектів роботи поліції, спрямованої на створення умов, що мінімізують ризики та загрози в закладах освіти, а також надання поліцейських послуг, що забезпечують правопорядок, безпеку та захист прав дітей.

Методологічну основу складають як загальнонаукові, так і спеціальні методи та прийоми наукового пізнання із застосуванням системного підходу. Порівняльно-правовий метод використано впродовж усього дослідження, під час вивчення основних наукових підходів учених, спеціалізованих досліджень, положень вітчизняного законодавства. Із використанням формально-юридичного методу здійснено аналіз законодавства України, що визначає нормативно-правові, інституційні, організаційні засади діяльності органів і підрозділів Національної поліції України та інших суб'єктів щодо формування безпечного освітнього середовища.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в інтеграції інноваційних методик та сучасних підходів в діяльності поліції щодо формування безпеки освітнього середовища. У роботі розкрито механізми створення безпечного освітнього середовища, що враховують актуальні виклики, зокрема воєнний стан та підвищені ризики для дітей. Окремо досліджено досвід інших країн та найкращі міжнародні практики у сфері захисту прав дітей в освітніх закладах, що дозволяє адаптувати ці практики до українських реалій. Дослідження надає ґрунтовний аналіз законодавчих аспектів та прикладних заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності поліції та інших зацікавлених суб'єктів у забезпеченні безпечного освітнього середовища в Україні.

Основні положення та висновки наукової роботи опубліковано у 10 наукових працях, з яких 1 колективна монографія, 1 аналітичний звіт, 4 наукові статті, опубліковані фахових виданнях та 4 тезах доповіді на науково-практичних заходах.

Результати наукової роботи можуть бути використані у: 1) у правозастосовній діяльності підрозділів ювенальної превенції, служби освітньої безпеки Національної поліції України та інших суб'єктів публічного

адміністрування дотичних до сфери формування безпечного освітнього середовища; 2) у нормотворчій діяльності – для вдосконалення положень чинного законодавства та під час підготовки і прийняття нових нормативно-правових актів, норми яких, спрямовані на врегулювання суспільних відносин у сфері формування безпечного освітнього середовища; 3) у науково-дослідній сфері – результати дослідження можуть бути основою для подальших наукових напрацювань за напрямом підвищення ефективності формування безпечного освітнього середовища; 4) в освітньому процесі – положення дослідження можуть бути використані в системі професійного навчання поліцейських, яке складається з первинної професійної підготовки, підготовки у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, післядипломної освіти та службової підготовки, а також під час підготовки навчально-методичної літератури.

Проведене дослідження є завершеною працею, в якій було сформульовано концептуальні положення, засновані на комплексному аналізі теоретичних напрацювань, положень чинного законодавства, практики його застосування, позитивного закордонного досвіду, спрямовані на вирішення актуальної доктринально-прикладної проблеми – запровадження інноваційних методик та сучасних підходів в діяльності поліції щодо забезпечення безпеки освітнього середовища.

Керівник НДР
кандидат юридичних наук,
професор

Ольга Мердова

ЗМІСТ

Передмова	8
Розділ I. Правові та теоретико-методологічні засади формування безпечного освітнього середовища	10
1.1. Безпечне освітнє середовище: поняття та напрями формування.....	10
1.2. Правові засади формування безпечного освітнього середовища.....	23
Розділ II. Система суб'єктів формування безпечного освітнього середовища	37
2.1. Орган державної влади.....	37
2.2. Органи місцевого самоврядування.....	42
2.3. Неурядові та громадські організації.....	53
Розділ III. Роль поліцейських у формуванні безпечного освітнього середовища	65
3.1. Адміністративно-наглядові функції поліції.....	65
3.2. Профілактика як інструмент створення безпечного освітнього простору.....	72
3.3. Виявлення та реагування на загрози безпечному освітньому середовищу.....	81
Розділ IV. Взаємодія суб'єктів формування безпечного освітнього середовища	92
4.1. Порядок взаємодії органів і підрозділів Національної поліції України та територіальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій.....	92
4.2. Особливості взаємодії підрозділів та органів поліції з працівниками закладу освіти під час реагування на повідомлення про ускладнення оперативної обстановки.....	97
Розділ V. Кращі міжнародні стандарти та практики побудови безпечного освітнього середовища для дітей	100
Висновки	117
Список використаних джерел	119
Додатки	128

ПЕРЕДМОВА

Увагу представників різних державних і недержавних інституцій постійно привертає проблема забезпечення і захисту прав дітей, особливо ці питання актуалізуються в умовах дії правового режиму воєнного стану, оскільки діти є найбільш уразливою категорією населення України. Перша леді нашої держави Олена Зеленська під час підписання Меморандуму про взаєморозуміння з Представництвом Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) в Україні наголосила: «Всі наші діти в небезпеці. Ми маємо постійно розповідати світові, як війна забирає дитинство у наших дітей. Світ має почути про це – і пам'ятати – щодня»¹.

Актуальність проблематики формування безпечного освітнього середовища важко переоцінити, адже якісна освіта неможлива без забезпечення фізичної, психологічної та емоційної безпеки всіх учасників освітнього процесу. Зростання кількості випадків булінгу, насильства, кіберзагроз та інших небезпечних ситуацій в освітніх закладах підкреслює необхідність комплексного підходу до створення середовища, де кожен учасник освітнього процесу може почуватися захищеним.

Крім того, у реаліях воєнного часу створення безпечного середовища та мінімізації загроз у закладах освіти є одним з пріоритетів для правоохоронного сектору в Україні. За даними офіційної статистики з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну 363 закладів освіти зруйновано повністю, 3428 - пошкоджено².

Органи державної влади роблять усе можливе для захисту прав дітей в сучасних умовах, особливо активну позицію у цих питаннях займає Міністерство внутрішніх справ України спільно з іншими органами, що належать до сфери його управління, систематично здійснюючи заходи з метою належного забезпечення безпеки, захисту прав та законних інтересів дітей, у тому числі під час правового режиму воєнного стану.

Саме тому, в умовах сьогодення безпека дітей у закладах освіти є пріоритетом для органів і служб дотичних до забезпечення і захисту прав дітей, провідне місце серед яких займають органи і підрозділи Національної поліції України, які знаходяться у постійному пошуку інноваційних підходів та сучасних практик, які дозволяють створити ефективну систему захисту, що забезпечує безпечне та комфортне середовище для навчання.

Національною поліцією України постійно вживається комплекс заходів щодо створення безпечного освітнього середовища, зокрема збільшення поліцейської присутності в закладах освіти із наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них, та їх безпеки під час освітнього процесу, а також наближення нарядів поліції до закладів освіти. Діяльність підрозділів

¹ Олена Зеленська продовжить співпрацю з ЮНІСЕФ у сфері захисту дітей та навчання під час війни / UNICEF України. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/olena-zelenska-and-unicef-continue-partner-protect-children-ukraine-and-their-access>

² 7 мільйонів дітей війни в Україні. URL: <https://saveschools.in.ua/>

Національної поліції України повинна бути зосереджена на трьох основних напрямках створення безпечного освітнього середовища – це ключові підходи організації безпеки в закладах освіти, оперативне реагування на надзвичайні ситуації і безпекові загрози під час навчання та допомога постраждалим після можливого травматичного досвіду.

Розділ I. Правові та теоретико-методологічні засади формування безпечного освітнього середовища

1.1. Безпечне освітнє середовище: поняття та напрями формування

У сучасному динамічному світі забезпечення безпеки та благополуччя учасників освітнього процесу має критичне значення. Навчальні заклади несуть відповідальність за створення безпечного освітнього середовища, яке сприяє не лише отриманню освіти, але й захисту від потенційних ризиків та небезпек. У широкому розумінні, загрози безпековому середовищу – процеси та явища, зокрема, надзвичайні події природного або техногенного характеру та протиправні діяння, які продукують або створюють сприятливі умови для заподіяння шкоди правам, свободам і законним інтересам громадян, підприємств, установ і організацій, навколишньому середовищу, суспільству і державі, або заподіють таку шкоду³.

В ст. 1 Закону України «Про освіту» визначено поняття безпечного освітнього середовища, що представляє собою сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин⁴.

Для створення такого середовища важливим є ідентифікація загроз та ризиків в освітньому середовищі, тобто тих явищ, які мають негативний вплив на учасників освітнього процесу та створюють загрози для належного надання освітніх послуг.

Негативні явища в освітньому середовищі - події, які відбуваються безпосередньо в приміщенні закладу освіти, на прилеглих територіях та/або

³ Кулик О. Г. Теоретичні та методичні підходи до створення безпекового середовища в Україні. Нова архітектура безпекового середовища України : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 груд. 2022 р.). Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. правових наук України, Наук.- дослід. ін-т вивчення проблем злочинності ім. В. В. Сташиса. Харків : Юрайт, 2022. С. 99-100.

⁴ Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

дорогою до (із) закладу освіти і становлять загрозу для життя, фізичного, психічного здоров'я учня та його майна⁵.

До негативних явищ в освітньому середовищі відносяться:

булінг (цькування);

вживання в приміщенні закладу освіти чи на прилеглих до нього територіях алкогольних напоїв, тютюнових виробів, інших психоактивних речовин;

втягнення учня в протиправну діяльність, залучення його до вживання психоактивних речовин;

жорстоке поводження з учнем, дискримінація учня за будь-якою ознакою, приниження його честі та гідності;

залучення учня до деструктивних молодіжних груп;

наближення закладу освіти до району, де вживаються заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії Російської Федерації, району ведення бойових дій;

незадовільний рівень забезпечення безпеки дорожнього руху біля закладу освіти і пожежної безпеки в закладі;

неконтрольоване перебування сторонніх осіб, потрапляння предметів, виробів та речовин, вилучених з обігу (зброя, наркотичні засоби, психотропні речовини тощо), на територію або в приміщення закладу освіти;

недостатній рівень обізнаності учнів про їх права та найкращі інтереси дитини, навички безпечної поведінки (зокрема в Інтернеті), алгоритм дій у разі порушення прав та інтересів учнів;

недостатній рівень обізнаності педагогічних працівників закладу освіти про права та найкращі інтереси дитини, алгоритм дій у разі безпосереднього виявлення ними порушення прав та інтересів учнів, негативних явищ в освітньому середовищі;

недостатній рівень обізнаності учасників освітнього процесу щодо дій у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій;

недотримання заборони щодо праці в контакті з учнями осіб, інформацію про яких внесено до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи;

підвищення рівня криміногенної ситуації в районі розташування закладу освіти (насамперед збільшення кількості кримінальних правопорушень, потерпілими від яких є діти, тощо);

суїцидальна, девіантна, віктимна поведінка учня, учинення ним правопорушення, вживання ним психоактивних речовин, наявність у нього залежності від таких речовин, іншого виду залежності⁶.

Цей перелік ризиків та загроз у освітньому середовищі не є вичерпним, адже соціальні зміни можуть вносити свої корективи в динаміку і характер негативних явищ. Втім, він відображає основні чинники ризику, які впливають

⁵ Про реалізацію експериментального проекту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі» : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2023 року № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2023-%D0%BF#Text>

⁶ Там само.

на функціонування навчального процесу в Україні в умовах воєнного стану. Адаптація до нових соціальних умов вимагає постійного аналізу і перегляду таких негативних чинників для ефективної відповіді існуючим загрозам. Тож розглянемо більш докладніше ці негативні явища.

Булінг (цькування) - це психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне насильство, тобто будь-які умисні дії, що вчиняються всупереч волі, бажання, без згоди потерпілої особи, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, і порушують її права, свободи, законні інтереси та/або перешкоджають виконанню нею визначених законодавством обов'язків, що систематично вчиняються стосовно дитини або дитиною стосовно іншої особи, які є учасниками одного колективу. При цьому колектив – це група осіб, які об'єднані (організовані) відповідно до законодавства з метою навчання, тренування, творчості, оздоровлення, відпочинку, лікування тощо, та не перебувають між собою у трудових відносинах⁷. Відповідальність за вчинення булінгу передбачена статтею 173-4 КУпАП. Важливо пам'ятати, що неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу також становить склад правопорушення, передбаченого зазначеною статтею.

Булінг може мати різноманітні прояви: фізичні (наприклад, коли дитині завдають фізичну шкоду: б'ють, штовхають, шарпають), психологічні (наприклад, коли дитину ігнорують, так званій «бойкот», принижують, ображають), економічний (наприклад, коли у дитини відбирають гроші або особисті речі), сексуальні (наприклад, сексуальні домагання). Також окремим широко розповсюдженим проявом став кібербулінг, який стосується випадків вчинення цькування в освітньому середовищі саме в Інтернет просторі з використанням мобільних телефонів, комп'ютерної техніки, інших пристроїв і засобів, через які здійснюється доступ до електронних комунікаційних мереж⁸.

Булінг серйозно впливає на психічне здоров'я всіх учасників. Постраждали особи часто відчувають низьку самооцінку, уникають соціальних контактів, у них розвиваються різні фобії. Це може спровокувати депресію та суїцидальні думки, особливо якщо булінг триває довгий час. Статистика показує, що постраждалі особи від булінгу часто мають високий ризик самогубства, що підкреслює важливість втручання та підтримки в цих випадках.

Механізм реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти всіх типів і форм власності, крім тих, які забезпечують здобуття освіти дорослих, у тому числі післядипломної освіти, зафіксований в Порядку реагування на випадки булінгу (цькування), затвердженого наказом МОН України від 28

⁷ Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми: Закон України від 06 червня 2024 року № 3792-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text>

⁸ Гретченко Л. Кібербулінг в закладі освіти: найбільш поширені прояви порушень та алгоритми дієвого реагування. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія: збірник матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 06-10 лют. 2023 р. Кропивницький, 2023. С. 175

грудня 2019 року № 1646, в якому також затверджено Порядок застосування заходів виховного впливу⁹.

Вживання в приміщенні закладу освіти чи на прилеглих до нього територіях алкогольних напоїв, тютюнових виробів, інших психоактивних речовин. Окрім шкоди фізичному та психологічному здоров'ю дитини, це має негативний вплив на навчальний процес через проблеми таких дітей з концентрацією та пам'яттю, що неминуче призводить до зниження успішності та пропусків занять. Вживання алкоголю, тютюнових виробів та заборонених речовин часто стає передумовою втягнення дітей до протиправної діяльності та вчинення ними правопорушень.

В ст. 13 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» зазначено, що реалізація (продаж) тютюнових виробів, предметів, пов'язаних з їх вживанням, трав'яних виробів для куріння, електронних сигарет, заправних контейнерів, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згорання особам, які не досягли 18 років, забороняється¹⁰. У разі вчинення зазначеного правопорушення настає відповідальність за статтю 156 КУпАП¹¹. Крім того, зазначеною ст. 13 закону забороняється куріння, вживання та використання тютюнових виробів, предметів, пов'язаних з їх вживанням, трав'яних виробів для куріння, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згорання, кальянів у приміщеннях та на території навчальних закладів¹². Це означає, що і повнолітнім, які знаходяться на території закладу освіти (педагогічному складу, батькам та іншим) заборонено вживати тютюнові вироби. У разі порушення такої заборони передбачено настання відповідальності за ст. 175-1 КУпАП¹³.

Психоактивні речовини – це речовини, які при прийомі або введенні в організм впливають на психічні процеси, наприклад, сприйняття, свідомість, пізнання або настрої та емоції. До психоактивних речовин, окрім наркотиків, відносять також алкоголь та нікотин¹⁴. Залежність від психоактивних речовин (наркотиків) – це хронічне захворювання, що проявляється в непереборному бажанні вживати наркотичні речовини, незважаючи на негативні соціально-медичні наслідки. Уперше більшість людей вживає наркотики добровільно, із різних причин, але повторне вживання може призвести до змін у мозку, у

⁹ Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : Наказ МОН України від 28 грудня 2019 року № 1646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text>

¹⁰ Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22 вересня 2005 року № 2899-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2899-15#Text>

¹¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07 грудня 1984 року №8073-X. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

¹² Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22 вересня 2005 року № 2899-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2899-15#Text>

¹³ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07 грудня 1984 року №8073-X. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

¹⁴ Класифікація психоактивних речовин. URL: <https://www.phc.org.ua/news/klasifikaciya-psikhoaktivnikh-rechovin>

результаті чого людина може бути не здатною опиратися інтенсивному потягу до таких речовин. Оскільки вживання наркотиків може призводити до змін у мозку, залежність розглядають як хронічне захворювання, а не брак волі чи прояв поганого характеру¹⁵.

Вживання психоактивних речовин на території навчальних закладів становить значну загрозу не лише для здоров'я конкретних осіб, які їх споживають, але й має широкі соціальні наслідки. Перш за все, ця практика може спонукати інших здобувачів освіти до експериментів з такими речовинами через цікавість чи під тиском однолітків, що збільшує ризик розповсюдження залежностей серед молоді. По-друге, вживання психоактивних речовин часто викликає агресивну поведінку та насильство, що призводить до конфліктів не лише з іншими учнями, а й з дорослими. Крім того, така поведінка може сприяти формуванню девіантної поведінки, що передбачає юридичну відповідальність як самого учня, так і адміністрації закладу освіти. Таким чином, проблема вживання психоактивних речовин у навчальних закладах вимагає негайного та системного втручання.

*Втягнення учня в протиправну діяльність, залучення його до вживання психоактивних речовин, як зазначалося вище, часто є наслідком вживання ним алкоголю, тютюнових виробів та заборонених речовин. Під втягненням неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність треба розуміти певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатись іншою антигромадською діяльністю. Це може досягатися за допомогою всіх видів фізичного насильства (заподіяння тілесних ушкоджень, мордування, катування тощо) і психічного впливу (погроза застосувати насильство, завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, позбавити повсякденного спілкування, переконання, залякування, обман, шантаж, підкуп, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких почуттів; давання порад про місце й способи вчинення злочину або приховання його слідів; обіцянка приховати сліди злочину, забезпечити грошима, подарунками, розвагами тощо)*¹⁶. Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми є кримінальним правопорушенням, відповідальність за яке передбачено ст. 304 “Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність” Кримінального кодексу України¹⁷.

Жорстоке поводження з учнем, дискримінація учня за будь-якою ознакою, приниження його честі та гідності. В ст. 1 закону України «Про охорону дитинства» встановлено, що жорстоке поводження з дитиною - будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над

¹⁵ Залежність від психоактивних речовин. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/zalezhnist-vid-psikhoaktivnikh-rechovin>

¹⁶ Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 року № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text>

¹⁷ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини¹⁸.

Дискримінація учня за будь-якою ознакою, приниження його честі та гідності – це серйозні проблеми, які можуть мати довготривалі негативні наслідки для психологічного здоров'я та соціального розвитку дитини. Учні, які зазнають дискримінації або приниження, часто страждають від депресії та низької самооцінки, хронічного стресу та тривожних розладів. Такі діти відчують себе ізольованими та неприйнятими серед однолітків, що впливає на їх здатність формувати стійкі соціальні зв'язки.

Психологічне насильство, дискримінація та приниження може мати ознаки булінгу. Інші види насильства, в залежності від конкретних проявів та наслідків, які наступили, можуть мати навіть ознаки кримінальних правопорушень.

Залучення учня до деструктивних молодіжних груп. Деструктивні молодіжні групи, такі як банди, секти або інші негативно налаштовані угруповання, вкрай негативно впливають на учня, сприяючи розвитку антисоціальної поведінки та участі у протиправній діяльності. В Україні зафіксовано активність нових деструктивних молодіжних рухів, зокрема «Редан». Штучне поширення цих субкультур є частиною російської інформаційно-психологічної операції, метою якої є використання підлітків для дестабілізації внутрішньої ситуації в країні¹⁹.

Можна виділити наступні причини, які спричиняють необхідність увійти в ту чи іншу неформальну молодіжну групу: потреба в друзях, з якими приємно і комфортно; прагнення пізнати незвичайне, в тому числі сучасне західне мистецтво; неуспішність у школі і відчуження від шкільного колективу; відсутність інтересу до чогось, бездіяльність, байдужість до навчання; потреба в сильних і незвичних емоційних враженнях; відсутність індивідуального підходу до учнів в школі; неувага до молодих людей і конфлікти в сім'ї, бездоглядність, самотність, беззахисність; оригінальність вражень, одержуваних в групах; можливість проявити протест проти становища молоді в сучасних умовах²⁰. Учні, залучені до деструктивних груп, часто демонструють поведінкові проблеми, включаючи агресію, неслухняність та конфлікти з вчителями та однолітками.

Наближення закладу освіти до району, де вживаються заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії Російської Федерації, району ведення бойових дій. Внаслідок ворожих ударів в Україні зруйновано сотні та пошкоджено тисячі закладів освіти. Інформація щодо точної кількості пошкоджених та зруйнованих закладів освіти оновлюється на

¹⁸ Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

¹⁹ Методичні рекомендації керівникам закладів освіти щодо проведення профілактичних та просвітницьких заходів з метою попередження залучення здобувачів освіти до небезпечних молодіжних рухів. URL: <https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2023/03/profilaktyka-redan-2.pdf>

²⁰ Товканець О. Молодіжна субкультура і девіантна поведінка. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2011. Вип. 22. С. 170.

окремому сайті, який адмініструється Міністерством освіти та науки України²¹. Через постійну загрозу обстрілів більшість навчальних закладів на прифронтових територіях (і не тільки) перейшли на дистанційний режим, що в ряді випадків негативно вплинуло на якість навчання. За даними Інституту освітньої аналітики, станом на квітень 2024 року 628 489 дітей в Україні навчається дистанційно, ще 298 833 — у змішаному форматі (тобто частково в школі, частково онлайн). Регулярно відвідує школу 2 727 483 дитини²². Укриттями станом на 9 січня 2024 року забезпечені 88% шкіл та 93% учнів і вчителів²³. Це все дещо знижує небезпеку, але, нажаль, не усуває її повністю.

Окремим ризиком для закладів освіти на прифронтових територіях є загроза нападу. З метою зменшення цього ризику був розроблений Порядок раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, затверджений наказом МВС України та МОН України від 18.08.2023 р. № 685/1013. Відповідно до зазначеного Порядку керівник закладу освіти створює команду реагування закладу освіти, до якої входить не менше ніж три працівники закладу освіти, на яких покладається здійснення заходів щодо раннього попередження, евакуації та реагування в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти. Керівники закладу освіти та команда реагування повинна діяти за встановленим в Порядку алгоритмом дій.

Також в Порядку зазначається, що начальники територіальних (відокремлених) підрозділів головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві визначають за уповноваженим поліцейським (який відповідно до посадових обов'язків здійснює в закладі освіти заходи з раннього попередження та евакуації) заклад освіти та необхідну кількість нарядів поліції в зоні оперативного реагування.

Уповноважені поліцейські у межах компетенції:

- 1) взаємодіють із закладами освіти щодо обстеження стану готовності, функціональності укриття та реагування в закладах освіти в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;
- 2) надають методичні рекомендації з питань удосконалення організації охорони закладів освіти та обладнання технічними засобами освіти;
- 3) беруть участь у навчаннях та практичних тренуваннях учасників освітнього процесу щодо дій у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти та евакуації учасників освітнього процесу за відповідними планами навчального заходу;

²¹ 7 мільйонів дітей війни в Україні. URL: <https://saveschools.in.ua/>.

²² Через війну понад 25% українських дітей позбавлені повноцінної шкільної освіти. URL: <https://texty.org.ua/projects/112433/cherez-vijnu-ponad-25-ukrayinskyh-ditej-pozbavleni-povnocinnoyi-shkilnoyi-osvity/>

²³ Промова Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на засіданні Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ukrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu9012024>

4) за пропозицією закладу освіти беруть участь у складанні та оновленні паспорта безпеки закладу освіти до початку навчального року²⁴.

Незадовільний рівень забезпечення безпеки дорожнього руху біля закладу освіти і пожежної безпеки в закладі. Неналежне забезпечення безпеки дорожнього руху призводить до підвищеного ризику дорожньо-транспортних пригод: відсутність світлофорів та пішохідних переходів або недостатнє освітлення можуть збільшувати таку ймовірність. Крім того, діти є особливо вразливими учасниками дорожнього руху. Наприклад, через їх невеликий зріст вони не завжди вчасно попадають в поле зору водія, особливо через припарковані автомобілі. Крім того, через недосвідченість, брак уваги або недостатнє розуміння потенційної небезпеки діти можуть порушувати правила дорожнього руху, наприклад перебігати дорогу між припаркованими автомобілями або у інших місцях, де відсутні пішохідні переходи.

Неналежне обслуговування пожежної сигналізації, відсутність достатньої кількості вогнегасників та неналежний стан евакуаційних шляхів, недостатня підготовка педагогів та учнів з питань евакуації та відсутність чітких евакуаційних планів є суттєвими загрозами у випадку виникнення пожеж.

Неконтрольоване перебування сторонніх осіб, потрапляння предметів, виробів та речовин, вилучених з обігу (зброя, наркотичні засоби, психотропні речовини тощо), на територію або в приміщення закладу освіти. У контексті сучасних викликів в Україні, включаючи збільшення незаконного обігу зброї та інших небезпечних предметів, системи безпеки в освітніх закладах вимагають значного покращення. Наразі, пропускний режим у багатьох школах має скоріше формальний характер, що знижує ефективність контролю та безпеки. Охоронці, часто призначені для забезпечення безпеки на входах, не завжди мають достатні навички, досвід або засоби для адекватної реакції на потенційні загрози. мови поточної безпекової кризи в Україні сприяють розповсюдженню незаконної зброї, яка може потрапляти до шкільних закладів через відсутність ефективних механізмів перевірки та контролю. Необізнаність дітей щодо ризиків, пов'язаних з вибухонебезпечними матеріалами, може призвести до того, що вони, можуть принести такі предмети до школи, створюючи серйозну загрозу безпеці усіх присутніх.

Недостатній рівень обізнаності учнів про їх права та найкращі інтереси дитини, навички безпечної поведінки (зокрема в Інтернеті), алгоритм дій у разі порушення прав та інтересів учнів.

Учні, обізнані про свої права, краще захищені від зловживань, експлуатації та дискримінації. Вони можуть ефективніше реагувати на порушення своїх прав та шукати допомоги. Водночас, слід зазначити, що, акцентуючи увагу на своїх правах, учні часто ігнорують обов'язки, які вони також повинні виконувати.

Засвоєння дітьми основних принципів безпеки, включаючи дотримання правил дорожнього руху, відповідальну поведінку під час перебування біля вододій, а також обережне поводження з вогнем та іншими потенційно

²⁴ Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти: наказ МВС України, МОН України від 18 серпня 2023 року №685/1013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1583-23#Text>

небезпечними об'єктами, істотно мінімізує ризик травмування. Освітні ініціативи, що спрямовані на навчання безпечній поведінці, формують в учнів особисту відповідальність та самоконтроль. В процесі такої освіти діти набувають здатності аналізувати потенційні наслідки своїх вчинків та розвивають уміння приймати продумані та виважені рішення. Такий підхід не лише сприяє безпеці дитини у повсякденному житті, але й виховує в ній необхідні компетенції для адекватної реакції на різноманітні виклики, з якими вона може зіткнутися у майбутньому. У сучасному світі діти проводять багато часу онлайн. Навчання кібербезпеці допоможе їм уникнути кіберзлочинів, таких як кібербулінг, шахрайство, викрадення особистої інформації та інших загроз.

Умови воєнного часу вимагають адаптації освітньої програми до потреб сучасності, включаючи формування у дітей нових базових навичок, які забезпечують їхню безпеку в екстремальних ситуаціях. Особливо це стосується навичок мінної безпеки та вивчення алгоритмів дій під час повітряної тривоги, ракетних обстрілів або інших загроз. Також важливо навчати дітей навичкам психологічної самопомоги. Розвиток таких навичок допомагає дітям не тільки ефективно справлятися з поточними стресами, але й зміцнює їхню психологічну стійкість на тривалий термін.

Для дітей важливо знати алгоритм дій у разі порушення їх прав та інтересів. Доволі часто діти, розуміючи загрозу, не знають механізму реагування в цій ситуації. Також діти часто зберігають факт насильства в таємниці, тому що відчують себе розгубленими, переляканими або винними²⁵. У багатьох освітніх установах серед учнів та деяких дорослих існує усталена думка про існування неформального «кодексу мовчання». Цей кодекс полягає в уявленні, що повідомлення вчителям або іншим дорослим про проблеми чи можливу загрозу від інших учнів є порушенням неписаної, але значущої соціальної норми. Такий кодекс має потенційно деструктивний вплив, оскільки спонукає учнів вирішувати свої проблеми самостійно, без залучення та підтримки дорослих, що може призводити до ізоляції, збільшення емоційного навантаження та поглиблення конфліктів. Важливо зазначити, що такий кодекс також передбачає утримання від обговорення з відповідальними дорослими будь-яких занепокоєнь, що стосуються поведінки однолітків, що може призводити до упущення можливості раннього втручання в конфліктні або небезпечні ситуації²⁶.

Недостатній рівень обізнаності педагогічних працівників закладу освіти про права та найкращі інтереси дитини, алгоритм дій у разі безпосереднього виявлення ними порушення прав та інтересів учнів, негативних явищ в освітньому середовищі.

²⁵ Формування навичок безпечної поведінки дітей. Частина 1. Вчимо дитину захищатися : метод. посібник / автори-упоряд.: Цюман Т. П., Нагула О. Л. ; за заг. ред. Цюман Т. П. К. : Видавництво: ФОП Буря О.Д., 2017. 52 . С. 7

²⁶ Fein, R., Vossekuil, B., Pollack, W., Borum, R., Modzeleski, W., & Reddy, M. Threat Assessment in Schools: A Guide to Managing Threatening Situations and to Creating Safe School Climates. U.S. Department of Education, Office of Elementary and Secondary Education, Safe and Drug-Free Schools Program and U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, Washington, D.C., 2004. С. 13.

Описані вище явище стосуються не лише учнів, а й педагогів, що має ряд негативних наслідків. По-перше, внаслідок цього самі педагогічні працівники можуть порушувати права дитини. Окрім очевидної заборони на приниження, глузування та фізичні покарання, існують ряд інших заборон, з якими можуть бути не обізнані педагоги. Так, не надання необхідної уваги дітям з особливими освітніми потребами або тим, хто потребує додаткової підтримки, також є порушенням прав дитини. Розголошення персональної інформації учня без відповідного дозволу (медичну інформацію, сімейні обставини або освітні дані (наприклад, оцінки), заборона вийти в туалетну кімнату, пити воду під час уроків, тощо. Також часто адміністрації закладів освіти впроваджують «дрес-коди», в тому числі і щодо зовнішнього вигляду, наприклад, заборони фарбувати волосся. Фактично це є порушенням права дитини на рівність, недискримінацію та індивідуальність. А недопущення дитини до уроків через неналежний, на думку педагогічних працівників, зовнішній вигляд, є порушенням права дитини права на освіту.

Також серйозною проблемою є недостатнє знання алгоритму дій у разі безпосереднього виявлення ними порушення прав та інтересів учнів або негативних явищ в освітньому середовищі. Втім, ще більшою проблемою є політика невтручання («це не моє діло») у разі виявлення таких проблем.

Недостатній рівень обізнаності учасників освітнього процесу щодо дій у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій. Вміння учасників освітнього процесу адекватно оцінювати обставини та визначати необхідні дії є критично важливими для забезпечення їхньої безпеки та здоров'я, а також безпеки осіб, які перебувають поруч. Зокрема, для працівників освітніх закладів важливо мати здатність правильно реагувати на кризові моменти, адже їхні дії можуть врятувати життя та здоров'я як учнів, так і їх самих. У закладах освіти передбачене тренування щодо евакуації учасників освітнього процесу. Було б неправильним промовчати про те, що такі навчання не завжди бувають ефективними, оскільки про них можуть знати наперед і вчителі, і діти. Крім того, спеціально для навчань відкриваються постійно зачинені запасні виходи. Зайве доводити, що такі «заплановані навчання» не дадуть якісного результату. Ба більше, у випадку реальної надзвичайної ситуації можуть і зашкодити: бо коли вчитель поведе дітей до запасного виходу, а він виявиться зачиненим, то це може призвести до трагедії. Тому крім навчань, потрібна постійна і прискіплива увага до питань безпеки, реальні, а не показушні тренування. Ідеально – коли керівник закладу освіти проводить тренування за власної ініціативи, нікого не попереджаючи завчасно. От тоді дійсно можна побачити реальний, а не «намальований» стан справ²⁷.

Недотримання заборони щодо праці в контакті з учнями осіб, інформацію про яких внесено до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи.

В ст. 10 закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що забороняється працювати у контакті з дітьми особам, інформацію про яких

²⁷ Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій. URL: <https://eo.gov.ua/dii-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-v-razi-nadzvychnykh-sytuatsiy/2022/01/18/>

внесено до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи²⁸. Відповідно до ст. 6-1 Кримінально-виконавчого кодексу, єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи - автоматизована електронна база даних, створена для забезпечення збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення даних про осіб, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, у тому числі осіб, судимість яких за такі злочини знята або погашена в установленому законом порядку. Відповідно до ч. 8 зазначеної статті керівники дошкільних навчальних закладів, середніх навчальних закладів, позашкільних навчальних закладів у зв'язку з вирішенням питання щодо прийняття особи на роботу мають право на отримання інформації щодо факту перебування конкретної особи в цьому реєстрі²⁹.

Підвищення рівня криміногенної ситуації в районі розташування закладу освіти (насамперед збільшення кількості кримінальних правопорушень, потерпілими від яких є діти, тощо). Криміногенна ситуація може значно варіюватися в різних районах одного міста, що обумовлено множинністю чинників. При виборі навчального закладу батьки часто керуються його логістичною доступністю, проте цей фактор не завжди визначальний. Значущу роль вибору зіграє «престижність» закладу, що часто залежить від його географічного розташування. Підвищення рівня криміногенної ситуації в районі розташування закладу освіти значно впливає на його безпеку і стає підставою для переведення учнів до інших шкіл.

Суїцидальна, девіантна, віктимна поведінка учня, учинення ним правопорушення, вживання ним психоактивних речовин, наявність у нього залежності від таких речовин, іншого виду залежності.

Таку поведінку прийнято називати деструктивною. Деструктивна поведінка – це руйнівні дії підлітка (вербальні чи практичні), які можуть бути спрямовані на самого себе або зовнішній світ і проявлятися в нападах агресії, гніву чи ворожості³⁰. Діти з зазначеними проблемами становлять загрозу не лише для себе, а й для оточуючих. По-перше, їх поведінка є неконтрольованою та передбаченою, що становить суттєві ризики щодо посягання як на своє життя, так і на життя і здоров'я інших учасників освітнього процесу. По-друге, така поведінка вкрай негативно впливає на однолітників, які можуть потрапити під негативний вплив.

Загалом можна виокремити два типи деструктивної поведінки, які різняться за своїми цілями. Перший тип – зовнішньо деструктивна поведінка, цілі якої спрямовані на порушення соціальних норм (моральних, етичних,

²⁸ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

²⁹ Кримінально-виконавчий кодекс України: закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

³⁰ Журавель Т., Іванюк І., Лехолетова М., Лютий В., Лях Т., Пашко Н., Соловійова В., Сорокіна О., Спіріна Т., Суліцький В., Удовенко Ю., Чепенко О., Чуйко О., Швед О., Янковець В. Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФО-П Буря О.Д. Київ, 2022. С. 6.

культурних), прийнятих у суспільстві. Прояви зовнішньо деструктивної поведінки: умисне заподіяння фізичних збитків іншим людям (побої, хуліганство, крадіжки, вбивство); моральне приниження інших людей (участь у булінгу (цькуванні), провокування конфліктів); порушення соціальних норм (шкільні прогули або відмова від навчання, ухід із дому, бродяжництво, агресивна поведінка, обман); вандалізм (псування неживих предметів, пам'яток культури, історії, витворів мистецтва, графіті (настінні малюнки) непристойного характеру); жорстокість до тварин (знуцання, тортури, омертвлення); екоцид (нанесення збитків об'єктам природи: підпали, забруднення природного середовища, знищення тварин); лихослів'я (вживання нецензурної лексики).

Другий тип – внутрішньо деструктивний, спрямований на саморуйнацію та дезінтеграцію власної особистості. Такий тип поведінки надає підліткові у психологічному плані тимчасове короткочасне полегшення, проте заважає вести життя, яке забезпечує його благополуччя. Прояви внутрішньо деструктивної поведінки: зловживання алкоголем/наркотиками, куріння; розлади харчової поведінки (переїдання, голодування, недоїдання); дії з ризиком для життя (зацепінг, паркур та ін.); надмірна видозміна власного тіла (татуювання, пірсинг, шрамування); патологічна пристрасть до комп'ютерних та азартних ігор; імпульсивна та ризикована сексуальна поведінка (безладні статеві стосунки, проституція та ін.); самоушкодження (різання, висмикування волосся, опіки); спроба самогубства (навмисне позбавлення себе життя)³¹.

Вживання психоактивних речовин є прикладом адиктивної поведінки. Виокремлюють такі види адиктивної поведінки: хімічна залежність (наркоманія, токсикоманія, куріння, алкоголізм); порушення харчової поведінки (анорексія, голодування, булімія); нехімічні типи залежностей (ігрова, комп'ютерна, сексуальна, нав'язливі покупки, трудоголізм, пристрасть до гучної музики тощо); крайні ступені захоплення певним видом діяльності, що призводять до ігнорування наявних життєвих проблем і їх погіршення (релігійний фанатизм, сектантство)³². Всі ці види залежності вкрай небезпечні для підлітків та потребують інтенсивного втручання та раннього виявлення, оскільки залежність у підлітковому віці може мати довготривалі наслідки.

Така руйнівна поведінка є девіантною, тобто такою, яка пов'язана з певними відхиленнями від психологічних та медичних норм, а це у свою чергу призводить до суттєвого зниження якості життя людини, її самооцінки, можуть мати місце когнітивні перекручування у сприйнятті й усвідомленні нею того, що відбувається, виникають емоційні порушення. Усе це в комплексі призводить до стану соціальної дезадаптації особистості, аж до її повної ізоляції³³. Доволі часто діти з девіантною поведінкою перебувають в складних життєвих обставинах, є

³¹ Журавель Т., Іванюк І., Лехолетова М., Лютий В., Лях Т., Пашко Н., Соловійова В., Сорокіна О., Спіріна Т., Сулицький В., Удовенко Ю., Чепенко О., Чуйко О., Швед О., Янковець В. Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФО-П Буря О.Д. Київ, 2022. С. 6-7.

³² Галич Я. В. Особливості реабілітації осіб із залежністю від психоактивних речовин. *Ūridična psihologiã*. 2022. № 1 (30). С. 65.

³³ Чорний Г.О., Луценко А.П. Деструктивна поведінка: визначення та форми її прояву. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 712.

постраждалими від домашнього насильства, булінгу або інших видів жорстокого поводження.

В контексті освітнього середовища негативні явища можна визначити як загрози та ризики, що виникають в навчальному процесі та впливають на фізичну та психологічну складові освітньої діяльності. Втім, увагу також доцільно приділяти впливу зовнішніх чинників, наприклад, таких як домашнє насильство, що може суттєво погіршити психологічний стан дитини та її здатність до навчання. Вплив таких чинників часто призводить до зниження успішності та девіантної поведінки, адже дослідження показують, що діти, які стикаються з домашнім насильством, частіше виявляють агресію, схильність до ризикованої поведінки, депресії та вчиненню правопорушень. Таким чином, для оптимізації навчального процесу і покращення якості освіти необхідно враховувати вплив всіх факторів, які можуть негативно впливати на дитину, і розробляти комплексні стратегії, спрямовані на усунення ризиків та загроз в освітньому середовищі.

Враховуючи окреслені загрози та ризики в освітньому середовищі, а також зазначені в Концепції безпеки закладів освіти³⁴ фактори, які обумовлюють проблему низького рівня безпеки закладів освіти та організації безпечного освітнього середовища в Україні та завдання, спрямовані на її розв'язання, можна виокремити наступні *напрями формування безпечного освітнього середовища, до реалізації яких дотичні органи та підрозділи Національної поліції України*:

створення безпечної інфраструктури закладів освіти, зокрема:

забезпечення в установленому порядку охорони закладів освіти із залученням поліції охорони;

встановлення у закладах освіти комплексу тривожної сигналізації з підключенням до пунктів централізованого спостереження та реагування;

встановлення стаціонарних металодетекторів, облаштування необхідних огорож та здійснення інших інфраструктурних заходів щодо організації безпеки закладів освіти;

ефективне попередження та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі, зокрема:

посилення поліцейської присутності у закладах освіти з наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них;

запровадження системи раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти або іншої небезпеки;

впровадження алгоритму дій у разі виникнення небезпечних ситуацій, виявлення вибухонебезпечних та інших підозрілих предметів у закладі освіти;

удосконалення нормативно-правової бази у сфері громадської безпеки в частині підвищення ефективності попередження та недопущення вчинення правопорушень в закладах освіти;

³⁴ Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 року № 301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>.

формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу, зокрема:

перегляд та актуалізація освітніх програм з питань безпеки життєдіяльності, цивільного захисту та домедичної допомоги, прав, свобод та обов'язків громадянина та впровадження соціально-емоційного навчання та здійснення інтеграції знань про психічне здоров'я в освітній процес та освітню діяльність;

запровадження в освітній процес закладів освіти програм, спрямованих на формування у здобувачів освіти правової поведінки, запобігання конфліктам та правопорушенням, здобуття навичок щодо безпечної поведінки в Інтернеті;

запровадження обов'язкового підвищення кваліфікації, рівня обізнаності та підготовки педагогічних, науково-педагогічних та інших працівників закладів освіти з безпекових питань, питань базових психологічних втручань, основ психологічної самопомоги і прав, свобод та обов'язків громадянина.

Важливим фокусом уваги в контексті даного напрямку формування безпечного освітнього середовища має бути відповідний рівень компетенції осіб, які долучаються до навчання дітей безпековим питанням. Фахівці, як освітяни, так і поліцейські, мають періодично підвищувати власну кваліфікацію з цих питань. Якщо компетенції недостатньо для проведення заняття з певної тематики, можливим є залучення до проведення занять з дітьми представників компетентних органів та служб, наприклад, фахівців ДСНС, кіберполіцейських, тощо. Важливо, щоб кожен заклад освіти мав своєї рідну базу партнерів із забезпечення безпечного освітнього середовища, оскільки його формування – комплексне завдання, яке потребує об'єднання ресурсів та зусиль багатьох суб'єктів.

1.2. Правові засади формування безпечного освітнього середовища

Нормативно-правове забезпечення *формування безпечного освітнього середовища* включає в себе як міжнародні стандарти, так і національне законодавство:

1. Конвенція про права дитини, 1989 р. та факультативні протоколи до неї (щодо участі дитини у реалізації права дитини на освіту)

основний міжнародний документ присвячений широкому спектру прав дитини, який сприяв перетворенню «дитини» з об'єкта правовідносин, на суб'єкт, який є особистістю, а не власністю держави чи батьків. З метою поступового досягнення здійснення права на освіту на підставі рівних можливостей держави-учасниці повинні:

сприяти розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечувати її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;

забезпечувати доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;

забезпечувати доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;

вживати заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу;

вживати всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції;

визнавати право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку;

вживати всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року № 463-IX

закріплює термін «безпечне освітнє середовище»; визначає організацію освітнього процесу в безпечному освітньому середовищі; містить норми, які визначають, що заклад освіти створює безпечне освітнє середовище з метою забезпечення належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також формує у них гігієнічні навички та засади здорового способу життя; регламентує діяльність опорного закладу освіти; права та обов'язки керівника закладу загальної середньої освіти, серед яких створювати в закладі загальної середньої освіти безпечне освітнє середовище, забезпечувати дотримання вимог щодо охорони дитинства, охорони праці, вимог техніки безпеки.

3. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII

деталізує значення терміну «безпечне освітнє середовище»;

закріплює за засновником закладу освіти або уповноваженого ним органу (особи) здійснювати контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти; розглядати скарги про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг; сприяти створенню безпечного освітнього середовища в закладі освіти та вживати заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу;

встановлює, що керівник закладу освіти забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), у тому числі;

прописує державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану серед яких створення безпечного освітнього середовища, організацію здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) у межах своєї компетенції здійснюють;

Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки здійснює нормативно-правове забезпечення функціонування системи освіти і науки та видає накази з питань створення безпечного освітнього середовища.

4. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року №2402-III

цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини;

держава гарантує дитині право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя.

5. Наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» від 28.12.2019 року № 1646

визначає механізм реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти всіх типів і форм власності, крім тих, які забезпечують здобуття освіти дорослих, у тому числі післядипломної освіти;

завданнями діяльності щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) в закладі освіти є створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти, що включає психологічну та фізичну безпеку учасників освітнього процесу;

керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень створює безпечне освітнє середовище в закладі освіти, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації, в тому числі булінгу (цькування);

планування відповідних заходів здійснюється за результатами моніторингу стану освітнього середовища в закладі освіти. Заплановані заходи повинні:

спрямовуватись на задоволення потреб окремого закладу освіти у створенні безпечного освітнього середовища;

мати вимірювані показники ефективності;

залучати всіх учасників освітнього процесу;

до заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти, належать заходи щодо:

організації належних заходів безпеки відповідно до законодавства (пост охорони, відеоспостереженням за місцями загального користування тощо);

організації безпечного користування мережею Інтернет під час освітнього процесу;

контролю за використанням засобів електронних комунікацій малолітніми чи неповнолітніми здобувачами освіти під час освітнього процесу;

розвитку соціального та емоційного інтелекту учасників освітнього процесу, зокрема:

розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та поважати права інших;

розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, добросовісності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки;

здатності попереджувати та розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом;

відповідального ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільному житті;

здатності визначати, формулювати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні від власних думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;

здатності критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;

здатності до комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання різних суспільних проблем, зокрема шляхом волонтерської діяльності тощо;

підвищення рівня обізнаності учасників освітнього процесу про булінг (цькування), його причини та наслідки, порядок реагування на випадки булінгу (цькування) тощо;

створення в закладі освіти культури, що ґрунтується на нетерпимості до будь-яких форм насильства та дискримінації, в тому числі булінгу (цькування).

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі» від 15 серпня 2023 року № 867 затверджує «Порядок реалізації експериментального проекту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі». Реалізація проекту вже закінчена. Проект був реалізований до 31 травня 2024 року.

метою експериментального проекту було забезпечення безпеки в освітньому середовищі, у тому числі запобігання, раннє виявлення, припинення та усунення можливих негативних явищ, шляхом запровадження та організації діяльності спеціаліста із безпеки в освітньому середовищі;

спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі (далі - спеціаліст) - працівник органу місцевого самоврядування, який працює у виконавчому органі сільської, селищної, міської ради, на якого на період реалізації експериментального проекту покладено виконання функціональних обов'язків, спрямованих на створення та підтримання належного рівня безпеки в освітньому середовищі, забезпечення організації та участь у здійсненні узгоджених заходів із запобігання, раннього виявлення, припинення та усунення негативних явищ в освітньому середовищі;

негативні явища в освітньому середовищі - події, які відбуваються безпосередньо в приміщенні закладу освіти, на прилеглих територіях та/або дорогою до (із) закладу освіти і становлять загрозу для життя, фізичного, психічного здоров'я учня та його майна, зокрема:

булінг (цькування);

вживання в приміщенні закладу освіти чи на прилеглих до нього територіях алкогольних напоїв, тютюнових виробів, інших психоактивних речовин;

втягнення учня в протиправну діяльність, залучення його до вживання психоактивних речовин;

жорстоке поводження з учнем, дискримінація учня за будь-якою ознакою, приниження його честі та гідності;

залучення учня до деструктивних молодіжних груп;

наближення закладу освіти до району, де вживаються заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії російської федерації, району ведення бойових дій;

незадовільний рівень забезпечення безпеки дорожнього руху біля закладу освіти і пожежної безпеки в закладі;

неконтрольоване перебування сторонніх осіб, потрапляння предметів, виробів та речовин, вилучених з обігу (зброя, наркотичні засоби, психотропні речовини тощо), на територію або в приміщення закладу освіти;

недостатній рівень обізнаності учнів про їх права та найкращі інтереси дитини, навички безпечної поведінки (зокрема в Інтернеті), алгоритм дій у разі порушення прав та інтересів учнів;

недостатній рівень обізнаності педагогічних працівників закладу освіти про права та найкращі інтереси дитини, алгоритм дій у разі безпосереднього виявлення ними порушення прав та інтересів учнів, негативних явищ в освітньому середовищі;

недостатній рівень обізнаності учасників освітнього процесу щодо дій у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій;

недотримання заборони щодо праці в контакт з учнями осіб, інформацію про яких внесено до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи;

підвищення рівня криміногенної ситуації в районі розташування закладу освіти (насамперед збільшення кількості кримінальних правопорушень, потерпілими від яких є діти, тощо);

суїцидальна, девіантна, віктимна поведінка учня, учинення ним правопорушення, вживання ним психоактивних речовин, наявність у нього залежності від таких речовин, іншого виду залежності;

спеціаліст протягом строку реалізації експериментального проекту виконує такі функціональні обов'язки:

здійснює безпосередню взаємодію із суб'єктами взаємодії відповідно до їх компетенції з питань забезпечення безпеки учнів в освітньому середовищі;

розробляє і узгоджує із суб'єктами взаємодії відповідно до їх компетенції плани заходів (короткострокових, довгострокових) щодо покращення стану

забезпечення безпеки учнів в освітньому середовищі, а також питання щодо організації їх виконання, визначення ефективності відповідних заходів за результатами їх здійснення;

проводить інформаційно-просвітницькі заходи для педагогічних працівників з питань забезпечення безпеки в освітньому середовищі;

вносить керівництву закладів освіти, які закріплено за спеціалістом, пропозиції щодо покращення стану цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки в закладах освіти;

бере участь у проведенні фахівцями компетентного суб'єкта взаємодії превентивних заходів (лекцій, інтерактивних занять тощо) з основ безпеки та захищеності життя і діяльності дитини, суспільства і життєвого середовища від небезпечних та шкідливих факторів;

бере участь в організації та проведенні практичних заходів із цивільного захисту, надає за результатами їх проведення органу місцевого самоврядування (керівнику відповідної військової адміністрації) пропозиції щодо готовності закладу освіти, який закріплено за спеціалістом, до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

бере участь у розробленні рекомендацій (їх проектів) для учнів та педагогічних працівників з питань щодо дотримання прав та інтересів учнів, забезпечення їх безпеки;

бере участь в організації забезпечення безпеки під час проведення масових заходів у закладах освіти, які закріплено за спеціалістом;

готує та надає суб'єктам взаємодії відповідно до їх компетенції пропозиції щодо вжиття заходів до забезпечення безпеки учнів, запобігання виникненню, раннього виявлення, припинення та усунення негативних явищ в освітньому середовищі щодо безпеки учнів, а також вживає у співпраці з компетентними суб'єктами взаємодії відповідних заходів;

веде паспорт безпеки закладу освіти відповідно до визначеної форми, збирає та вносить до нього інформацію про стан пожежної та техногенної безпеки в закладі освіти, який закріплено за спеціалістом;

виявляє та невідкладно інформує про виявлені негативні явища в освітньому середовищі та/або причини і умови виникнення таких явищ відповідного суб'єкта взаємодії з метою вжиття ним заходів реагування відповідно до законодавства, вносить відомості про це до паспорта безпеки закладу освіти;

здійснює обстеження прилеглої до закладу освіти території щодо діяльності гральних закладів, закладів торгівлі, які порушують вимоги законодавства щодо заборони продажу дітям алкогольних напоїв і тютюнових виробів, взаємодіє із цього питання з Національною поліцією та виконавчим органом відповідної ради з метою вжиття заходів реагування відповідно до законодавства;

у разі виявлення ознак правопорушення негайно повідомляє відповідним суб'єктам взаємодії та/або службам, органам державної влади про такий факт, обов'язково реєструє таке повідомлення в паспорті безпеки закладу освіти;

невідкладно інформує підрозділи ДСНС про виявлення пожеж та інших надзвичайних ситуацій в закладі освіти та/або на прилеглий до закладу освіти території;

проводить моніторинг стану забезпечення безпеки учнів у приміщенні закладу освіти, на території обслуговування, закріпленій за закладом освіти, на прилеглих територіях та дорогою до (із) закладу освіти (у тому числі щодо наявності (відсутності) негативних явищ в освітньому середовищі; ефективності заходів, що здійснюються з метою виявлення, припинення, усунення негативних явищ в освітньому середовищі; повноти виконання плану профілактичних та інших заходів, пов'язаних із забезпеченням безпеки освітнього середовища);

надає на вимогу відповідного органу місцевого самоврядування (керівника відповідної військової адміністрації) звіт про його діяльність за запитуваний період, стан забезпечення безпеки в закладі освіти, який закріплено за спеціалістом;

невідкладно інформує орган місцевого самоврядування (керівника відповідної військової адміністрації) про надзвичайні ситуації, нещасні випадки, що виникають в закладі освіти, який закріплено за спеціалістом, та/або на прилеглий до закладу освіти території;

бере участь в евакуації учасників освітнього процесу в разі загрози їх життю та здоров'ю.

7. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі від 25 травня 2020 року № 195/2020

розроблена на основі аналізу сучасного стану освітнього середовища та забезпечення охорони життя і здоров'я учасників освітнього процесу; визначають сучасний стан розбудови безпечного і здорового освітнього середовища та проблеми, які потребують вирішення з урахуванням того, що учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя; мета стратегії – формування безпечних, комфортних та здорових умов навчання в закладах освіти, освітнього середовища, яке забезпечує оволодіння учнями компетентностями, необхідними для життя, формування культури безпечної та здорової поведінки; деталізує основні завдання, які необхідні для реалізації стратегічних цілей Національної стратегії, серед основних:

створення сучасного, розвивального, безпечного, комфортного та інклюзивного освітнього середовища;

забезпечення відповідності змісту повної загальної середньої освіти та методик навчання сучасним потребам дитини;

здійснення моніторингу процесів реалізації соціального і здоров'я збережувального компонентів навчання;

упровадження в закладах освіти міжнародних програм із протидії проявам насильства та булінгу (цькування) і їх попередження;

удосконалення механізму надання медичних послуг дітям шкільного віку; проведення ефективних інформаційних кампаній для учасників освітнього процесу.

8. Концепція безпеки закладів освіти, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 року № 301-р

метою Концепції є створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової агресії російської федерації проти України.

Основними завданнями Концепції є:

створення безпечної інфраструктури закладів освіти;
ефективне попередження та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі;
формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу;
організація безпечного підвезення учнів та вчителів до/із закладів загальної середньої освіти.

Створення безпечної інфраструктури закладів освіти можливо забезпечити шляхом:

облаштування існуючих та будівництва нових захисних споруд цивільного захисту закладів освіти із застосуванням проектів повторного використання або за індивідуальними проектними рішеннями з урахуванням вимог законодавства з питань пожежної безпеки, вимог щодо необхідної кількості евакуаційних виходів, наявності водопостачання, водовідведення, вентиляції, обігріву, освітлення, Інтернету, засобів надання медичної допомоги, доступності для маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю;

забезпечення мінімальних вимог для належної організації освітнього процесу в захисних спорудах цивільного захисту закладів освіти;

забезпечення пожежної та техногенної безпеки закладів освіти. Виконавцями заходу визначено обласні, Київську міську державні (військові) адміністрації, ДСНС, засновників закладів освіти (за згодою), строк виконання - 2023-2025 роки;

забезпечення в установленому порядку охорони закладів освіти із залученням поліції охорони, встановлення у закладах освіти комплексу тривожної сигналізації з підключенням до пунктів централізованого спостереження та реагування, встановлення стаціонарних металодетекторів, облаштування необхідних огорож та здійснення інших інфраструктурних заходів щодо організації безпеки закладів освіти;

удосконалення нормативно-правової бази у сфері цивільного захисту з метою створення безпечних умов перебування у закладах освіти учасників освітнього процесу. Виконавцями заходу визначено МОН, МВС, ДСНС.

Ефективне попередження та протидію негативним безпековим явищам в освітньому середовищі можливо забезпечити шляхом:

посилення поліцейської присутності у закладах освіти з наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них;

запровадження системи раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти або іншої небезпеки;

впровадження алгоритму дій у разі виникнення небезпечних ситуацій, виявлення вибухонебезпечних та інших підозрілих предметів у закладі освіти;

трансформації психологічної служби системи освіти та психологічного супроводу з урахуванням впливу військової агресії на учасників освітнього процесу;

удосконалення нормативно-правової бази у сфері громадської безпеки в частині підвищення ефективності попередження та недопущення вчинення правопорушень в закладах освіти.

9. Лист МОН України «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні» від 02 квітня 2023 року № 1/3845 - 22

першочерговими завданнями ЗДО у воєнний час є:

налагодження ефективної комунікації учасників освітнього процесу;

відновлення освітнього процесу;

зарахування до закладу дітей раннього та дошкільного віку із числа внутрішньо переміщених осіб за місцем тимчасового проживання;

організація освітнього процесу в ЗДО для всіх дітей;

своєчасне надання керівником ЗДО запиту до засновника щодо наявності проблем і можливих шляхів їх вирішення;

створення у ЗДО безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу;

створення умов для підвищення фахового рівня педагогічних працівників щодо організації освітнього процесу за дистанційною та змішаною формами організації освітнього процесу й надання педагогічної підтримки дітям раннього та дошкільного віку, у тому числі й з особливими освітніми потребами, їхнім батькам;

здійснення інформаційної підтримки та психологічного супроводу учасників освітнього процесу;

здійснення співпраці з інклюзивними ресурсними центрами (далі - ІРЦ);

застосування інструментів управлінської діяльності для вирішення надзвичайних ситуацій.

10. Лист МОН України «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій» від 06 березня 2022 року № 1/3371-22

пріоритетом для всіх є забезпечення максимально можливої безпеки кожної дитини, кожного працівника системи освіти. У зв'язку з тим, що в частині регіонів України зберігається реальна загроза для життя та здоров'я мирних мешканців, а в більшості регіонів по кілька разів на день оголошується повітряна тривога, МОН рекомендує організовувати роботу закладів освіти у залежності від конкретної ситуації: тимчасове призупинення освітнього процесу (виконання працівниками закладів освіти заходів та завдань, що визначені військово-цивільною адміністрацією); організація освітнього процесу за дистанційною або змішаною формами навчання (за погодженням з військово-цивільною адміністрацією);

у процесі організації комунікації учасників освітнього процесу, а також з метою покращення адаптації громадян із числа внутрішньо переміщених осіб із

зон активних бойових дій працівники ЗДО мають надавати підтримку інформаційну, методичну, консультативну тощо дітям та їхнім сім'ям:

сприяти організації комунікації дітей та їхніх батьків з іншими членами громади;

створювати безпечний соціально-освітній простір;

адаптувати освітній процес в умовах війни з урахуванням ситуацій, що склалися;

добирати форми і методи взаємодії між учасниками освітнього процесу відповідно до конкретної ситуації кожного;

володіти інформацією щодо ресурсного забезпечення освітнього процесу в умовах дистанційної роботи;

володіти навичками організації та проведення онлайн-заходів;

налагоджувати комунікацію з учасниками освітнього процесу в телефонному режимі, через листування електронною поштою тощо.

11. Лист МОН України «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)» від 14 серпня 2020 року № 1/9-436

механізм реагування на випадки булінгу (цькування), процедуру застосування заходів виховного впливу в закладах освіти всіх типів і форм власності, крім тих, які забезпечують здобуття освіти дорослих, у тому числі післядипломної освіти, здійснюється відповідно до Порядку реагування на

випадки булінгу (цькування) та Порядку застосування заходів виховного впливу,

затверджених наказом Міністерства освіти і науки України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» від 28.12.2019 № 1646, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2020 р. за №111/34394;

міжвідомча координація дій між суб'єктами реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти (службами у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органами місцевого самоврядування, керівниками та засновниками закладів освіти, територіальними органами (підрозділами) Національної поліції України) здійснюється згідно з Планом заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькування) в закладах освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 26.02.2020 № 293 (зі змінами);

план заходів спрямований на забезпечення регулярного інформаційного обміну, узгодження завдань та дій щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) між суб'єктами реагування на випадки булінгу (цькування)

в закладах освіти на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Змін до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 25.06.2020 N 488, дитина, яка вчинила булінг (цькування) учасника освітнього процесу підлягає взяттю на

профілактичний облік з метою здійснення заходів індивідуальної профілактики поліцейськими підрозділами ювенальної превенції;

звертаємо увагу, що ефективний інструмент запобігання проявам насильства та булінгу (цькування) в закладі освіти є профілактика:

необхідно створити в закладі освіти атмосферу спільної поваги та відповідального ставлення один до одного під час міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу;

здобувачі освіти мають бути ознайомлені з правилами поведінки під час освітнього процесу та відповідними санкціями за їх порушення, безпечними способами повідомлення про випадки булінгу (цькування) або інші прояви насильства, учасниками або свідками яких вони стали, про свою роль в попередженні проявів насильства в закладі освіти;

батьки повинні бути ознайомлені з процедурами повідомлення та реагування на випадки, якщо їх дитина потерпає від насильства і бути впевненими, що заклад освіти буде реагувати на ці повідомлення належним чином відповідно до законодавства.

12. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл» від 04 серпня 2021 року № 898-р

ефективна система моніторингу нападів на заклади освіти:

забезпечення навчання представників місцевих органів управління освітою та представників закладів освіти, що розташовані на територіях, які визначені у переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією.

впровадження механізму моніторингу, раннього попередження, міжвідомчої взаємодії та евакуації учасників освітнього процесу у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;

захист закладів освіти від нападів та їх відновлення у разі пошкодження:

забезпечення створення безпечних умов у закладах загальної середньої освіти;

забезпечення безперервності навчання:

забезпечення педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти необхідними технічними засобами для організації дистанційного навчання;

забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу та впровадження програм психоемоційної підтримки для учасників освітнього процесу з урахуванням збройного конфлікту та його наслідків;

забезпечення системності підходів до захисту освіти в умовах збройного конфлікту:

розроблення механізму міжвідомчої взаємодії з координації заходів імплементації Декларації про безпеку шкіл;

інформаційна підтримка впровадження положень Декларації про безпеку шкіл:

забезпечення інформування закладів освіти про вимоги Декларації про безпеку шкіл;

забезпечення співпраці з цільовою групою ООН із спостереження та звітності з питань дітей та збройних конфліктів;

інформування міжнародних партнерів України, зокрема на майданчиках ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ та Ради Європи, про здійснення заходів на національному рівні, пов'язаних із дотриманням зобов'язань України за Декларацією про безпеку шкіл;

здійснення заходів щодо обміну інформацією/досвідом з іншими країнами, які приєдналися до Декларації про безпеку шкіл, та взяття участі у заходах з підвищення спроможності заінтересованих сторін щодо впровадження Декларації про безпеку шкіл.

13. Наказ МОН України, МВС України «Про затвердження Порядку взаємодії закладів освіти, територіальних органів та підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної поліції України з питань функціонування класів безпеки» від 20 листопада 2023 року №1436/940

цей Порядок визначає механізм взаємодії закладів освіти, територіальних органів та підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної поліції України з питань функціонування класів безпеки:

заходи із популяризації знань у сфері цивільного захисту, у тому числі, щодо дій у надзвичайних ситуаціях та правил пожежної безпеки, територіальними органами та підрозділами ДСНС та НПУ щодо профілактичної діяльності серед здобувачів освіти із запобігання вчиненню правопорушень (далі - заходи) можуть здійснюватися з використанням класів безпеки, у тому числі, мобільних (пересувних);

заняття у класах безпеки проводяться педагогічними працівниками. До проведення занять можуть залучатись працівники територіальних органів та підрозділів ДСНС, працівники (поліцейські та/або державні службовці) територіальних органів та підрозділів НПУ;

залучення здобувачів освіти до проведення заходів у класах безпеки підрозділів ДСНС, НПУ, у тому числі, мобільних (пересувних), за ініціативою таких підрозділів, здійснюється в межах поточної діяльності та погоджується із керівником закладу освіти;

заходи із використанням класів безпеки, у тому числі мобільних (пересувних), проводяться з дотриманням вимог безпеки та санітарних вимог.

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей дошкільного, шкільного віку, вихованців та учнів» від 13 вересня 2017 року № 684

цей Порядок визначає механізм ведення обліку дітей дошкільного та шкільного віку, вихованців та учнів, у тому числі дітей, не охоплених навчанням, що ведеться з метою забезпечення здобуття ними дошкільної, повної загальної середньої освіти:

відповідальні працівники закладів освіти забезпечують у межах своєї компетенції ведення обліку, а саме:

створюють профіль дитини під час першого зарахування до закладу освіти та невідкладно вносять необхідну інформацію до нього;

вносять до профілю дитини інформацію про її зарахування, відрахування (вибуття) та переведення на підставі відповідних рішень закладів освіти;

фіксують у профілі дитини інформацію про невідвідування нею закладу освіти з невідомих або без поважних причин;

актуалізують інформацію у профілі дитини протягом двох робочих днів з дати її надходження;

вносять в автоматизований комплекс менеджменту інформацію про заклад освіти для автоматичного розрахунку вільних місць у закладах освіти.

Відповідальні працівники закладів освіти несуть дисциплінарну відповідальність за невнесення, несвоєчасне внесення або внесення недостовірної інформації про дитину під час створення або актуалізації інформації у профілі дитини.

15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану» від 01 листопада 2024 року № 1245

Метою реалізації експериментального проекту є створення безпечних умов здобуття загальної середньої освіти та перебування учасників освітнього процесу в закладах освіти в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема збройної агресії РФ проти України.

До комплексу заходів щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах освіти, передбачені законодавством, належать:

- 1) забезпечення укриття учасників освітнього процесу;
- 2) забезпечення пожежної та техногенної безпеки закладів освіти;
- 3) визначення правил перебування осіб на території та у приміщеннях закладу освіти;
- 4) облаштування закладів освіти технічними засобами охорони;
- 5) забезпечення закладів освіти охороною, зокрема із залученням органів поліції охорони;
- 6) огороження території закладу освіти;
- 7) встановлення у приміщеннях закладів освіти стаціонарних металодетекторів;
- 8) обладнання приміщень та території закладів освіти технічними засобами відеоспостереження;
- 9) забезпечення безпеки дорожнього руху на прилеглих до закладів освіти територіях;
- 10) наближення маршрутів патрулювання поліції до закладів освіти;
- 11) здійснення контролю за дотриманням встановлених обмежень щодо продажу алкогольних та тютюнових виробів на прилеглих до закладів освіти територіях;
- 12) освітлення маршрутів слідування учасників освітнього процесу;
- 13) проведення серед здобувачів освіти заходів із забезпечення безпеки життєдіяльності та профілактики правопорушень;
- 14) складення та оновлення паспорта безпеки закладу освіти;

15) забезпечення закладів освіти альтернативними джерелами електроенергії та устаткуванням щодо її зберігання.

Розділ II. Система суб'єктів формування безпечного освітнього середовища

Суб'єктами взаємодії з питань безпеки учнів в освітньому середовищі є: Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України та її територіальні (відокремлені) підрозділи; Державна служба України з надзвичайних ситуацій та її територіальні підрозділи; засновники закладу освіти; заклади освіти, керівники та інші працівники закладів освіти; заклади охорони здоров'я; спеціалісти з безпеки в освітньому середовищі; органи батьківського самоврядування.

2.1. Органи державної влади

Статтею 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» № 3166-VI від 17.03.2011 визначено, що систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади. Система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України.

Міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики.

Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави.

Згідно статті 6 Закону № 3166-VI міністерство є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України.

2.1.1. Національна поліція України

Задля системного та злагодженого підходу до профілактики негативних явищ в освітньому середовищі необхідною є безпосередня участь в освітньому процесі працівників Національної поліції України.

2.1.1.1. Підрозділи ювенальної превенції.

Забезпечення безпеки суспільства Національною поліцією України неможливо без розуміння якісної співпраці усіх підрозділів, зокрема, і підрозділів ювенальної превенції.

Організація роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України щодо формування безпечного освітнього середовища унормована наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 № 1044 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 07 червня 2018 р. за № 686/32138) «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України».

Поліцейські ювенальної превенції (поліцейські підрозділів ЮП) – це посадові особи в органах Національної поліції, які безпосередньо займаються профілактикою правопорушень серед дітей.

Основними завданнями підрозділів ЮП є:

- профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики;
- участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;
- вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поведженню з дітьми;
- вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб;
- провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;
- взаємодія з іншими підрозділами НПУ, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей;
- здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Основними повноваженнями підрозділів ЮП є:

- планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей;
- контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства щодо заборони продажу неповнолітнім особам алкогольних, слабоалкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також щодо дотримання обмежень перебування дітей у нічний час у закладах, в яких провадиться діяльність у сфері розваг, та закладах громадського харчування;
- вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь;
- притягнення до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, а також батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей;
- унесення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності обов'язкових для розгляду подань про необхідність усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень;
- участь у профілактичних заходах щодо запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням серед дітей;
- сприяння у межах компетенції веденню обліку дітей шкільного віку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 684 «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів»;

- затримування і тримання не більше 8 годин у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без нагляду, на період до передання їх батькам, законним представникам або до влаштування їх до закладів відповідно до законодавства. Інформація про дитину в обов'язковому порядку вноситься до журналу обліку доставлених, відвідувачів та запрошених відповідного органу поліції із зазначенням часу доставлення та вибуття;

- проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною;

- відвідування дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання разом із службою у справах дітей для з'ясування умов проживання;

- виклик дітей та їх батьків, інших законних представників під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, вчинене дитиною;

- залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах;

- інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поведуться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство;

- ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування питання про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги;

- участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого відповідно до статей 496, 500 Кримінального процесуального кодексу України;

- вжиття заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень;

- виявлення фактів вчинення домашнього насильства та своєчасне реагування на них.

Звертаємо увагу. Поліцейські ювенальної превенції можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинення акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

2.1.1.2. Підрозділи служби освітньої безпеки Національної поліції України

Підрозділи служби освітньої безпеки (далі – СОБ) створені з метою реалізації державної політики з питань забезпечення безпечного освітнього середовища, захисту прав і законних інтересів учасників освітнього процесу, у закладах загальної середньої освіти.

Діяльність служби освітньої безпеки регламентована наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01.10.2024 № 663 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення

безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти» (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2024 року за № 1590/42935).

Служба освітньої безпеки Національної поліції України має у своєму складі:

1) Управління організації служби освітньої безпеки (самостійний структурний підрозділ центрального органу управління поліції);

2) Підрозділи СОБ у структурах Департаменту патрульної поліції, головних управлінь Національної поліції в областях (окрім Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської областей, міста Києва, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь) та їх територіальних (відокремлених) підрозділів.

Безпосередньо у закладах загальної середньої освіти несуть службу інспектори служби освітньої безпеки, закріплюються за ЗЗСО державної або комунальної форми власності, які організують здобуття загальної середньої освіти в очній (денній) формі.

До компетенції підрозділів СОБ належить:

- здійснення превентивної та профілактичної діяльності із забезпечення безпечного освітнього середовища в ЗЗСО та ужиття заходів, спрямованих на попередження та усунення загроз життю та здоров'ю учасників освітнього процесу;

- ужиття заходів щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) учасників освітнього процесу шляхом:

- ужиття заходів із запобігання вживанню дітьми наркотичних засобів та психотропних речовин, алкогольних напоїв (у тому числі слабоалкогольних напоїв, пива), а також тютюнових виробів (у тому числі рідин, що використовуються в електронних сигаретах, використанню пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння).

- ужиття заходів із запобігання вчиненню дітьми самогубств та їх спроб, навмисних самоушкоджень, ризикованої поведінки і вчинків, які призводять до травматизму та загибелі, проведення інформаційних заходів серед батьків або інших законних представників учнів стосовно основних причин самогубств дітей, механізму виявлення суїцидальних настроїв серед дітей;

- інформування учасників освітнього процесу про безпеку в кіберпросторі;

- участь в реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання;

- реагування на надзвичайні події в ЗЗСО.

Основними повноваженнями підрозділів СОБ є:

- інформування учасників освітнього процесу з питань забезпечення безпеки в освітньому середовищі, запобігання участі дітей у протиправній діяльності, підвищення обізнаності дітей про ризики і небезпеку в умовах воєнного стану;

- проведення моніторингу стану забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, збір інформації про стан безпеки в ЗЗСО;
- підготовка пропозицій щодо покращення стану безпеки учасників освітнього процесу, необхідності усунення причин та умов, що сприяють учиненню правопорушень дітьми;
- участь у складанні та оновленні паспорта безпеки ЗЗСО;
- ужиття заходів стосовно притягнення до відповідальності батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання малолітніх та/або неповнолітніх дітей. Взаємодія з цього питання з поліцейськими підрозділів ЮП;
- виявлення фактів жорстокого поводження з дітьми та своєчасне реагування на них;
- координування діяльності щодо забезпечення пропускнуго режиму з використанням (за наявності) технічних засобів (арочних або ручних металодетекторів);
- здійснення періодичного огляду приміщень та території ЗЗСО на предмет виявлення сторонніх осіб, вибухонебезпечних предметів, заборонених до обігу предметів і речовин;
- виявлення та припинення адміністративних правопорушень, оформлення в межах компетенції матеріалів у справах про адміністративні правопорушення;
- прийняття від учасників освітнього процесу заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, забезпечення реагування на них;
- інформування уповноважених підрозділів Національної поліції України в разі отримання відомостей про повнолітніх осіб, які втягують дітей у протиправну діяльність.

2.1.2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Відповідно до законодавства, насамперед Кодексу цивільного захисту України, завдання та обов'язки щодо організації створення фонду захисних споруд та організації укриття у ньому населення належать:

- центральним органам виконавчої влади (стосовно персоналу апаратів та суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління);
- місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування (щодо укриття населення на відповідних територіях);
- суб'єктам господарювання (стосовно їх працівників).

ДСНС розроблено Пам'ятку засновника (керівника) закладу освіти щодо організації створення фонду захисних споруд цивільного захисту та організації укриття у ньому здобувачів освіти та персоналу, в якій визначено алгоритм дій засновника закладу освіти, а саме:

- 1) Проведення інвентаризації (уточнення) наявного фонду захисних споруд цивільного захисту, що можуть бути використані для організації укриття учасників освітнього процесу;
- 2) Визначення потреби фонду захисних споруд;

3) Створення комісії та організація обстеження існуючих будівель і споруд з метою встановлення можливості їх використання як споруд подвійного призначення та найпростіших укриттів;

4) Приведення у готовність до використання за призначенням (створення формувань (призначення відповідальних осіб) з утримання та обслуговування, встановлення показників місця розташування, організація життєзабезпечення осіб, які укриваються тощо);

5) Постанова на облік як споруд подвійного призначення або найпростіших укриттів;

6) Розподіл учасників освітнього процесу по наявним спорудам фонду захисних споруд з урахуванням їх місткості та розташування на місцевості;

7) Інформування учасників освітнього процесу щодо місць розташування споруд фонду захисних споруд;

8) Проведення практичних занять щодо укриття в спорудах фонду захисних споруд.

Згідно з Положенням про Державну службу України з надзвичайних ситуацій (затверджене постановою КМУ від 16 грудня 2015 року № 1052 (з наступними змінами) Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

Основними завданнями ДСНС є: 1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; 2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб; 3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах; 4) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності; 5) виконання функцій компетентного органу у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.

2.2. Органи місцевого самоврядування

Створення безпечних і комфортних умов для навчання та викладання завжди було пріоритетним напрямом діяльності закладу освіти. А через війну на території нашої держави, цей фактор став визначальним в організації освітнього процесу.

Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020 схвалено «Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі». Розроблення Національної стратегії обумовлене необхідністю побудови безпечного та здорового освітнього середовища у новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров'я, створення умов для надання учням якісних освітніх та медичних послуг.

Засновник закладу освіти - орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.

Права і обов'язки засновника щодо управління закладом освіти визначено Законом України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 (із змінами) та іншими законами України, установчими документами закладу освіти.

Повноваження (права і обов'язки) засновників закладів освіти, зокрема, щодо формування безпечного освітнього середовища здійснюються через такі функції контролю (нагляду) (ст. 25 Закону України «Про освіту»):

- контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

- розгляд скарг про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг;

- сприяння створенню безпечного освітнього середовища в закладі освіти та вживання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу;

- сприяння розробці плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти (ч. 1 ст. 65 Закону України «Про освіту»).

2.2.1. Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі.

У 2022 році МВС України ініціювало експериментальний проєкт «Спеціаліст з безпеки в освітньому середовищі», як масштабування пілотного проєкту «Вихователь безпеки».

Постановою КМУ від 15.08.2023 № 867 затверджено порядок реалізації експерименту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі». Його учасниками є МОН, Мінінфраструктури, Мінсоцполітики, Національна поліція України, ДСНС та органи місцевого самоврядування Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Закарпатської, Запорізької, Житомирської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей.

Метою цього проєкту є запобігання, раннє виявлення, припинення та усунення можливих негативних явищ у закладі освіти шляхом запровадження та організації діяльності спеціаліста із безпеки в освітньому середовищі (далі – спеціаліст). Строк реалізації проєкту до 31 травня 2024 року.

Постановою КМУ також визначено, що МОН, Мінінфраструктури, Мінсоцполітики, Національна поліція, ДСНС: забезпечують реалізацію експериментального проєкту; оприлюднюють інформацію про реалізацію експериментального проєкту на своїх офіційних веб-сайтах; надають координатору експериментального проєкту інформацію про стан реалізації експериментального проєкту. На офіційних веб-сайтах інформація про реалізацію експериментального проєкту відсутня.

При цьому Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська облдержадміністрації (військові адміністрації) подають щокварталу до 15 числа місяця, що настає за звітним періодом, координатору експериментального проєкту інформацію про стан його реалізації.

Щодо питання способу закінчення реалізації цього проєкту необхідно зазначити, що після проходження спеціального навчання (профільної підготовки) на базі закладу вищої освіти, що належить до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України (тривалістю до 4 тижнів), враховуючи положення Постанови КМУ №867 щодо терміну реалізації проєкту до 31 травня 2024 року, зі спеціалістом та органом місцевого самоврядування має бути укладено строковий трудовий договір строком дії до 31 травня 2024 року. Разом із цим, оскільки орган місцевого самоврядування автономний в прийнятті рішень щодо кадрової політики не виключений варіант укладення безстрокового трудового договору із спеціалістом із безпеки в освітньому середовищі.

Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі – це працівник органу місцевого самоврядування, визначений відповідною комісією за результатами відбору, який пройшов спеціальне навчання (профільну підготовку строком до чотирьох тижнів на базі закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання). За спеціалістом закріплюють один або декілька закладів освіти (не більше чотирьох), в яких навчаються не більше 1500 учнів, й покладають функціональні обов'язки, спрямовані на запобігання та усунення негативних явищ безпосередньо в приміщенні закладу освіти, на прилеглих територіях та/або дорогою до (із) школи.

Такими явищами можуть бути:

- булінг (цькування), жорстоке поводження з учнем, дискримінація учня за будь-якою ознакою, приниження його честі та гідності;
- вживання учнем алкогольних напоїв, тютюнових виробів, інших психоактивних речовин, наявність у нього залежності від таких речовин чи іншого виду залежності;
- суїцидальна, девіантна, віктимна поведінка учня, вчинення ним правопорушення;

- втягнення учнів у протиправну діяльність, залучення їх до деструктивних молодіжних груп;
- неконтрольоване перебування сторонніх осіб, потрапляння предметів, виробів та речовин, вилучених з обігу (зброя, наркотичні засоби, психотропні речовини тощо), на територію або в приміщення закладу освіти;
- недостатній рівень обізнаності педагогічних працівників та учнів про права і найкращі інтереси дитини, алгоритму дій у разі їх порушень;
- недостатній рівень обізнаності учасників освітнього процесу щодо дій у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій;
- наближення закладу освіти до району, де вживаються заходи із формування національної безпеки і оборони, району ведення бойових дій;
- незадовільний рівень дотримання безпеки дорожнього руху біля закладу освіти і пожежної безпеки в закладі;
- підвищення рівня криміногенної ситуації в районі розташування закладу освіти (насамперед збільшення кількості кримінальних правопорушень, потерпілими від яких є діти, тощо);
- контакти учнів з особами, інформацію про яких внесено до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи.

Спеціаліст організовує конструктивну роботу з суб'єктами взаємодії відповідно до їх компетенції – органами місцевої влади, територіальними підрозділами Національної поліції та ДСНС, керівниками та іншими працівниками закладів освіти, органами батьківського самоврядування та громадськими об'єднаннями.

Також він збирає та вносить до «паспорту безпеки закладу освіти» інформацію про:

- стан пожежної та техногенної безпеки в закладі освіти;
- негативні явища в освітньому середовищі та/або причини і умови виникнення таких явищ відповідного суб'єкта взаємодії з метою вжиття ним заходів реагування відповідно до законодавства;
- виявлення ознак правопорушення.

Паспорт безпеки закладу освіти – накопичувальний довідково-інформаційний документ, в якому зазначається інформація про заклад освіти, актуальний стан забезпечення безпеки в закладі освіти, можливі негативні явища в його освітньому середовищі, фактори, що їх обумовлюють чи можуть обумовити їх виникнення.

Конкретні заходи спеціаліста з безпеки в освітньому середовищі щодо створення безпечного освітнього середовища :

- 1) здійснення безпосередньої взаємодії з компетентними суб'єктами взаємодії з питань забезпечення безпеки учнів у закладах освіти;
- 2) розроблення і узгодження з компетентними суб'єктами взаємодії планів заходів (короткострокових, довгострокових) щодо покращення стану забезпечення безпеки учнів, участь в організації їх реалізації, визначення ефективності відповідних заходів за результатами їх здійснення;

3) здійснення, у співпраці з компетентними суб'єктами взаємодії, заходів із запобігання, раннього виявлення, припинення й усунення негативних явищ та їх шкідливих наслідків щодо безпеки учнів;

4) проведення інформаційно-просвітницьких заходів для педагогічних працівників з питань забезпечення безпеки в освітньому середовищі;

5) подання пропозицій до компетентних суб'єктів взаємодії щодо вжиття ними заходів з покращення стану забезпечення безпеки учнів, запобігання, раннього виявлення, припинення й усунення негативних явищ та їх шкідливих наслідків щодо безпеки учнів;

6) негайне повідомлення компетентних суб'єктів взаємодії та/або відповідні спеціальні служби про виявлення ознак правопорушення з обов'язковою реєстрацією повідомлення в установленому порядку;

7) участь у проведенні фахівцями компетентного суб'єкту взаємодії превентивних заходів (лекції, інтерактивні заняття тощо) з основ безпеки та захищеності життя і діяльності особистості, суспільства і життєвого середовища від небезпечних та шкідливих факторів;

8) виявлення та невідкладне інформування про виявлені негативні явища в освітньому середовищі та/або причини і умови таких явищ компетентних суб'єктів взаємодії з метою вжиття ними заходів реагування відповідно до законодавства, із внесенням відомостей до журналу обліку відповідних повідомлень;

9) участь в організації безпеки під час проведення масових заходів в закладах освіти, про які було письмово поінформовано;

10) збирання та внесення до паспорту безпеки інформації стосовно стану пожежної та техногенної безпеки у закладах освіти, на які розповсюджується його повноваження;

11) здійснення обстеження прилеглої до закладів освіти території щодо діяльності закладів торгівлі, які порушують законодавство щодо заборони продажу дітям алкогольних напоїв і тютюнових виробів, взаємодіє з цього питання з поліцейськими та адміністрацією територіальної громади з метою вжиття заходів реагування відповідно до законодавства України;

12) участь у розробці алгоритмів дій, рекомендацій (їх проектів) для учнів та педагогічних працівників з питань, пов'язаних із дотримання прав та інтересів дитини, її безпеки;

13) надання на вимогу відповідного органу місцевого самоврядування звіту про діяльність за запитуваний період, стан забезпечення безпеки у закладах освіти, на які розповсюджується його повноваження, та його динаміку;

14) невідкладне інформування органу місцевого самоврядування про надзвичайні ситуації, нещасні випадки, що мають місце в закладах освіти або/та навколо них, при отриманні відповідної інформації;

15) здійснення моніторингу стану забезпечення безпеки учнів у приміщеннях закладів освіти, на закріплених територіях обслуговування за комунальними закладами освіти (їхніми структурними підрозділами) та дорогою до (із) закладів освіти (у тому числі щодо наявності (відсутності) негативних явищ в освітньому середовищі; ефективності заходів, що здійснюються з метою

їх виявлення, припинення, чи усунення їх шкідливих наслідків щодо безпеки учнів (вихованців); повноти виконання профілактичних та інших заходів, пов'язаних із забезпеченням безпеки освітнього середовища);

16) ведення паспортів безпеки закладів освіти;

17) внесення пропозицій керівництву закладів освіти стосовно покращення стану пожежної та техногенної безпеки на об'єктах загальної середньої освіти;

18) участь, спільно із уповноваженими службами, у проведенні практичних заходів щодо цивільного захисту, за результатами проведення яких надає органу місцевого самоврядування доповідні щодо готовності закладів освіти до дій у надзвичайних ситуаціях;

19) інформування підрозділів ДСНС України про виявленні факти пожеж та інших надзвичайних ситуацій.

Спеціаліст має право:

1) безперешкодного доступу до приміщень та території закладу освіти, який закріплено за спеціалістом, протягом робочого часу без права втручання в освітній процес;

2) надавати рекомендації органу місцевого самоврядування (керівнику відповідної військової адміністрації) щодо поліпшення безпекової ситуації в закладі освіти, який закріплено за спеціалістом, зокрема щодо вдосконалення організаційних та інженерно-технічних заходів щодо безпеки;

3) знайомитися з проектами рішень керівництва закладу освіти, який закріплено за спеціалістом, що стосуються його діяльності;

4) отримувати від суб'єктів взаємодії інформацію і документи, необхідні для виконання покладених на нього функціональних обов'язків;

5) брати участь у планових заходах, що проходять у закладі освіти, який закріплено за спеціалістом;

6) проводити інформаційно-просвітницькі заходи для учнів у присутності педагогічного працівника закладу освіти та/або батьків чи інших законних представників;

7) брати участь у засіданні комісії закладу освіти, який закріплено за спеціалістом, з розгляду питань щодо випадків булінгу (цькування).

2.2.2. Заклад освіти – учасник створення безпечного освітнього середовища

Засновником закладу освіти є центральні або місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування фізичні та/або юридичні особи, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.

Під час війни школа відіграє значну роль, адже вчителі впливають на формування відповідальної поведінки учнів, можуть інформувати їх про ризики, організовувати надання підтримки та допомоги.

Освіта в умовах війни – це діяльність у режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності, відкритості та підтримки.

В умовах війни МОН у різних проєктах уже розробило рекомендації щодо створення безпечного освітнього середовища як нового виміру безпеки, є також

рекомендації з облаштування безпечного укриття в закладі освіти, повноцінного освітнього середовища в укритті (Фонд Східна Європа³⁵, дистанційного навчання, спільно з МОЗ України – рекомендації з рюкзаку безпеки школярів³⁶, досвід експериментального впровадження Декларації безпеки шкіл тощо.

Відповідно до змін до Декларації про безпеку шкіл Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством освіти і науки України розроблено спільний наказ від 18.08.2023 № 685/1013 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 07 veresnia 2023 roku za nomerom №1583/40639) «Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти», який, зокрема, містить порядок дій працівників закладів освіти щодо раннього попередження та евакуації в разі нападу або ризику нападу на заклад та уніфіковану форму «паспорту безпеки закладу освіти».

Відповідно наказу засновник закладу освіти або уповноважений ним орган (особа) (далі - засновник закладу освіти) з метою створення умов безпечного освітнього середовища для навчання здобувачів освіти та роботи працівників закладу освіти (за згодою засновника закладу освіти):

1) забезпечує впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту закладу освіти;

2) уживає заходів щодо встановлення в закладі освіти автоматизованої системи оповіщення, а в разі необхідності - технічних засобів охорони.

Згідно наказу керівник закладу освіти з метою створення умов безпечного освітнього середовища для навчання здобувачів освіти та роботи працівників закладу освіти:

1) організовує, забезпечує та контролює виконання заходів, спрямованих на створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу в закладі освіти;

2) розробляє та затверджує план евакуації, порядок оповіщення учасників освітнього процесу та алгоритми їх дій у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;

3) створює команду реагування закладу освіти, затверджує її склад (не менше ніж три працівники закладу освіти) та розподіляє між ними обов'язки щодо вжиття заходів реагування в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, у тому числі проведення евакуації учасників освітнього процесу;

4) забезпечує надання команді реагування закладу освіти, уповноваженому поліцейському, працівнику ДСНС інформації, яка міститься в паспорті безпеки закладу освіти, за формою, наведеною в додатку до цього Порядку, та її вчасне оновлення;

5) уживає заходів щодо унеможливлення доступу на територію закладу освіти сторонніх осіб, крім учасників освітнього процесу;

³⁵ Програма «Безпечна школа». Фонд Східна Європа URL: <https://eef.org.ua/program/programa-bezpechna-shkola/>.

³⁶ Шкільний рюкзак: що покласти для безпеки і підтримки дитини URL: <https://old.moz.gov.ua/en/article/health/shkilnij-rjukzak-scho-poklasti-dlja-bezpeki-i-pidtrimki-ditini>.

б) вносить пропозиції засновнику закладу освіти щодо необхідності забезпечення закладу освіти технічними засобами охорони та фізичною охороною (за потреби);

7) забезпечує проведення комплексного обстеження не рідше ніж один раз на шість місяців стану об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, маршруту руху до них, вказівників, надійності охорони закладу освіти (запірні пристрої на вікнах та дверях, наявність ґрат на вікнах, засобів та систем протипожежного захисту, комплексу тривожної сигналізації з передаванням тривожних сповіщень на пункти централізованого спостереження охорони);

8) забезпечує ознайомлення учасників освітнього процесу з планом евакуації та порядком оповіщення в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;

9) забезпечує належне функціонування об'єктової системи оповіщення (гучномовці, шкільні дзвінки, сирени), системи протипожежного захисту закладу освіти;

10) контролює відповідність стану будівель, приміщень, інженерно-технічних комунікацій, устаткування, обладнання в закладі освіти чинним стандартам, правилам, нормам, не рідше ніж один раз на шість місяців організовує перевірку таких приміщень та території закладу освіти постійно діючими технічними комісіями закладу освіти із складанням акта;

11) організовує проведення щороку заходів (навчання, тренування, тренінги) щодо дій учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти не рідше ніж чотири рази впродовж навчального року.

Наказом також запроваджено термін «команда реагування закладу освіти».

Команда реагування закладу освіти - працівники закладу освіти, перелік яких затверджений наказом його керівника, на яких покладається здійснення заходів щодо раннього попередження, евакуації та реагування в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти.

Команда реагування закладу освіти:

1) розробляє та подає на затвердження керівнику закладу освіти алгоритм дій учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, а також плани евакуації учасників освітнього процесу;

2) складає та оновлює паспорт безпеки закладу освіти, копія якого надається уповноваженому поліцейському, працівнику ДСНС та (за потреби) представникам інших органів державної влади;

3) здійснює навчання (тренування, тренінги) учасників освітнього процесу згідно з алгоритмами дій у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, а також проведення їх евакуації;

4) у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти діє згідно з алгоритмом дій, затвердженим керівником закладу освіти.

2.2.3. Класи безпеки у закладах освіти

З метою створення умов для формування в учнів здоров'язбережувальних компетентностей, знань правил пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту, алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, надання домедичної

допомоги керівникам закладів освіти потрібно використовувати наказ Міністерства освіти і науки України від 10.02.2023 № 135 «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти» та наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України від 20.11.2023 № 1436/940 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 05 грудня 2023 р. за №2117/41173) «Про затвердження Порядку взаємодії закладів освіти, територіальних органів та підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної поліції України з питань функціонування класів безпеки».

Відповідно до наказу **клас безпеки** - це простір облаштований у закладах освіти, підрозділах ДСНС, Національної поліції України (далі - НПУ) або інших місцях, який використовується для забезпечення освітнього процесу, проведення заходів із популяризації знань у сфері цивільного захисту, у тому числі щодо дій у надзвичайних ситуаціях та правил пожежної безпеки, профілактичної діяльності серед здобувачів освіти, із запобігання вчиненню правопорушень за участю дітей.

Згідно з наказом **мобільний (пересувний) клас безпеки** - це спеціальний/спеціалізований автомобільний транспортний засіб ДСНС, НПУ, обладнаний для проведення територіальними органами та підрозділами ДСНС заходів із популяризації знань у сфері цивільного захисту, у тому числі щодо дій у надзвичайних ситуаціях та правил пожежної безпеки, а також НПУ профілактичної діяльності серед здобувачів освіти, із запобігання вчиненню правопорушень за участю дітей.

Класи безпеки у закладах освіти облаштовуються відповідно до рекомендацій щодо створення та забезпечення функціонування класів безпеки у закладах освіти, які затверджуються Міністерством освіти і науки України.

Класи безпеки підрозділів ДСНС, НПУ, в тому числі, мобільні (пересувні), за технічної можливості обладнуються за зональним принципом та включають зони, у тому числі виносні, пожежної безпеки, мінної безпеки, безпеки життєдіяльності, запобігання вчиненню правопорушень, безпеки дорожнього руху, домедичної допомоги, психологічного розвантаження, перегляду відеоматеріалів / презентацій / використання ігрових навчальних платформ.

Зони мобільних (пересувних) класів безпеки доповнюються суб'єктами взаємодії у межах компетенції інформаційно-просвітницькими матеріалами у паперовій формі, аудіовізуальними матеріалами та устаткуванням відповідної тематики з урахуванням вікових та освітніх особливостей здобувачів освіти.

Технічне та методичне забезпечення класів безпеки у закладах освіти може здійснюватися засновниками та/або керівниками закладів освіти, територіальними підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, національної поліції України, закладами охорони здоров'я, підрозділами територіальної оборони та Збройних Сил України з дотриманням вимог безпеки.

2.2.4. Заклад охорони здоров'я – учасник створення безпечного освітнього середовища

Стаття 3 Конституції України визначає, що «людина, її життя, і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Стаття 62 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» засвідчує, що «Контроль за охороною здоров'я дітей та проведенням оздоровчих заходів у навчальних закладах усіх типів, організаційно-правових форм та форм власності здійснюють органи та заклади охорони здоров'я разом з органами управління освітою і навчальними закладами. Громадський контроль здійснюють громадські організації відповідно до закону».

У статті 21 Закону України «Про повну загальну середню освіту Про повну загальну середню освіту» встановлено, що «1. Заклад освіти створює безпечне освітнє середовище з метою забезпечення належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також формує у них гігієнічні навички та засади здорового способу життя.

2. Учні закладів освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності забезпечуються медичним обслуговуванням, що здійснюється медичними працівниками, які входять до штату таких закладів освіти або відповідних закладів охорони здоров'я, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Заклади охорони здоров'я спільно з органами управління освітою та органами охорони здоров'я щороку забезпечують безоплатне проведення медичного огляду учнів, моніторинг стану здоров'я, здійснення лікувально-профілактичних заходів у закладах освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності.

3. Контроль за охороною здоров'я та якістю харчування учнів здійснюється відповідно до законодавства».

Медичні вимоги безпеки (правила і норми) щодо освітнього середовища у всіх типах закладів загальної середньої освіти унормовує Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти».

Комплексна програма формування здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі освіти передбачає такі види управлінської діяльності:

- створення безпечних і нешкідливих умов для навчання і виховання учнів (організація раціонального харчування, медичних оглядів, оздоровчих процедур; регулювання рухового режиму; моніторинг показників здоров'я школярів; контроль за рівнем фізичних, розумових та емоційних навантажень учнів; забезпечення емоційного комфорту учнів; їхній психолого-педагогічний супровід);

- застосування здоров'язбережувальних технологій навчання і виховання учнів, валеологічних технологій педагогічної взаємодії;

- спрямування діяльності шкільної психологічної служби на збереження і зміцнення здоров'я учнів і професійного здоров'я вчителів;
- постійний моніторинг здоров'язбережувального процесу;
- координація діяльності навчального закладу і зусиль сім'ї зі створення умов для забезпечення здоров'я учнів.

Формування здоров'язбережувального освітнього середовища постає як управління складною системою, в якій:

- поєднується використання методик забезпечення медичного, психолого-педагогічного супроводу учнів на кожному етапі їхнього розвитку;
- здійснюється діагностика стану здоров'я школярів, контроль за рівнем їхніх фізичних, розумових та емоційних навантажень;
- створюються умови для забезпечення емоційного комфорту учнів;
- упроваджується комплексна програма зі збереження і зміцнення здоров'я учнів;
- реалізуються методики активного залучення школярів до здоров'язбережувальної діяльності.

Управління загальноосвітнім навчальним закладом на засадах здоров'язбереження передбачає цілеспрямовану діяльність зі збереження і зміцнення здоров'я учнів:

- створення безпечних і нешкідливих умов навчання і виховання;
- формування культури здоров'я особистості учня, підвищення рівня його стресостійкості;
- підвищення рівня здоров'язбережувальної компетентності вчителя, формування його психотерапевтичної позиції;
- створення умов для збереження і зміцнення професійного здоров'я вчителя;
- формування психологічної культури батьків.

Психологічна безпека школярів в освітньому середовищі перш за все полягає у забезпеченні природної потреби особистості в захисті від негативних психологічних впливів і загроз, безпечному міжособистісному спілкуванні. Саме реалізація цих завдань сприятиме збереженню психічного здоров'я та стійкому продуктивному розвитку сучасних школярів у процесі навчально-виховної діяльності.

Рекомендації Міністерства охорони здоров'я для безпечної адаптації до сучасних реалій, з метою мінімізації наслідків стресу під час війни:

Зосередьтеся на тому, що ви можете контролювати. Зараз дуже важливо концентруватися на створенні найбільш безпечних умов, турботі про близьких та рідних.

Споживайте лише достовірну інформацію з офіційних джерел. Не варто переглядати новини у режимі 24/7, адже це підвищує панічні настрої, тривогу та відчуття страху за близьких та себе. Критично сприймайте інформацію.

Подбайте про можливі запаси продуктів харчування та питної води. Зокрема, спробуйте зробити продуктовий запас у місці вашого укриття.

Намагайтеся за можливості дотримуватися режиму дня та сну. Звісно, в умовах війни важко організувати здоровий сон, проте щоразу, коли у вас є

можливість спати, скористайтеся нею. Не забувайте рухатися та за можливості виконувати хоча б мінімальні фізичні активності. Навіть якщо ви в укритті, робіть розминку. Це допоможе впоратися зі стресом, тривогою та панічними настроями.

У важкі часи важливо гуртуватися разом та підтримувати один одного. Якщо у вас є можливість, будьте на зв'язку з близькими. Проте, якщо такої можливості немає, і ви знаходитесь в укритті, – спілкуйтеся та підтримуйте тих, хто перебуває там поруч із вами. Психологічна підтримка у такі складні моменти допомагає впоратися зі стресом.

У кого є можливість – допомагайте тим, хто цього потребує. Добрі справи, волонтерство та підтримка інших дозволяють почуватися краще. Організуйте пункти видачі чаю для захисників, віддайте речі першої потреби переселенцям із інших міст, підтримуйте українських захисників, комунікуйте з іноземними друзями про перебіг ситуації в Україні тощо.

Правильно та глибоко дихайте, рахуйте вдихи та видихи, врівноважуючи їх. Можна спільно співати чи рахувати, щоб зменшити усю стресовість ситуації³⁷.

2.3. Неурядові та громадські організації, які беруть участь у формуванні безпечного освітнього середовища

Неурядові та громадські організації можуть бути корисним та потужним учасником формування безпечного освітнього середовища оскільки здатні самостійно акумулювати та використовувати потенціал суспільства, громадськості, окремих громадян й юридичних осіб (в тому числі закордонних).

Втім означена група суб'єктів зовсім неоднорідна за своїм складом і навіть визначення, що використовуються для її ідентифікації, подекуди не мають чіткого законодавчого закріплення. Так, наприклад, національна нормативно-правова баз не пояснює, що таке «уряд», а відповідно не містить відомостей й щодо поняття «неурядова організація».

Водночас із тим, необхідні тлумачення сформульовані в науково-освітній літературі. Наприклад, «Енциклопедія Сучасної України» так розкриває сутність поняття «неурядові організації»: це добровільні об'єднання громадян за інтересами, що не мають на меті боротьбу за державну владу та отримання прибутку. Неурядові організації не належать до державних (урядових) і бізнесових (прибуткових) секторів, через що їх називають третім сектором суспільства. Оскільки їхню діяльність забезпечують громадяни на громадських засадах, неурядові організації називають громадськими організаціями, або організаціями громадянського суспільства³⁸.

³⁷ Як впоратися зі стресом під час війни. Рекомендації МОЗ України. URL ; <https://moz.gov.ua/uk/jak-vporatisja-zi-stresom-pid-chas-vijni>

³⁸ Неурядові організації / С.О.Кисельов // Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І.М.Дзюба, А.І.Жуковський, М.Г.Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-71886>

З викладеного витікає основна особливість неурядових та громадських організацій. На відміну від державних суб'єктів, які згідно ст. 19 Конституції України «зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України», неурядові організації діють на власний розсуд і можуть робити все, що закон безпосередньо не забороняє.

В той же час, ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 року № 4572-VI (із змінами) закріплює термін «громадська організація». Згідно законодавчого визначення – «це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. ... Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку».

Громадськими об'єднаннями також вважаються неурядові організації інших держав та міжнародні неурядові організації, діяльність яких в Україні регулюється вже названим Законом України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 року № 4572-VI (із змінами).

Варто зазначити, що ст. 2 цього ж Закону перелічує, ще цілу низку недержавних організацій, які набувають та позбуваються свого юридичного статусу за правилами відмінними від громадських організацій та об'єднань. До них належать:

- 1) політичні партії;
- 2) релігійні організації;
- 3) непідприємницькі товариства, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;
- 4) асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання;
- 5) саморегульовані організації, організації, які здійснюють професійне самоврядування;
- 6) непідприємницькі товариства (які не є громадськими об'єднаннями), утворені на підставі інших законів.

Отже, викладене свідчить про те, що правовий статус, а відповідно і особливості діяльності, перелічених суб'єктів регулюється й іншими Законами України окрім названого вище. А саме, такими як:

- Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 року № 5073-VI (із змінами);
- Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 року № 1414-IX (із змінами);
- Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.12.2001 року № 2365-III (із змінами);
- Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 року № 987-XII (із змінами);
- Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 року № 3236-VI (із змінами);

- Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 року № 1835-III (із змінами);
- Закон України «Про Товариство Червоного Хреста України» від 28.11.2002 року № 330-IV (із змінами);
- тощо.

Неурядові та громадські організації розрізняються за масштабом власної діяльності. Вони можуть діяти локально на місцевому та регіональному рівні, на загальнонаціональному рівні або ж на міжнародному рівні. При цьому, не виключені ситуації, коли членами міжнародних неурядових організацій є державні суб'єкти, що ще більше заплутує ситуацію із визначеннями та правовим статусом таких суб'єктів. Втім для формуванні безпечного освітнього середовища важлива не форма чи різновид неурядової організації, а наявність в неї необхідних ресурсів і готовність до взаємодії.

З точки зору долучення неурядових та громадських організацій до участі в формуванні безпечного освітнього середовища, враховуючи викладене вище, важливе значення має те, що крупніші організації зазвичай мають більші фінансові та інші потужності. Проте, їх ресурси розподіляються між більшою кількістю учасників, що може призвести до ускладнень із налагодженням взаємодії. В той же час, співробітництво на місцевому рівні здатне забезпечити більш щільну співпрацю із відповідними організаціями та як повніше залучення їх ресурсів задля забезпечення поставленої суспільно корисної мети.

Різноманітність неурядових та громадських організацій супроводжується відсутністю стандартизації в способах та формах їх роботи. Деякі з цих суб'єктів мають постійний закріплений напрям діяльності, що стосується безпечного освітнього середовища, а інші діють ситуативно. При цьому, найбільш типовим для всіх подібних суб'єктів видається проектний спосіб співробітництва. Тобто такий, що має чітко визначені умови, завдання, початок та завершення робіт і фінансування. Враховуючи цю особливість освітнім закладам та іншим зацікавленим особам варто постійно працювати над розширенням та актуалізацією взаємодії із неурядовими та громадськими організаціями. В нагоді для цього стане наведений нижче перелік відповідних організацій. В той же час, представлений список не є вичерпним, як не є постійними й зазначені напрями діяльності, перелічених в ньому суб'єктів.

1. UNICEF — ОФІС ДИТЯЧОГО ФОНДУ ООН В УКРАЇНІ³⁹

(Україна, 01021, м. Київ, вул. Грушевського 9 Б, телефон: +38 (044)-339-93-75).

Основні функції та повноваження:

1) реалізація ключових зобов'язань із задоволення гуманітарних потреб дітей, зокрема доступу до освіти, психосоціальної допомоги, води і санітарії, навчання з питань мінної небезпеки, охорони здоров'я матері та дитини, а також послуг для людей, що живуть із ВІЛ/СНІДом;

2) забезпечення дітей та їхні родини соціальними послугами та захистом (програму гуманітарної підтримки «Спільно»);

³⁹ UNICEF – Офіс дитячого фонду ООН в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/about-unicef>.

- 3) надання грошової допомоги сім'ям, які виховують трьох і більше дітей, а також сім'ям, які виховують принаймні одну дитину з інвалідністю;
- 4) Для дітей, що повертаються до очного навчання, розробив і запровадив:
- правила безпечної поведінки;
 - заходи для дітей, що можуть бути проведені у сховищах;
 - просвітницькі матеріали про вибухонебезпечні предмети;
 - інформаційні матеріали про здоров'я, зокрема про психосоціальну підтримку та здорове харчування.
- 5) розбудування потенціалу національних партнерів і міжнародних організацій-виконавців у сфері вигодовування немовлят та харчування дітей раннього віку в умовах надзвичайних ситуацій.

2. ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ЦЕНТР «ВОЛОНТЕР»⁴⁰

(Україна, 03057 м. Київ, вул. Довженка, 2, офіс 53, +38 (044) 227-63-03; auro.volunteer@gmail.com).

Основні функції та повноваження:

- 1) створення та впровадження інноваційних форм просвітницько-профілактичної, соціально-педагогічної та інших видів діяльності, щоб покращити якість життя дітей, сімей і місцевих громад в Україні;
- 2) навчання фахівців по роботі з підлітками та молоддю;
- 3) розробка, організація та проведення тренінгів для підлітків та молоді з розвитку життєвих навичок та профілактики негативних явищ;
- 4) розробка настільних просвітницько-профілактичних ігор.

3. ГРОМАДСЬКА СПІЛКА «УКРАЇНСЬКА МЕРЕЖА ЗА ПРАВА ДИТИНИ»⁴¹

(Україна, 04080, м. Київ, вул. Кирилівська, буд. 82, офіс 256; Телефони: +38 (044)-238-65-20; +38 (050)-326-94-67).

Основні функції та повноваження:

- просування найкращих інтересів дитини під час формування державної політики через адвокацію, лобіювання реформ системи соціальних послуг, децентралізації, розробки системи національного моніторингу, представлення наших інтересів, інтересів дітей і родин в органах державної влади.

4. МІЖНАРОДНА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «СОС ДИТЯЧІ МІСТЕЧКА»»⁴²

(Україна, 02099, м. Київ, вул. Бориспільська, буд. 6, секція 3; email: office@sos-ukraine.org; телефони: +38 (044)-467-28-24; +38 (044)-492-47-16).

Основні функції та повноваження:

- 1) попередження сирітства в Україні;

⁴⁰ Громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «ВОЛОНТЕР». URL: <https://volunteer.kyiv.ua/about-us>.

⁴¹ Громадська спілка «Українська мережа за права дитини». URL: <https://childrights.org.ua/>.

⁴² Міжнародна благодійна організація «Благодійний фонд «СОС ДИТЯЧІ МІСТЕЧКА»». URL: <https://sos-ukraine.org/>.

- 2) розвиток сімейних форм виховання для дітей, позбавлених батьківського піклування;
- 3) підтримка молоді, яка виходить з-під опіки;
- 4) комплексна допомога дітям, які отримали поранення (ушкодження здоров'я, одержані від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння) та членам їхніх сімей внаслідок російського вторгнення в Україну.

5. МІЖНАРОДНА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ФОНД «СХІДНА ЄВРОПА»»⁴³

(Україна, 03150, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 55; телефони: +38 (044)-200-38-24; +38 (044)-200-38-25).

Основні функції та повноваження:

- 1) сприяння встановленню та посиленню партнерств між неурядовими організаціями, місцевою владою, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами;
- 2) посилення потенціалу своїх партнерів, щоби вони ефективніше реалізовували власні цілі. Для цього ФСС забезпечує партнерів необхідними знаннями та навичками, надає фінансову підтримку та інші ресурси;
- 3) підтримання створення та поширення інноваційних моделей розвитку та сприяння налагодженню співпраці серед своїх партнерів.

6. МІЖНАРОДНА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ПАРТНЕРСТВО «КОЖНІЙ ДИТИНІ»»⁴⁴

(Україна, 03056, м. Київ, вул. Борщагівська, буд. 143 Б, кв. 45; телефони: +38 (050)-330-51-79; +38 (044)-388-51-79).

Основні функції та повноваження:

- 1) сприяння реформуванню системи забезпечення прав дитини та розвитку соціальних послуг для вразливих сімей і дітей в Україні;
- 2) професійна допомога сім'ям, громадам, державі забезпечувати право кожної дитини жити та виховуватися у сприятливому безпечному середовищі;
- 3) використання інноваційних соціальних технологій і послуг для допомоги сім'ям та дітям, розвитку соціальних послуг, підвищення компетентності фахівців, які працюють в інтересах дітей та сприяння удосконалення соціальної політики у відповідності до Конвенції ООН про права дитини.

7. ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «СОЦІАЛЬНА СИНЕРГІЯ»⁴⁵

(Україна, 04071, м. Київ, вул. Оболонська, буд. 6, кв. 1; телефони : +38 (063)-731-70-38; +38 (067)-275-78-06).

Основні функції та повноваження:

- 1) адвокація створення соціальних послуг для дітей з інвалідністю в громадах;

⁴³ Міжнародна благодійна організація «Фонд «Східна Європа»». URL: <https://eef.org.ua/>.

⁴⁴ Міжнародна благодійна організація «Партнерство «Кожній дитині»». URL: <http://www.p4ec.org.ua/>.

⁴⁵ Громадська організація «Соціальна синергія». URL: <https://socsynergy.org.ua/>.

2) створення інклюзивного суспільства, збільшення доступності послуг для дітей і молоді з інвалідністю та особливими освітніми потребами, зростання їх участі у всіх сферах життя;

3) підвищення обізнаності батьків дітей з інвалідністю та громад про базові соціальні послуги.

8. ВСЕУКРАЇНСЬКА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД «БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ»»⁴⁶

(Україна, 01004, м. Київ, вул. Антоновича, буд. 11, кв. 1; телефони: +38 (044)-537-20-16; +38 (044)-287-00-60).

Основні функції та повноваження:

- 1) профілактика ризикованої поведінки підлітків;
- 2) запобігання сексуальному насильству над дітьми;
- 3) первинна профілактика торгівлі людьми;
- 4) підтримка реформи деінституалізації;
- 5) допомога дітям з онкологічними захворюваннями;
- 6) підготовка дітей до відповідального самостійного життя й убезпечення їх від безправ'я, насильства та ризикованої поведінки;
- 7) розробка методичних та інформаційних матеріалів, підготовка тренерів та фахівців-освітян, які несуть нові знання, розуміння й підходи дітям, родинам і громадам.

9. МІЖНАРОДНИЙ БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «УКРАЇНСЬКА ФУНДАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я»⁴⁷

(Україна, 01013, м. Київ, вул. Будіндустрії, буд. 7, офіс 10; телефон: +38 (050) 519-18-85).

Основні функції та повноваження:

- 1) профілактика та лікування ВІЛ/СНІДу, туберкульозу та вірусних гепатитів, включаючи захист прав людей, які живуть з цими захворюваннями, соціальні та медичні послуги для ВІЛ-позитивних підлітків та молоді і підлітків та молоді груп високого ризику щодо інфікування ВІЛ, забезпечення комплексної підтримки, формування прихильності до лікування, попередження стигми та дискримінації, проведення профілактичної роботи онлайн;
- 2) підтримка розвитку сфери громадського здоров'я, включаючи сприяння інтеграції послуг для підлітків у систему первинної і вторинної ланки охорони здоров'я;
- 3) захист здоров'я та добробуту сиріт та дітей з груп ризику, чие благополуччя може бути під загрозою через брак підтримки з боку їхніх родин та соціального оточення;

⁴⁶ Всеукраїнська благодійна організація «Український фонд «Благополуччя дітей»». URL: <https://childfund.org.ua/>.

⁴⁷ Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я». URL: <https://www.healthright.org.ua/>.

4) розвиток сфери жіночого здоров'я, зокрема, зокрема, забезпечення прав жінок на інформацію, рівноправний захист та доступ до якісної допомоги, включаючи безпечну та ефективну допомогу при вагітності та після пологів;

5) допомога та підтримка жертвам порушення прав людини, включаючи жертв катувань, торгівлі людьми, домашнього насильства та насильства відносно осіб іншої статі;

6) посилення гуманітарної відповіді на потреби найбільш вразливих категорій жінок та дівчат-підлітків в умовах збройного конфлікту на сході України: зміцнення міжвідомчої системи попередження та подолання гендерно-обумовленого насильства та забезпечення доступу до послуг з охорони репродуктивного здоров'я.

10. ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВСЕУКРАЇНСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «КЛАС»»⁴⁸

(Україна, м. Київ, вул. Антоновича, буд. 15, кв. 6; телефон: +38 (066)-596-82-47).

Основні функції та повноваження:

1) створення сприятливого середовища для навчання та розвитку дітей і підлітків, надання педагогічної, психологічної та соціальної підтримки;

2) розвиток життєвих та соціальних навичок, а також вмінь встановлювати здорові відносини і мирно вирішувати конфлікти;

3) заохочення активного, безпечного і здорового способу життя;

4) сприяння включенню та інтеграція дітей та підлітків у соціум.

11. ЦЕНТР ГІДНОСТІ ДИТИНИ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ⁴⁹

(Україна, 79011, м. Львів, вул. Іларіона Свенціцького, 17 телефон: +38 (098)-730-19-26).

Основні функції та повноваження:

1) сприяння формуванню безпечного середовища для дитини через комплексну систему, яка складається з превентивних та інтервентивних заходів для створення та функціонування безпечного середовища;

2) допомога лікарям різних ланок оволодіти інструментами виявлення ознак пережитого насильства у дитини чи вразливого дорослого, знаннями як реагувати та клінічно вести такі випадки;

3) навчання та супроводження у створенні безпечного середовища для неповнолітніх, щоб в кожній школі діяла система відповідальності за захист від насильства;

4) через навчання, формацію та експертну підтримку підсилюється робота структур церкви, які відповідальні за створення безпечного середовища для дітей та вразливих дорослих.

⁴⁸ Громадська організація «Всеукраїнська організація «КЛАС». URL: <https://childrights.org.ua/en/members/ngo-all-ukrainian-organization-klass/>.

⁴⁹ Центр гідності дитини Українського католицького університету. URL: <https://cdc.ucu.edu.ua/uk/about-us/>.

12. БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «KIDDO»⁵⁰

(Україна, 49083, м. Дніпро, вул. Собінова, буд. 1, 8 (056)-790-44-74).

Основні функції та повноваження:

- 1) адресна допомога дітям зі складними діагнозами;
- 2) закупівля і передача відділенням дитячих лікарень обладнання, витратних матеріалів і медикаментів;
- 3) підвищення кваліфікації та навчання лікарів;
- 4) з початком повномасштабної війни на початку 2022 року фонд допомагає усім дітям України, переселенцям, багатодітним та малозабезпеченим родинам, дітям-сиротам, дитячим будинкам сімейного типу;
- 5) протидія булінгу.

13. ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «СТУДЕНА»⁵¹

(Україна, м. Київ, вул. Набережно-Корчуватська, буд. 69, кв. 26, тел.: +38 (096)-951-82-55).

Основні функції та повноваження:

- 1) запровадження та реалізація загальної рамкової програми «Школа без цькувань», базована на доведено ефективних методах втручання.

Принципи програми:

- превентивний, а не реактивний підхід;
 - школа повністю бере на себе відповідальність за булінг;
 - батьки – наші союзники;
 - працюємо з атмосферою та культурою школи, яку формують дорослі працівники школи як рольові моделі;
 - наш підхід – загальношкільний;
 - використання художніх історій та фільмів для «віддаленого подовженого контакту»;
 - Моніторинг і оцінка.
- 2) навчання батьків: он-лайн-курс «Школа без цькувань. Батькам»;
 - 3) розробка та прийняття загальношкільних політик протидії булінгу, розробка цінностей школи, класу;
 - 4) вимірювання рівня булінгу у закладах освіти через опитування учнів 3-11 класів. Встановлення базової лінії;
 - 5) організація анонімного повідомлення про булінг;
 - 6) візуальне підкріплення простору школи.

14. НЕУРЯДОВА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРЕМІЗМУ»⁵²

(Україна, 02125, м. Київ, вул. Петра Запорожця, буд. 15, офіс 35, телефон: +38 (068)-846-16-69).

⁵⁰ Благодійний фонд «KIDDO». URL: <https://kiddo.ua/ua/>.

⁵¹ Громадська організація «СТУДЕНА». URL: https://www.no-bully.org/main/about_NGO_Studena_ua.

⁵² Український інститут дослідження екстремізму. URL: <https://icps.com.ua/pro-tsentr/partnery-mtspd/ukrayinskyu-institut-doslidzhennya-ekstremizmu/>.

Місією інституту є утвердження демократичних цінностей, правового суспільства через вплив на формування порядку денного публічної політики, діяльності органів влади, інформаційних каналів, системи освіти.

Основним напрямом діяльності Інституту є створення інституції, яка є центром експертної думки та громадської уваги до проявів екстремізму в різних сферах життєдіяльності суспільства.

15. ЖІНОЧИЙ КОНСОРЦІУМ УКРАЇНИ⁵³

(Україна, 01004, м. Київ, вул. Дарвіна, буд. 8, кв. 55, телефон: +38 (044)-592-68-54).

Жіночий консорціум України – це об'єднання, засноване жіночими громадськими організаціями, для забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків та благополуччя дітей в Україні

Основні функції та повноваження:

1) Утвердження гендерної рівності:

- Дотримання прав жінок та подолання дискримінації за ознакою статі.
- Посилення спроможності жінок у економічній сфері.
- Посилення спроможності жінок у політичній сфері.
- Подолання гендерних стереотипів.

2) Захист прав дітей та утвердження принципу найкращого забезпечення інтересів дитини:

- Дотримання прав дитини.
- Попередження насильства над дітьми.
- Інтеграція програми «Захист прав дитини» в діяльність осередків ЖКУ.
- Реалізація програми «Підтримка та розвиток учнівського самоврядування»

3) Розвиток інституційної спроможності організації:

- Розвиток волонтерської мережі.
- Розвиток членської мережі та відокремлених підрозділів.
- Навчання персоналу та членів організації.
- Інформаційна та технічна підтримка напрямку розвитку інституційної спроможності організації.

16. МІЖНАРОДНИЙ ЖІНОЧИЙ ПРАВОЗАХИСНИЙ ЦЕНТР «Ла Страда-Україна»⁵⁴

(Україна, 03113, м. Київ – 113, а/с 26, телефон: +038 (063) 300-30-34).

Громадська правозахисна організація працює для забезпечення гендерної рівності, миробудування, запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема, домашньому насильству, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню стандартів прав людини в усіх сферах життя суспільства та держави.

Основні функції та повноваження:

⁵³ Жіночий консорціум України. URL: <https://wcu-network.org.ua/ua/about/organization>.

⁵⁴ Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». URL: <https://la-strada.org.ua/>.

- 1) протидія торгівлі людьми;
- 2) захист прав дітей;
- 3) сприяння дотримання прав жінок та гендерної рівності, протидія дискримінації;
- 4) запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема, домашньому;
- 5) реалізації інформаційної кампанії “Пітьма не сховає насильство” направлена на привернення уваги до актуальності теми домашнього насильства в умовах війни.

17. DOCUDAYS UA. КАМΠΑНІЯ ПРОТИ КІБЕРБУЛІНГУ⁵⁵

(Україна, 01001, Київ, вул. Мала Житомирська, 11, телефон: +38 (063)-763-92-07).

Docudays UA – єдиний в Україні міжнародний фестиваль документального кіно про права людини. Відбувається щороку в Києві впродовж останнього тижня березня. Входить до Міжнародної мережі правозахисних кінофестивалів Human Rights Film Network.

Основні функції та повноваження:

- 1) популяризує авторську документалістику в кінотеатрах в межах проєкту DOCU/XIT;
- 2) розвиває в молоді критичне мислення в кіноклубах медіапросвіти з прав людини Docudays UA;
- 3) представляє проєкт культурної дипломатії SEE UKRAINE в Європі;
- 4) допомагає молодим українським документалістам з виробництвом фільмів на платформі DOCU/PRO;
- 5) щороку випускає каталог нових українських фільмів для промоції за кордоном;
- 6) пропонується освітня програма Тижня документального кіно проти булінгу та кібербулінгу для учнів українських шкіл задля підвищення рівня безпеки шкільного середовища.

18. ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЦЕНТР ЗАХИЩЕНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ «СТОП СЕКСТИНГ»»⁵⁶

(E-mail: stopsexting.ua@gmail.com; Сайт: <https://stop-sexting.in.ua/>).

Інформаційно-освітня кампанія #stop_sexting направлена на захист українських дітей від сексуального насильства в інтернеті.

Основні функції та повноваження:

- 1) захист українських дітей від сексуального насильства в інтернеті;
- 2) проведення навчань для українців: батьків, освітян, соціальних працівників, психологів, представників поліції, громадських організацій, благодійних фондів, слідчих прокурорів;
- 3) запровадження навчальних програм: місячна онлайн-програма для директорів та вчителів шкіл, навчальні матеріали про онлайн-безпеку для

⁵⁵ Docudays ua. Кампанія проти кібербулінгу. URL: <https://cyber.bullyingstop.org.ua/>.

⁵⁶ Громадська організація «Центр захищеності в Інтернеті «Стоп Секстинг»». URL: <https://stop-sexting.in.ua/adult/>.

освітян, що працюють з дітьми з інвалідністю, для соціальних працівників та психологів, розробили та провели навчання для гарячих ліній та громадських організацій;

4) створення циклів із 25 практичних гайдів та посібників для батьків про налаштування гаджетів, соцмереж, батьківських контролів;

5) запровадження нових продуктів: 2 освітні онлайн-платформи: для дорослих та для дітей, 10 серій подкасту “Хороших батьків не блокують”, чат-бот в Телеграм @online_kids_bot для батьків, старших братів та сестер та спеціалістів, що працюють із дітьми та Телеграм-канал для батьків @Stopsexting_ua, а також тематичний комікс для дітей «#Не_ведись».

19. ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ! МОЇ БЕЗПЕЧНІ ДРУЗІ» «MY SAFETY FRIENDS»⁵⁷

(Україна, 02149, м. Київ, просп. Бажана, буд. 28 В, кв. 95; телефон:+38 (098)-486-88-88).

Проект «My safety friends» є всеукраїнською програмною платформою для побудови додаткового сучасного засобу комунікації між поліцією, закладами освіти, громадою, державними та недержавними організаціями, а також дитиною та її батьками (опікунами) для обміну необхідною інформацією та наданням допомоги.

Інтернет ресурс «My safety friends» дасть змогу дітям знаходити відповіді на всі актуальні питання, щодо захисту себе від насильства, як в побутових умовах так і в освітньому середовищі.

Проект по запровадженню мобільного застосунок для дітей з протидії булінгу під назвою «My safety friends» (Мої безпечні друзі) – передбачає створення чату з психологом (в т.ч. анонімний), який допоможе дитині та її законному представнику вирішити проблему булінгу на законодавчому рівні.

Основні функції та повноваження:

1) створення безпечної соціального інтернет ресурсу (мобільний застосунок);

2) реалізація проекту «очима дитини» та подальший розвиток інтернет сервісу за їх участю;

3) істотне зменшення часу реагування на звернення, учасником якого є в першу чергу дитина;

4) зручність та рішучість у подачі звернень дитиною до організацій по роботі з дітьми;

5) підвищення рівня довіри населення (в першу чергу молоді) до «служб у справах дітей»;

6) забезпечення особистої безпеки користувача;

7) впровадження новітніх інформаційних технологій в повсякденне життя.

⁵⁷ Громадська організація «Всеукраїнське об’єднання протидії булінгу! Мої безпечні друзі» «MY SAFETY FRIENDS». URL: <https://www.young-mayor.com/my-safety-friends>.

20. ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «БЕЗПЕЧНИЙ СВІТ»⁵⁸

(Україна, 03179, м. Київ, вул. Ірпінська, буд. 70, кв. 199 телефон: +38 (097)-943-92-65).

Основні функції та повноваження:

1) підвищення якості освіти, науково-дослідної та навчально-методичної діяльності в сфері захисту прав дітей у загальноосвітніх навчальних закладах, соціальній та освітній практиці;

2) пропозиції адекватних форм запобігання насиллю, високої культури використання джерел інформації, доцільності педагогічного інструментарію роботи з дітьми адекватно кожній віковій категорії;

3) організація та проведення семінарів, тренінгів з питань дитячої безпеки з дітьми, батьками, педагогами, психологами тощо;

4) озброєння дітей знаннями та навичками, як захищати себе у життєво небезпечних ситуаціях (контакти з незнайомцями, булінг, небезпеки перебування та спілкування у віртуальному просторі тощо).

⁵⁸ Громадська організація «Безпечний світ». URL: <https://www.young-mayor.com/my-safety-friends>.

Розділ III. Роль поліцейських у формуванні безпечного освітнього середовища

3.1. Адміністративно-наглядові функції поліції

Безпосередньо адміністративно-наглядові функції поліції щодо безпечного освітнього середовища полягають у комісійному обстеженні захисних споруд закладів освіти спільно з представниками органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та представниками Державної служби з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) та перевірці інформації зазначеної у паспорті безпеки закладу освіти.

Правовими підставами для участі у проведенні комісійних обстежень захисних споруд закладів освіти уповноваженими підрозділами Національної поліції України слугують:

Порядок раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, затверджений спільним наказом МВС України та МОН України від 18.08.2023 року № 685/1013, відповідно до пункту 2 розділу IV «Організація діяльності поліцейських, працівників ДСНС щодо раннього попередження та евакуації» котрого уповноважені поліцейські:

взаємодіють із закладами освіти щодо обстеження стану готовності, функціональності укриття та реагування в закладах освіти в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;

надають методичні рекомендації з питань удосконалення організації охорони закладів освіти та обладнання технічними засобами освіти⁵⁹.

Рішення засідань регіональних комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій місцевих органів виконавчої влади, у котрих зазначаються рішення щодо утворення комісій з проведення оперативних комісійних обстежень фонду захисних споруд, до складу яких включаються фахівці структурних підрозділів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також фахівці місцевих підрозділів Головних управлінь Національної поліції в областях, Головних управлінь ДСНС в областях⁶⁰;

Доручення начальників обласних військових адміністрацій щодо проведення щоквартальних комісійних обстежень комісією.

Захисні споруди цивільного захисту (сховища та протирадіаційні укриття), споруди подвійного призначення та найпростіші укриття складають фонд захисних споруд цивільного захисту і належать до засобів колективного захисту.

⁵⁹ Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти : наказ МВС України та МОН України від 18 серпня 2023 року № 685/1013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1583-23#Text>

⁶⁰ Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану: Лист Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2022 року № 1/7707-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7707729-22#Text>

На сьогодні вимоги щодо створення, утримання, експлуатації та ведення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту (далі – захисні споруди) встановлено:

Кодексом цивільного захисту України (далі – Кодекс)⁶¹;

Порядком створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 р. № 138 (далі – Порядок)⁶²;

наказом МВС від 09.07.2018 № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 30 липня 2018 р. за № 879/32331 (далі – наказ МВС)⁶³.

Відповідно до законодавства, насамперед Кодексу цивільного захисту України, завдання та обов'язки щодо організації створення фонду захисних споруд та організації укриття у ньому населення належать:

центральним органам виконавчої влади (стосовно персоналу апаратів та суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління);

місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування (щодо укриття населення на відповідних територіях);

суб'єктам господарювання (стосовно їх працівників).

ДСНС у межах своїх повноважень здійснює нормативно-правове та технічне регулювання у цій сфері, веде електронний облік цих споруд, а також здійснює державний нагляд (контроль) у зазначеній сфері (на період воєнного стану наглядові заходи призупинено).

Захисні споруди цивільного захисту (сховища та протирадіаційні укриття), споруди подвійного призначення та найпростіші укриття складають фонд захисних споруд цивільного захисту і належать до засобів колективного захисту.

З огляду на те, що за статистичними даними ДСНС 89% закладів освіти мають найпростіші укриття, пропонуємо розглядати адміністративно-наглядові функції поліції на їх прикладі.

Основні вимоги до найпростіших укриттів:

1. Розташовуються у складі основної будівлі закладу освіти або на відстані не більше 500 м до неї (рекомендується до 100 м).

2. Забезпечені електроживленням, штучним освітленням, системами водопроводу та каналізації. За відсутності в об'єктах будівництва водопостачання і каналізації вони повинні мати запас бутильованої води та окремі приміщення для встановлення виносних ємностей для нечистот.

⁶¹ Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17>

⁶² Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Договір, Перелік від 10.03.2017 № 138 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/138-2017-%D0%BF>

⁶³ Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту : Наказ; МВС України від 09.07.2018 № 579 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0879-18>

3. Не мають великих отворів у зовнішніх огорожувальних конструкціях, а наявні отвори (крім дверних) забезпечують можливість їх закладки (мішками з піском або ґрунтом, бетонними блоками, цегляною кладкою тощо).

4. Забезпечені не менше ніж двома евакуаційними виходами, один з яких може бути аварійним (у разі планування укриття менше 50 осіб нормами допускається наявність одного евакуаційного виходу).

5. Через приміщення, призначені для перебування населення не проходять водопровідні та каналізаційні магістралі, інші магістральні інженерні комунікації (за винятком внутрішньобудинкових інженерних мереж).

6. Висота приміщень об'єктів, зокрема дверних отворів, становить не менше 2 м (в окремих випадках не менше 1,8 м). Ширина дверних отворів становить не менше ніж 0,9 м (в окремих випадках не менше 0,8 м). Перетинання дверних отворів будівельними конструкціями або інженерними комунікаціями не допускається.

7. Отвори при входах (виходах) закриваються посиленими дверми із негорючих матеріалів (металевими або дерев'яними, оббитими залізом) або захисними екранами (кам'яними, цегляними або залізобетонними) на висоту не менше 1,7 м;

8. Об'єкт перебуває у задовільному санітарному та протипожежному стані (відповідно до норм протипожежних та санітарних правил).

9. Місткість вираховується з розрахунку: 0,6 м² площі основних приміщень на одну особу. За можливості розміщення двоярусних нар площу можу бути зменшено до 0,5 м² на одну особу, при триярусному – до 0,4 м² на одну особу.

10. У разі використання приміщень на перших поверхах необхідні захисні властивості як правило забезпечують об'єкти зі стінами 2 – 2,5 цеглини завтовшки, або з цільних залізобетонних конструкцій (блоків, панелей) товщиною від 56 см. Відповідні захисні властивості також забезпечує шар ґрунту товщиною 67 – 78 см (мішок з піском (ґрунтом), укладений поперек конструкції (ряду)⁶⁴.

Обладнання укриттів розраховується на безперервне перебування впродовж не менше 48 годин, тож необхідно забезпечити:

місця для сидіння (лежання). Можна використовувати наявні в закладах стільці, лавки чи ліжка, спортивні мати, каремати;

ємності з питною водою (одна особа/2 л на добу);

контейнери для продуктів харчування;

виносні баки для нечистот, що щільно закриваються (для неканалізованих будівель і споруд);

резервне штучне освітлення (електричні ліхтарі, свічки, газові лампи тощо) та електроживлення;

первинні засоби пожежогасіння (відповідно до встановлених норм);

засоби надання медичної допомоги;

⁶⁴ Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту: наказ МВС України від 09 липня 2018 року № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#n278>

засоби зв'язку та оповіщення (телефон, радіоприймач, інтернет, рекомендовано встановлення Wi-Fi пристроїв);

шанцеві інструменти (лопати штикові та совкові, ломи, сокири, пилки, ножівки тощо).

Крім того, однією з вимог є дотримання правила не менше метра на людину.

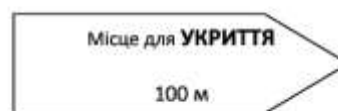
За можливості найпростіші укриття забезпечуються додатковим обладнанням, інструментами та інвентарем відповідно до норм, установлених для захисних споруд.

Біля входних дверей необхідно розмістити табличку розміром 50x60 см із написом «Місце для УКРИТТЯ», а також адресою місця розташування споруди, її балансоутримувача та місця зберігання ключів.

Місце для УКРИТТЯ ЗОШ № 3
Адреса: _____
Ключі знаходяться: _____

тел. _____

Табличка позначення найпростішого укриття

Показник маршруту руху до найпростішого укриття

За результатами комісійного обстеження укриття комісією складається акт огляду об'єкта (будівлі, споруди, приміщення) щодо можливості його використання для укриття населення як найпростішого укриття (далі – акт огляду) (додаток 1) згідно формою визначеною додатком 6 до Вимог щодо забезпечення нумерації та здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, затверджених наказом МВС від 09.07.2018 № 579⁶⁵.

В акті огляду зазначається інформація зокрема щодо:

складу комісії (посада, власне ім'я, прізвище особи (осіб), яка (які) здійснювала(и) обстеження);

місця розташування об'єкта котрий підлягає до огляду;

форми власності об'єкта;

власника об'єкта (суб'єкта господарювання/ центрального органу виконавчої влади, місцевої державної адміністрації, державного підприємства, установи, організації)

загальної характеристики об'єкта (основне функціональне призначення, розташування на місцевості);

загальний стан об'єкта:

⁶⁵ Вимоги щодо забезпечення нумерації та здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту : наказ МВС України від 09 липня 2018 року № 579. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-18#n64>

технічний стан об'єкта (справний, працездатний, обмежено працездатний, аварійний, технічний стан не визначався);

санітарний стан об'єкта (задовільний, незадовільний);

загальний стан приміщень (чисті або захаращені, сухі або сирі, з ознаками підтоплення (затоплення));

стан входів, додаткових аварійних виходів (кількість, входи не захаращено, захищено від атмосферних опадів павільйонами або навісами, обладнано засобами для доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення)

стан систем вентиляції (передбачено / не передбачено проектом, наявність, цілісність, комплектність, чистота);

стан системи водопостачання (централізоване водопостачання або інше джерело, наявність, кількість та місткість безнапірних та напірних баків для питної води, інших ємностей для питної води)

стан каналізаційної системи:

санвузли (наявність, кількість, стан санітарних приладів (душових, кранів, унітазів, умивальників);

вигрібні ями, пудр-клозети, виносні баки (ємності для нечистот) (для неканалізованих будівель, споруд, приміщень) (наявність, тип, кількість, загальний об'єм, можливість очищення, справність, місце встановлення);

стан систем опалення (передбачено / не передбачено проектом);

стан систем електропостачання та електроосвітлення (наявність, укомплектованість та справність електрообладнання, передбаченого проектом, наявність люмінесцентних);

справність систем зв'язку та оповіщення (наявність гучномовців, радіоточки, стаціонарної телефонної мережі, стаціонарних телефонних апаратів);

протипожежний стан:

автоматичні системи пожежогасіння та сигналізації (передбачено/не передбачено проектом, наявність, справність);

наявність та укомплектованість пожежних кранів, укомплектованість первинними засобами пожежогасіння (споруду укомплектовано згідно з нормами, не укомплектовано, засобів пожежогасіння немає).

У висновку про можливість використання об'єкта (будівлі, споруди, приміщення) для укриття населення як найпростішого укриття зазначається чи рекомендовано/не рекомендовано до використання найпростіше укриття та за яких умов може бути рекомендовано у випадку виявлення недоліків (з конкретним переліком заходів, що необхідно виконати для приведення об'єкта (будівлі, споруди, приміщення) до вимог щодо утримання та експлуатації найпростіших укриттів)).

Вказані недоліки, котрі були виявлені під час здійснення комісійного обстеження, *оформлюються додатком до акту огляду.*

ПАСПОРТ БЕЗПЕКИ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15.08.2023 № 867 «Про реалізацію експериментального проекту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі»» *паспорт безпеки закладу освіти* - накопичувальний довідково-інформаційний документ, в якому зазначається інформація про заклад освіти, що забезпечує здобуття базової та повної загальної середньої освіти (далі - заклад освіти), актуальний стан забезпечення безпеки в закладі освіти, можливі негативні явища в його освітньому середовищі, фактори, що їх обумовлюють чи можуть обумовити їх виникнення⁶⁶.

Згідно з Порядком раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, затвердженого наказом МВС України та МОН України від 18.08.2023 № 685/1013 (далі – Порядок) керівник закладу освіти *створює* команду реагування закладу освіти та затверджує її склад. *Командою реагування закладу освіти є* працівники закладу освіти, перелік яких затверджений наказом його керівника, на яких покладається здійснення заходів щодо раннього попередження, евакуації та реагування в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти (абзац 3 пункту 2 розділу II Порядку).

До обов'язків команди реагування закладу освіти належить складання та оновлення паспорту безпеки закладу освіти, *копія якого надається* уповноваженому поліцейському, працівнику ДСНС та (за потреби) представникам інших органів державної влади (абзац 2 пункту 3 розділу II Порядку).

Керівник закладу освіти у свою чергу *зобов'язаний забезпечити* надання команді реагування закладу освіти, уповноваженому поліцейському, працівнику ДСНС інформації, яка міститься в паспорті безпеки закладу освіти, та її вчасне оновлення (абзац 4 пункту 2 розділу II Порядку).

Згідно абзацу 4 пункту 2 розділу IV Порядку уповноважені поліцейські та працівники ДСНС у межах компетенції за пропозицією закладу освіти беруть участь у складанні та оновленні паспорта безпеки закладу освіти до початку навчального року.⁶⁷

При виявленні недоліків у паспорті безпеки закладу освіти уповноважений поліцейський ініціює внесення змін до нього, проте, слід зазначити, що процедура внесення змін за ініціативи уповноваженого поліцейського не врегульована жодним нормативно-правовим актом і відбувається шляхом особистої комунікації з керівниками закладів освіти.

За формою, наведеною в додатку до Порядку паспорт безпеки закладу освіти змістовно складається з 6 розділів (додаток 2):

⁶⁶ Про реалізацію експериментального проекту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі» : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2023 № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2023-%D0%BF#Text>

⁶⁷ Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти : Наказ МВС України від 18 серпня 2023 року № 685/1013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1583-23>

I. Відомості про заклад освіти, адміністрацію. Команда реагування закладу освіти:

відомості про заклад освіти (повне найменування; скорочене найменування; місцезнаходження; код КОАТУУ; код ЄДРПОУ; форма власності; тип закладу; ступінь; найменування органу, до сфери управління якого належить заклад освіти; контактна інформація; дата оновлення даних);

відомості про адміністрацію закладу освіти (керівник закладу освіти; заступник керівника закладу освіти; психолог; медичний працівник; охоронець або суб'єкт охоронної діяльності (за наявності) (прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) контактної особи, найменування); уповноважений поліцейський; представник ДСНС;

відомості щодо команди реагування закладу освіти (посада; прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності); номер телефону; електронна адреса);

інформація про роботу постійно діючої технічної комісії (комісія створена (так/ні); до складу комісії входить поліцейський (так/ні); результати попереднього висновку комісії щодо готовності закладу освіти до навчального року; результати висновку комісії щодо готовності закладу освіти до навчального року;

II. Характеристика місцевості в районі місцезнаходження закладу освіти:

характеристика місцевості в районі місцезнаходження закладу освіти (можливості під'їзду/підходу; прилеглі лісові масиви; прилеглі водні об'єкти; наявність автомобільних шляхів загального користування);

об'єкти, які розташовані поблизу закладу освіти (найменування; характеристика та пов'язані ризики; відстань (м або км);

транспортні комунікації розташованих біля закладу освіти (найменування; характеристика та пов'язані ризики; відстань (м або км);

суб'єкти господарювання, що обслуговують заклад освіти (найменування; сфера обслуговування; графік робіт; примітки);

III. Територія закладу освіти:

найменування та короткий опис території закладу освіти (територія закладу освіти складається/загальна площа всіх ділянок/географічні координати);

опис укриття (у наявності, належним чином облаштоване та розраховане на всіх учасників освітнього процесу/відсутнє/у наявності, але не в повній мірі відповідає кількісним та якісним вимогам/примітка (зазначається розташування: на території закладу освіти/прилегла територія);

середня кількість учасників освітнього процесу, які одночасно перебувають у закладі освіти (графік; кількість осіб);

IV. Стан забезпечення засобами охорони закладу освіти:

наявність системи відеоспостереження (належність (поліція охорони/найменування суб'єкта охоронної діяльності); функціональні можливості (покриття/особи які мають доступ до серверу зберігання інформації/строк збереження інформації);

металодетектори (поліція охорони/найменування та контактна інформація суб'єкта охоронної діяльності/інше);

кнопки тривожної сигналізації (поліція охорони/найменування та контактна інформація суб'єкта охоронної діяльності/орієнтовний час реагування);

охорона закладу освіти (поліція охорони/найменування та контактна інформація суб'єкта охоронної діяльності/режим роботи (добовий або робочий час));

інші засоби безпеки (огорожа території закладу освіти/пішохідний перехід (регульований/нерегульований); засоби примусового зниження швидкості/обмежувальні/попереджувальні дорожні знаки, у тому числі острівці безпеки та написи «Діти, «Школа»/інше);

пожежна безпека закладу освіти (документ; наявність; номер, дата; відсутній; результат перевірки; примітки);

додаткова інформація щодо закладу освіти (зазначається інформація щодо діяльності у закладі освіти поза освітнім процесом, пов'язаної із дозвіллям дітей (гуртки, секції, пришкільні табори), включно із даними щодо осіб та суб'єктів господарювання, які мають доступ до закладу освіти, їх контактна інформація).

3.2. Профілактика як інструмент створення безпечного освітнього простору

Як зазначалось в попередніх підрозділах, серед напрямів формування безпечного освітнього середовища, до реалізації яких дотичні органи та підрозділи Національної поліції України, відносяться ефективно попередження та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі, а також формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу. Дієвість реалізації цих напрямів безпосередньо залежить від якості організації профілактичної роботи в закладі освіти.

До здійснення профілактики в закладах освіти дотичні різні **підрозділи поліції**, проте ключову роль відіграють:

- поліцейські ювенальної превенції;
- поліцейські служби освітньої безпеки;
- шкільні офіцери поліції.

Важливо, щоб профілактична робота в закладі освіти була узгоджена між всіма поліцейськими, які закріплені за певним закладом освіти, що сприятиме відсутності дублювання тематичних заходів, охопленню більшої кількості учасників освітнього процесу, підвищенню якості профілактики в цілому.

Заходи профілактичної роботи як інструмент створення безпечного освітнього середовища передбачають:

- контроль доступу до закладу освіти;
- присутність поліцейських у закладах освіти та спілкування з учнями щодо питань особистої безпеки, профілактики правопорушень, ролі поліції в громаді;

участь у засіданні батьківських комітетів та інших заходах, що проводить заклад освіти з метою забезпечення поінформованості та обізнаності у питаннях розв'язання конфліктних ситуацій та запобігання їм, сприяння патріотичному вихованню і підготовці молоді до життя;

організацію інформаційних сесій для батьків для обговорення актуальних питань безпеки (розроблені плани евакуації, антибулінгова програма, ознаки насильства чи знущання, способи комунікації тощо);

ознайомлення здобувачів освіти та персоналу закладу освіти з алгоритмами дій у разі надзвичайних ситуацій, а також відпрацювання навиків евакуації;

організацію заходів та кампаній з підтримки безпеки та розвиток усвідомленості про безпеку серед учнів, батьків та громади (наприклад, тиждень безпеки в школі, просвітницька кампанія щодо кібербезпеки).

Профілактика в закладах освіти має здійснюватися *регулярно* та охоплювати *різну тематику*, зокрема яка включає ризики та небезпеки, окреслені у підрозділі 1.1 даних рекомендацій. До профілактики кожного із цих ризиків та небезпек може бути застосований *трирівневий підхід*: первинна профілактика (інформаційно-просвітницькі, роз'яснювальні заходи), вторинна профілактика (раннє виявлення та робота з дітьми, які опинились в зоні ризику щодо негативних безпекових явищ в освітньому середовищі) та третинна профілактика (робота з дітьми, які вже потрапили у ситуацію ризику або небезпеки, мають прояви деструктивної поведінки).

Особливості здійснення профілактики окремих негативних явищ в дитячому середовищі.

Профілактика зловживання Інтернетом та електронними засобами комунікації і формування залежності від них.

Оскільки використання Інтернету та електронних пристроїв є необхідною умовою сучасного життя, а більшість активностей в Інтернеті є соціально прийнятними та, за правильного підходу, корисними для розвитку і життєдіяльності підлітків, профілактика зловживання Інтернетом та електронними засобами комунікації *не може полягати в їх забороні або суттєвому обмеженні*. У рамках профілактичної діяльності необхідно сформулювати у дітей адекватне ставлення до різних форм активності в Інтернеті:

навчити безпечному та корисному користуванню ним та електронними засобами комунікації;

усунути чинники формування залежної від Інтернету поведінки;

підтримувати альтернативні види діяльності.

Первинна профілактика спрямована на запобігання зловживанню Інтернетом і усунення загальних чинників інтернет-залежності, має охоплювати дітей та їхніх батьків (представників), і передбачає:

розвиток медіаграмотності з інформуванням про можливості та ризики, пов'язані з різними активностями в Інтернеті, зокрема щодо формування залежності, її ознак та наслідків;

формування в учнів навичок безпечного поводження в Інтернеті та з гаджетами, розвиток уміння використовувати їх з користю;

формування у батьків навичок організації безпечної взаємодії дитини з Інтернетом та електронними приладами, спілкування з дитиною на теми, пов'язані з Інтернетом та електронними іграми, надання підтримки у вирішенні проблем, що виникають у зв'язку з цим;

підтримка у дітей і батьків цінностей здоров'я та особистої гідності, навичок здорового способу життя, критичного мислення, опору негативним соціальним впливам та маніпуляціям тощо;

розвиток та підтримка різноманітних інтересів дітей та створення для їх задоволення відповідних можливостей (гуртки, секції, студії, змагання, конкурси, діяльність груп за інтересами тощо);

організація здорового і цікавого дозвілля.

Крім цього, слід руйнувати «культ досконалості», декларований в інтернет-середовищі й натомість створювати умови для формування особистої самоефективності й почуття власної гідності як альтернативи пошуку схвалення себе у віртуальній реальності.

Вторинна профілактика спрямована на запобігання формуванню або загостренню залежності та її наслідків у тих, хто вже демонструє ознаки зловживання Інтернетом або зазнав на собі вплив чинників формування інтернет-адикції. Заходи вторинної профілактики можуть передбачати:

виявлення дітей, які перебувають у ризикованій ситуації;

сприяння усвідомленню такими дітьми власних ризиків та формування в них мотивації до їх подолання;

надання таким дітям соціальної та психологічної підтримки, спрямованої на своєчасне виявлення та вирішення особистісних проблем;

заохочування альтернативних інтересів дітей та залучення їх до діяльності, що сприятиме налагодженню соціальних контактів та системи соціальної підтримки, самоствердженню та самореалізації;

надання сім'ям з дітьми допомоги у подоланні проблем, налагодженні позитивного психологічного клімату, корекції стилю виховання в родині та взаємин між дорослими і дітьми, створенні умов для їх подальшого розвитку;

забезпечення доступності для сімей і дітей до мережі соціальних послуг.

Третинна профілактика. Якщо дитина виявляє ознаки вже сформованої адиктивної поведінки, необхідно звернутися по фахову психологічну допомогу задля її корекції; якщо ж дитина перебуває у складних життєвих обставинах, слід забезпечити їй також соціальну підтримку. Якщо виникла підозра, що у дитини формується/сформувалася інтернет-залежність, необхідно звернутися до організацій, які надають відповідні соціальні послуги, описати ситуацію та отримати консультацію щодо подальших дій. При взаємодії з підлітком необхідно уникати тиску і конфліктів, оскільки вони лише посилюватимуть його соціальну дезадаптацію та прагнення «втечі» від реальності. У спілкуванні з підлітком слід виявляти розуміння ситуації та готовність підтримати його у вирішенні проблем, що виникають, розказати про можливості та мотивувати до звернення по фахову допомогу. Інформацію про організацій, які надають допомогу особам із інтернет-залежністю та їхнім сім'ям, можна отримати в

регіональних центрах соціальних служб⁶⁸.

Профілактика деструктивної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Деструктивна поведінка – це руйнівні дії підлітка (вербальні чи практичні), які можуть бути спрямовані на самого себе або зовнішній світ і проявлятися в нападах агресії, гніву чи ворожості. Прояви деструктивної поведінки підлітків можуть стати джерелом підвищеної небезпеки як для них самих, так і для близького оточення, інших людей і суспільства в цілому. Ігнорування або несвоєчасне виявлення дорослими ознак деструктивної поведінки у підлітків часто призводить до заподіяння ними фізичної та/або психологічної шкоди собі (через суїцидальні вчинки та залежності – наркоманія, алкоголізм тощо) та іншим. Головна мета профілактики деструктивної поведінки підлітка – активізувати його внутрішній потенціал і позитивні якості, переключивши на них увагу і мотивуючи до соціальної законослухняної поведінки.

Профілактична робота з підлітками має бути спрямована не тільки на усунення наслідків деструктивних дій, але й на запобігання деструктивній поведінці через формування сприятливого соціально-психологічного клімату в безпечному шкільному середовищі, де є взаємодопомога, прийняття іншої точки зору тощо.

Підходи до здійснення профілактики деструктивної поведінки підлітка:

1) усунення факторів ризику (наприклад, підвищена тривожність, обумовлена домашнім насильством, низький статус у групі ровесників або ж взагалі виключення/неприйняття до неї тощо);

2) виявлення та розвиток особистісних ресурсів (сильних сторін) підлітка (наприклад, позитивні думки, дії, гарний зовнішній вигляд, охайність, працьовитість, навчальна успішність, вміння ввічливо спілкуватися з іншими, хобі та інші досягнення за інтересами тощо);

3) створення безпечного підтримуючого середовища в умовах закладу загальної середньої освіти, яке сприятиме розвитку підлітка, наприклад, підтримка сім'ї чи групи ровесників, до якої він належить, класного колективу тощо.⁶⁹

Профілактика ризикованої поведінки підлітків (паркур, руфінг, зачепінг, тощо)⁷⁰.

Завдання та обрання форм та методів профілактики ризикованої поведінки підлітків залежить від групи факторів, що впливають на залучення неповнолітніх до ризикованих практик, а також потреб підлітків, що з цим пов'язані.

Профілактика ризикованої поведінки підлітків має бути спрямована на: формування усвідомленої відповідальності за будь-яке прийняте рішення і вчинки;

⁶⁸ Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФОП Буря О.Д. Київ, 2022. С.25.

⁶⁹ Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФОП Буря О.Д. Київ, 2022. С.26-27.

⁷⁰ Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФОП Буря О.Д. Київ, 2022. С.135-136.

розвиток самоаналізу (рефлексії) своїх бажань та виборів: «Для чого я це роблю? Я дійсно цього хочу чи залежу від стремління діяти всупереч і щось доводити?»;

підвищення самооцінки, розвиток лідерських якостей та впевненості в собі;

навчання ефективним моделям протистояння негативному впливу і проявам незалежної поведінки у складних соціальних ситуаціях;

формування розумного ставлення до екстремальних видів спорту, усвідомлення важливості професійного підходу до них;

розвиток навичок ефективного спілкування (уміння легко встановлювати стосунки допомагають підлітку відмовлятися від спілкування в ситуації ризику без побоювання залишитися на самоті);

навчання прийомам і методам зняття стресу та емоційної напруги;

пояснення зв'язку ризикованих практик та протиправної поведінки з особистою юридичною відповідальністю за вчинення протиправних дій;

інформування батьків про причини ризикованої поведінки підлітків та особливості їх взаємодії і спілкування, в результаті яких обидві сторони мають почути одна одну;

включення підлітків до суспільно корисної діяльності;

формування фізичної культури та здорового способу життя, організація шкільних спортивних змагань, туристичних походів тощо.

Профілактика булінгу (цькування).

Профілактика є ефективним інструментом запобігання проявам насильства та булінгу (цькування) в закладі освіти. Необхідно створити в закладі освіти атмосферу спільної поваги та відповідального ставлення один до одного під час міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу. Здобувачі освіти мають бути ознайомлені:

- з правилами поведінки під час освітнього процесу та відповідними санкціями за їх порушення,

- з безпечними способами повідомлення про випадки булінгу (цькування) або інші прояви насильства, учасниками або свідками яких вони стали,

- про свою роль в попередженні проявів насильства в закладі освіти.

Батьки повинні бути ознайомлені з процедурами повідомлення та реагування на випадки, якщо їх дитина потерпає від насильства і бути впевненими, що заклад освіти буде реагувати на ці повідомлення належним чином відповідно до законодавства.

Форми і методи профілактики.

В практиці щоденної роботи не існує ідеальних форм і методів профілактики. Ефективність їх застосування залежить від професійної компетентності фахівця, який їх застосовує, доречності й відповідності обраних форм та методів конкретній ситуації, наявним ресурсам та умовам, в яких вони будуть запроваджуватись. Виокремлюють такі *форми роботи з дітьми при проведенні просвітницько-профілактичної роботи*:

1. *Пасивні форми* – форми взаємодії учасників і ведучого, в якій ведучий є основною дійовою особою заняття, а учасники є лише слухачами.

До пасивних форм навчання можна віднести:

- лекцію – 5% запам'ятовування;
- читання матеріалу – 10%;
- аудіопрослуховування або відеоперегляд – 20%;
- демонстрацію – 30%.

З точки зору ефективності засвоєння учасниками матеріалу, що подається у ході заняття, пасивні форми вважаються найменш ефективними. Отже, використовуючи пасивні форми просвітницько-профілактичної роботи, ведучий ризикує марно витратити час.

2. *Активні форми* – це форми взаємодії учасників і ведучого, де учасники активно залучені до процесу заняття. Кожен учасник у процесі може поставити запитання, активно взаємодіяти з ведучим.

Прикладами активних форм є:

- бесіда – 35%;
- відеолекторій (поєднання відеоперегляду та обговорення побаченого) – 40%;
- дискусія (групове обговорення) – 50%.

Активні форми вважаються більш ефективними, ніж пасивні, проте менш ефективними, ніж інтерактивні форми організації просвітницько-профілактичної роботи з учнями.

3. *Інтерактивні форми* – це форми, в межах яких учасники взаємодіють не лише з ведучими, а й між собою, один з одним, обмінюючись думками, успішним досвідом, напрацьовуючи правильні та безпечні стратегії поведінки тощо. Прикладом цього методу є тренінг, він може чергувати ігрову форму навчання, мінілекції, дискусії, використання відео, обговорення⁷¹.

Інформаційно-просвітницькі заходи з дітьми мають бути за можливості інтерактивними. Сприяти інтерактивності профілактичних заходів з дітьми можуть *класи безпеки*.

Планування заходів профілактики, спрямованих на створення безпечного освітнього середовища.

Проведення профілактичних заходів потребує ретельного планування, яке є запорукою забезпечення їх ефективності та дієвості. Під час планування заходів загальної профілактики серед дітей рекомендовано використовувати *матеріали, рекомендовані Міністерством освіти і науки України*, що слугуватиме своєрідним «запобіжником» у разі невдоволення батьків інформацією, яку надають дітям в закладі освіти. Зокрема, на сайті Міністерства освіти і науки України міститься ряд посилань на ресурси, які рекомендовано використовувати під час здійснення запобігання правопорушенням серед дітей, в тому числі [булінгу](#)⁷², [безпеки дітей в Інтернеті](#)⁷³ тощо. Міністерство освіти і

⁷¹ Твоя безпека в інтернеті: попередження насильства щодо дітей в Інтернеті та формування безпечної поведінки в мережі: методичні рекомендації.

⁷² Корисні посилання щодо теми антибулінгу. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shchodo-temi-antibulingu>.

⁷³ Безпека в Інтернеті: куди звертатися за допомогою у разі онлайн-ризиків для дітей та де можна дізнатися більше на тему інтернет-безпеки? URL: <https://mon.gov.ua/news/bezpeka-v-interneti-kudi>

науки України також рекомендує платформу «[Безпека дітей в Інтернеті](#)» від Google⁷⁴. Схвалено Міністерством освіти і науки України до використання у закладах освіти *профілактичні програми «Будуємо майбутнє разом» та «Школа і поліція»*, які можуть використовуватись поліцейськими як орієнтир при плануванні інформаційно-просвітницьких заходів в закладах освіти⁷⁵.

Важливо пам'ятати, що подання матеріалу під час проведення інформаційно-просвітницьких заходів має відбуватись з **урахуванням можливостей та особливостей сприйняття цільової групи**. Інформація не має бути насичена термінами, теоретичними та статистичними відомостями. Мова викладання має бути зрозумілою для всіх. Якщо передбачено роботу з дітьми й молоддю, це може бути реалізовано через розробку інформаційних матеріалів самими дітьми й молоддю або разом з ними. Слід враховувати індивідуальні характеристики цільових груп: вік (дорослі, діти молодшого та старшого віку тощо); стать (хлопці та дівчата); мову (національні меншини); стан здоров'я та уразливість становища тощо.

Під час складення плану проведенню профілактичних заходів в закладі освіти, доцільно **враховувати пам'ятні дати**, наприклад:

День безпечного Інтернету (SID/ДБІ) (англ. [Safer Internet Day](#)), який з 2004 року відзначається у *вівторок другого тижня лютого*⁷⁶. Слід наголосити, що Центр кращого Інтернету *не заохочує публікацію фотографій та відео дітей, на яких їх можна ідентифікувати і які поширені у будь-який спосіб без попередньої письмової згоди їх батьків або осіб, які їх замінюють*⁷⁷. Поліцейським слід врахувати дані рекомендації щодо здійснення фото/відео зйомки дітей під час проведенні інформаційно-просвітницьких заходів в рамках загальної профілактичної роботи в закладах освіти. Для проведення тематичних занять з дітьми можна використовувати [методичні розробки проєкту #stop_sexting](#)⁷⁸. Також доцільно доводити інформацію про чат-бот «Кіберпес», у якому можна дізнатись про те, як діяти дітям, батькам і вчителям у випадку кібербулінгу.

Європейський день захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (18 листопада). Завданнями проведення заходів до Європейського дня захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства є: підвищення обізнаності громадськості щодо проблеми сексуального насильства над дітьми, виявлення випадків насильства, їх попередження та допомоги дітям, які постраждали від сексуального насильства;

zvertatisya-za-dopomogoyu-u-razi-onlayn-rizikiv-dlya-ditey-ta-de-mozhna-diznatisya-bilshe-na-temu-internet-bezpeki.

⁷⁴ Google представив в Україні платформу «Безпека дітей в Інтернеті». URL: <https://mon.gov.ua/news/google-predstaviv-v-ukraini-platformu-bezpeka-ditei-v-interneti>.

⁷⁵ Підготовка поліцейських підрозділів превентивної діяльності, слідства та дізнання, кіберполіцейських з питань забезпечення безпеки дітей у кіберпросторі: проєкт навчально-методичного посібника / заг. ред. Журавель Т., Ковальова О.

⁷⁶ Комітет Дня безпечного Інтернету в Україні. URL: <https://www.saferinternetday.org/in-your-country/ukraine>.

⁷⁷ Безпека в Інтернеті. URL: <https://imzo.gov.ua/diyalnist/bezpeka-v-interneti/?fbclid=IwAR1CTKbOT8r8QbuNW-6Kz4h3JZwuPHoRTfNRQoHYqBXh2xM4uLXCj1Xhi0g>.

⁷⁸ Методичні розробки для проведення занять щодо безпеки в Інтернеті з дітьми різного віку та дьтьми з особливими освітніми потребами. URL: <https://stop-sexting.in.ua/adult/uroky/>.

сприяння відкритій дискусії про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства; недопущення стигматизації постраждалих осіб і надання їм допомоги.

Всесвітня кампанія «16 днів проти насильства» (25 листопада – 10 грудня). На сайті інформаційної кампанії «[Розірви коло](#)» міститься інформація стосовно того, як розпізнати домашнє насильство, де отримати допомогу, як можливо допомогти іншим, інформаційні матеріали тощо.

До профілактичної діяльності у якості партнерів важливо залучати не лише органи влади, а й громадський сектор. Як правило, громадські організації, міжнародні та неурядові організації мають фінансові, людські та експертні ресурси для проведення якісних інформаційно-просвітницьких кампаній, тому доцільно залучати їх до планування акцій та заходів, що посилить поліцейську діяльність у сфері профілактики.

Рекомендовані ресурси громадських організацій.

Громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» розробила настільну гру «Коло безпеки», яка активно використовується багатьма фахівцями, зокрема і поліцейськими, для інформаційно-просвітницьких заходів в закладах освіти, спрямованих на формування системи уявлень та знань щодо феномену насильства, форм та методів його попередження та подолання, а також звернення за допомогою у разі ризику ситуації насильства або безпосереднього випадку. Ознайомитися з даною грою можна за посиланням: <https://volunteer.kiev.ua/publikaciyi#gallery-8>.

Поліцейські під час здійснення загальної профілактики, можуть використовувати також інші ресурси даної громадської організації за посиланням: <https://volunteer.kiev.ua/publikaciyi>. Цінним ресурсом для організації профілактики деструктивної поведінки дітей може стати розроблений та схвалений МОН України для використання в освітньому процесі навчально-методичний посібник, в якому приділено увагу питанням профілактики булінгу і кібербулінгу, інтернет-залежності, превенції суїциду в закладі освіти, профілактики ризикованої поведінки підлітків (паркур, руфінг, зачепінг тощо)⁷⁹.

Національна інформаційна кампанія ТЯМ, що була проведена у 2021 р. Українським фондом «Благополуччя дітей» за фінансування Ради Європи, спрямована на привернення уваги батьків і освітян до проблеми сексуального насильства над дітьми онлайн та офлайн і підвищення рівня обізнаності підлітків 13–17 років, освітян і батьків про культуру безпеки, яка захищає від насильства. Сторінка «Школи безпеки ТЯМ» (<https://childfund.org.ua/diialnist/shkola-bezpeki-tyam>) доповнена оригінальними матеріалами для підлітків (картки з правилами безпечної поведінки офлайн та онлайн), відеокурсом для освітян, які працюють в темі профілактики насильства, та порадином для батьків з побудови довірливих взаємин із підлітками. Також можна скористатись іншими практичними напрацюваннями фахівців *Українського фонду «Благополуччя дітей»* (<https://childfund.org.ua/publikatsii>), зокрема: методичний посібник «Формування

⁷⁹ Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФО-П Буря О.Д. Київ, 2022. 144 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/21421/file/destructive_behavior.pdf.

навичок безпечної поведінки дітей»; матеріали кампанії «Уважні батьки»; інформаційно-методичний посібник «Сексуальне насильство над дітьми: причини, наслідки, профілактика»; відеолекція «Сексуальне насильство над дітьми: форми та ознаки»; методичний посібник «Навчіть дитину захищатися»; листівка для батьків «Навчіть дитину правила «Тут мене не торкайся»; брошура для батьків «Навчіть дитину правила «Тут мене не торкайся»; брошура для батьків та дітей «Я можу себе захистити»; відеокурс для батьків «Навчіть дитину захищатися»; мультфільм «Розкажи дорослому, якому довіряєш»; відео (щодо проблеми секстингу) «Історія Юльки» та «Історія Матеуша»; відео (щодо проблеми грумінгу) «Уважні батьки».

Stop_sexting – проєкт для підлітків, батьків та вчителів щодо захисту дітей в інтернеті від сексуального насильства та експлуатації. Має офіційний сайт та сторінки у соціальних мережах, а також освітню платформу⁸⁰, на якій можна знайти корисний контент для батьків та освітян: матеріали для проведення уроків, методичні посібники, тематичні книги та фільми, VR-квест, онлайн-виставку та останні новини. Крім того, на платформі працює запис на консультацію з психологом та портал повідомлень про матеріали, що зображують сексуальне насильство над дітьми. Портал працює як лінія звітування: ці повідомлення допомагають захистити дітей та не допустити їх подальшої сексуальної експлуатації. Також в рамках даного проєкту було розроблено методичні рекомендації для проведення уроку на тему: «Інтимне селфі в Інтернеті – жарт чи небезпечний ризик?»⁸¹, методичні розробки для проведення занять щодо безпеки в Інтернеті з дітьми різного віку⁸², які в тому числі можуть використовувати поліцейські під час проведення профілактичних заходів з дітьми. Крім того, дана організація підтримує діяльність чат-боту з питань безпечного користування Інтернетом⁸³.

Громадська організація «Ла Страда-Україна» - більшість матеріалів громадської організації «Ла Страда-Україна» мають схвалення до використання в закладах освіти від Міністерства освіти і науки України, тому можуть використовуватись поліцейськими під час організації заходів загальної профілактики: <https://la-strada.org.ua/biblioteka>. Крім того, саме при даній громадській організації працює Національна «гаряча» лінія для дітей та молоді 116 111, про яку варто нагадувати дітям під час проведення заходів загальної профілактики. Доцільно інформувати дітей про можливість отримати консультацію від фахівців даної «гарячої» лінії також в Instagram ([childhotline_ua](https://www.instagram.com/childhotline_ua)) та Telegram ([CNL116111](https://www.telegram.com/CNL116111)). Також даною організацією було розроблено ігрований квест «Живи без ілюзій», метою якого є підвищення поінформованості щодо видів та проявів домашнього та гендерно зумовленого насильства, посилення спроможності молоді впливати на зменшення проявів насильства та побудову безпечного середовища, вільного від будь-яких проявів

⁸⁰ Освітній портал #stop_sexting. URL: <https://stop-sexting.in.ua/adult/>.

⁸¹ Інтимне селфі в Інтернеті – жарт чи небезпечний ризик? URL: <https://stop-sexting.in.ua/wp-content/uploads/2020/02/urok2019.pdf>.

⁸² Методичні розробки для проведення занять щодо безпеки в Інтернеті з дітьми різного віку та дьтьми з особливими освітніми потребами. URL: <https://stop-sexting.in.ua/adult/uroky/>.

⁸³ Чатбот проєкту #stop_sexting. URL: <https://stop-sexting.in.ua/chatbot/>.

насильства. Даний квест доцільно використовувати в рамках профілактичної роботи з учнями старших класів.

Підсумовуючи, зазначимо, що профілактика дійсно є дієвим інструментом розбудови безпечного освітнього простору. Поліцейським необхідно використовувати різноманітні форми та методи профілактичної роботи, постійно підвищувати власну майстерність щодо планування та реалізації профілактичних заходів, взаємодіяти з іншими органами, установами та організаціями для забезпечення ефективності та комплексності профілактичної роботи в закладі освіти.

3.3. Виявлення та реагування на загрози безпечному освітньому середовищу

Функції уповноважених посадових осіб закладів освіти щодо виявлення та реагування на загрози безпечному освітньому середовищу (порядок дій щодо раннього попередження та евакуації).

У листопаді 2023 року набув чинності Порядок раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, затверджений спільним наказом Міністерства внутрішніх справ та Міністерства освіти і науки України від 18.08.2023 № 685/1013⁸⁴.

Цим нормативним документом визначено поняття:

команда реагування закладу освіти - працівники закладу освіти, перелік яких затверджений наказом його керівника, на яких покладається здійснення заходів щодо раннього попередження, евакуації та реагування в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти;

напад на заклад освіти - застосування особою або групою осіб фізичного та/або психологічного насильства (із застосуванням (не застосуванням) різних видів зброї) у закладі освіти (будівлі, споруді, інших об'єктах користування) та прилеглий до нього території, що може загрожувати життю та здоров'ю учасників освітнього процесу;

працівник закладу освіти - особа, яка працює в закладі освіти на педагогічній посаді, інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу в порядку, що встановлюється закладом освіти;

раннє попередження нападу на заклад освіти - заходи, які організуються та проводяться в закладах освіти для створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу, проведення профілактичних та інформаційних заходів щодо попередження, алгоритму дій у разі нападу на заклад освіти;

технічні засоби охорони - технічні засоби (система, прилади та обладнання, ручна система тривожної (охоронної і охоронно-пожежної) сигналізації), що

⁸⁴ Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти : Наказ МВС України від 18.08.2023 № 685/1013 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1583-23>.

використовуються для виявлення, оповіщення і попередження про наявність небезпеки для життя та здоров'я людей, та/або майна, засоби контролю доступу; уповноважений поліцейський - поліцейський, який відповідно до посадових обов'язків здійснює в закладі освіти заходи з раннього попередження та евакуації.

Також, коментованим Порядком визначено функції уповноважених посадових осіб поліції, ДСНС і закладів освіти, під час реалізації механізму реагування у разі застосування особою або групою осіб фізичного та/або психологічного насильства (із застосуванням (не застосуванням) різних видів зброї) у закладі освіти та прилеглий до нього території й затверджено форму Паспорта безпеки.

Зокрема, засновник закладу освіти або уповноважений ним орган (особа) (далі - засновник закладу освіти) з метою створення умов безпечного освітнього середовища для навчання здобувачів освіти та роботи працівників закладу освіти (за згодою засновника закладу освіти):

- 1) забезпечує впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту закладу освіти;
- 2) уживає заходів щодо встановлення в закладі освіти автоматизованої системи оповіщення, а в разі необхідності - технічних засобів охорони.

Керівник закладу освіти з метою створення умов безпечного освітнього середовища для навчання здобувачів освіти та роботи працівників закладу освіти:

- 1) організовує, забезпечує та контролює виконання заходів, спрямованих на створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу в закладі освіти;
- 2) розробляє та затверджує план евакуації, порядок оповіщення учасників освітнього процесу та алгоритми їх дій у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;
- 3) створює команду реагування закладу освіти, затверджує її склад (не менше ніж три працівники закладу освіти) та розподіляє між ними обов'язки щодо вжиття заходів реагування в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, у тому числі проведення евакуації учасників освітнього процесу;
- 4) забезпечує надання команді реагування закладу освіти, уповноваженому поліцейському, працівнику ДСНС інформації, яка міститься в паспорті безпеки закладу освіти, за формою, наведеною в додатку до цього Порядку, та її вчасне оновлення;
- 5) уживає заходів щодо унеможливлення доступу на територію закладу освіти сторонніх осіб, крім учасників освітнього процесу;
- 6) вносить пропозиції засновнику закладу освіти щодо необхідності забезпечення закладу освіти технічними засобами охорони та фізичною охороною (за потреби);
- 7) забезпечує проведення комплексного обстеження не рідше ніж один раз на шість місяців стану об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, маршруту руху до них, вказівників, надійності охорони закладу освіти (запірні пристрої на вікнах та дверях, наявність ґрат на вікнах, засобів та систем

протипожежного захисту, комплексу тривожної сигналізації з передаванням тривожних сповіщень на пункти централізованого спостереження охорони);

8) забезпечує ознайомлення учасників освітнього процесу з планом евакуації та порядком оповіщення в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;

9) забезпечує належне функціонування об'єктової системи оповіщення (гучномовці, шкільні дзвінки, сирени), системи протипожежного захисту закладу освіти;

10) контролює відповідність стану будівель, приміщень, інженерно-технічних комунікацій, устаткування, обладнання в закладі освіти чинним стандартам, правилам, нормам, не рідше ніж один раз на шість місяців організовує перевірку таких приміщень та території закладу освіти постійно діючими технічними комісіями закладу освіти із складанням акта;

11) організовує проведення щороку заходів (навчання, тренування, тренінги) щодо дій учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти не рідше ніж чотири рази впродовж навчального року.

Команда реагування закладу освіти:

1) розробляє та подає на затвердження керівнику закладу освіти алгоритм дій учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, а також плани евакуації учасників освітнього процесу;

2) складає та оновлює паспорт безпеки закладу освіти, копія якого надається уповноваженому поліцейському, працівнику ДСНС та (за потреби) представникам інших органів державної влади;

3) здійснює навчання (тренування, тренінги) учасників освітнього процесу згідно з алгоритмами дій у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, а також проведення їх евакуації;

4) у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти діє згідно з алгоритмом дій, затвердженим керівником закладу освіти.

Механізм реагування уповноважених посадових осіб закладу освіти на загрози безпечному освітньому середовищу

Підставою для прийняття рішення про евакуацію учасників освітнього процесу є:

1) перебування в закладі освіти або на його території чи безпосередньо поблизу них осіб, які скоїли напад, або наявні інші дані, що свідчать про намір скоєння нападу;

2) надходження повідомлень в усній або письмовій формі про напад або ризик нападу на заклад освіти.

Для оповіщення про напад або ризик нападу на заклад освіти використовуються такі сигнали:

1) перший сигнал - короткі, тривалістю 2-3 секунди, дзвінки, які повторюються п'ять разів із паузами, призначені для повідомлення учасникам освітнього процесу, що відбувається напад або є ризик нападу на заклад освіти;

2) другий сигнал - довгий, тривалістю 10-15 секунд, дзвінок, призначений для повідомлення учасників освітнього процесу про проведення евакуації.

Алгоритм дій у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти

Керівник закладу освіти координує та контролює дії членів команди реагування закладу освіти та працівників закладу освіти.

Команда реагування закладу освіти та/або працівник закладу освіти:

1) негайно викликають поліцію та (за необхідності) інші екстрені служби, вмикає систему оповіщення за першим сигналом та повідомляє керівнику закладу освіти про напад або ризик нападу на заклад освіти;

2) з'ясовує обставини нападу або виникнення ризику нападу (сутність загрози, кількість постраждалих від нападу, їх фізичний стан та місце перебування);

3) у разі неможливості евакуації, зокрема якщо проведення евакуації може бути небезпечним, уживає заходів щодо залишення учасників освітнього процесу в місці їх перебування в закладі освіти та блокування будь-яким способом дверей та вікон;

4) у разі проведення евакуації вмикає систему оповіщення за другим сигналом;

5) уживає заходів щодо проведення безпечної евакуації учасників освітнього процесу в безпечне місце;

6) організовує безпечне пересування учасників освітнього процесу до укриття або іншого безпечного місця;

7) перевіряє приміщення, будівлю закладу освіти на відсутність у них учасників освітнього процесу;

8) виконує вимоги поліцейських та/або працівників ДСНС, які прибули в заклад освіти для реагування на напад або ризик нападу, та сприяє в межах компетенції їх діяльності та за можливості інформує про перебіг евакуації, місця перебування учасників освітнього процесу;

9) у разі наявності постраждалих від нападу організовує надання їм домедичної допомоги, у тому числі із залученням екстрених служб;

10) за можливості оповіщає батьків, інших законних представників про переміщення здобувачів освіти в укриття;

11) погоджує повернення учасників освітнього процесу до навчання після завершення заходів, вжитих у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, а також перевіряє кількість здобувачів освіти.

Працівник закладу освіти в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти:

1) негайно повідомляє членів команди реагування закладу освіти та керівника закладу освіти про відомі обставини нападу або ризику нападу;

2) роз'яснює здобувачам освіти алгоритми дій;

3) вживає заходів щодо проведення евакуації безпечним шляхом, визначеним командою реагування закладу освіти, у разі неможливості евакуації вживає заходів щодо залишення здобувачів освіти в місці їх перебування в закладі освіти;

4) виконує вимоги поліцейських та/або працівників ДСНС, які прибули в заклад освіти для реагування на напад або ризик нападу, сприяє в межах компетенції їх діяльності та за можливості інформує про перебіг евакуації, місця перебування учасників освітнього процесу;

- 5) за наявності постраждалих осіб надає їм домедичну допомогу;
- 6) обстежує приміщення закладу освіти з метою виявлення учасників освітнього процесу, яких не евакуювали;
- 7) бере участь у навчаннях (тренуваннях, тренінгах) щодо виконання дій згідно з алгоритмами в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, а також проведення евакуації.

Організаційно-правове забезпечення порядку реагування уповноважених посадових осіб органів (підрозділів) Національної поліції на загрози безпечному освітньому середовищу.

Відповідно до Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, затвердженого спільним наказом Міністерства внутрішніх справ та Міністерства освіти і науки України від 18.08.2023 № 685/1013, начальники територіальних (відокремлених) підрозділів головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві визначають за уповноваженим поліцейським заклад освіти та необхідну кількість нарядів поліції в зоні оперативного реагування.

Уповноважені поліцейські у межах компетенції:

- 1) взаємодіють із закладами освіти щодо обстеження стану готовності, функціональності укриття та реагування в закладах освіти в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;
- 2) надають методичні рекомендації з питань удосконалення організації охорони закладів освіти та обладнання технічними засобами освіти;
- 3) беруть участь у навчаннях та практичних тренуваннях учасників освітнього процесу щодо дій у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти та евакуації учасників освітнього процесу за відповідними планами навчального заходу;
- 4) за пропозицією закладу освіти беруть участь у складанні та оновленні паспорта безпеки закладу освіти до початку навчального року.

До числа уповноважених посадових осіб органів (підрозділів) Національної поліції, наділених повноваженнями щодо реагування на загрози безпечному освітньому середовищу, можуть відноситися працівники різних підрозділів поліції, які мають відповідні повноваження, визначені у нормативно-правових актах, що врегульовують їх діяльність, а також в посадових інструкціях.

У випадку наявності загроз безпечному освітньому середовищу реагування уповноважених посадових осіб органів (підрозділів) Національної поліції здійснюється відповідно до загального порядку реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події, визначеного Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 27.04.2020 № 357⁸⁵.

⁸⁵ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах)

З урахуванням змісту заяв і повідомлень про правопорушення або події, що становлять загрозу безпековому освітньому середовищу можуть залучатися працівники патрульної поліції, карного розшуку, кіберполіції, боротьби з наркозлочинністю, вибухотехнічної служби, ювенальної превенції, контролю за обігом зброї, протидії домашньому насильству, дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громад та інших підрозділів поліції.

Посадові особи органів (підрозділів) поліції під час реагування на правопорушення або події, які становлять загрози безпечному освітньому середовищу повинні:

1) незалежно від способу та джерела отримання інформації, у тому числі від дитини, здійснювати направлення на місце події та/або до заявника нарядів поліції (у разі потреби - поліцейських інших підрозділів поліції).

2) підтримувати в постійній готовності сили і засоби поліції до реагування на правопорушення або події;

3) орієнтувати наряди всіх видів про вчинення кримінальних та інших правопорушень, прикмети осіб, які їх учинили, об'єкти посягань;

4) забезпечувати особисту безпеку громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів, запобігання правопорушенням чи їх припинення, виявлення та затримання осіб, які їх учинили, усунення негативних наслідків правопорушень або подій;

5) здійснювати обмін інформацією та взаємодію з іншими правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності;

6) забезпечувати особисту безпеку працівників поліції, організацію їх навчання щодо дій у типових та екстремальних ситуаціях;

7) здійснювати оперативне інформування чергових служб вищого рівня, інших органів державної влади, підприємств, установ, організацій, до компетенції яких належить надання допомоги громадянам, які звернулися з відповідною заявою або повідомленням до органу (підрозділу) поліції;

8) забезпечувати ефективне використання засобів зв'язку, технічних засобів та службового автотранспорту, їх належне зберігання.

Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, визначено:

- обов'язки посадових осіб, уповноважених на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них (розділ III);

- обов'язки оперативних чергових різних рівнів щодо реагування на заяви і повідомлення про правопорушення або події та оперативного інформування чергової частини вищого рівня (розділ IV-VI);

- обов'язки керівників органів (підрозділів) поліції щодо реагування на заяви і повідомлення про правопорушення або події та оперативного інформування чергової служби вищого рівня (розділ VII).

Слід відзначити, що постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах» від 22 грудня 2023 р. № 1364⁸⁶ внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах» від 21 листопада 2018 р. № 975⁸⁷ в частині **доповнення переліку об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах, закладами освіти державної та комунальної форми власності.**

У зв'язку з цим, реагування працівників поліції охорони на загрози безпечному освітньому середовищу здійснюється на підставі Порядку взаємодії органів і підрозділів поліції під час організації та виконання органами поліції охорони заходів з фізичної охорони об'єктів, затвердженому наказом МВС України від 07.07.2017 № 577⁸⁸.

Так, *наряди реагування поліції охорони (далі – НР):*

1) здійснюють виїзди за повідомленнями органів і підрозділів поліції охорони з об'єктів (приміщень), рухомих об'єктів, що знаходяться під охороною, проводять їх огляд, блокування, надають оперативну інформацію з місця події до оператора пункту (головного пункту) централізованого спостереження поліції охорони (далі - (Г)ПЦС) (черговому управлінню та відділів поліції охорони (далі - УПО) та підпорядкованих їм підрозділів (далі - ПП УПО)) для надання допомоги та виклику слідчо-оперативної групи (далі - СОГ);

2) за необхідності надають інформацію до чергової служби ГУНП (ВП або СРПП ВП ГУНП) для організації відповідного реагування;

3) у разі виявлення правопорушення (ознак проникнення) організовують пошук правопорушників та їх затримання;

4) надають допомогу потерпілим, установлюють свідків (очевидців) і до прибуття СОГ забезпечують охорону місця події, обстановки, слідів, знарядь злочинів та інших речових доказів для збереження їх у первинному стані;

5) при виявленні ознаки загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж і небезпечних подій на об'єкті негайно інформують територіальний орган

⁸⁶ Про внесення зміни до категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах: постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2023 р. № 1364. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/provnesennia-zminy-do-katehorii-objektiv-derzhav-a1364>.

⁸⁷ Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2018 № 975 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/975-2018-%D0%BF>.

⁸⁸ Порядок взаємодії органів і підрозділів поліції під час організації та виконання органами поліції охорони заходів з фізичної охорони об'єктів : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 577 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0990-17>.

ДСНС, повідомляють чергового УПО, ПП УПО (Г)ПЦС, за наявності потерпілих вживають заходів щодо надання їм домедичної допомоги, організують охорону майна, яке виноситься з об'єкта, що зруйнований або зайнявся;

б) при виявленні нападу на об'єкт, що охороняється наряди охорони об'єктів і публічної безпеки, або за інших ускладнень оперативної обстановки свої дії організують згідно з планом оборони;

7) з урахуванням першочерговості виконання завдань, не допускаючи при цьому порушень договірних зобов'язань перед замовниками охоронних послуг:

забезпечують реагування на повідомлення про правопорушення та інші події, що надійшли спецлінією «102» або з інших джерел;

беруть участь в організації блокування територій або ділянок місцевості під час проведення на території обслуговування профілактичних заходів (оперативних планів, спеціальних операцій), при отриманні сповіщень про тривогу з об'єктів з майном фізичних та юридичних осіб, підключених до (Г)ПЦС, негайно (за погодженням з черговим УПО, ПП УПО, ГУНП (ВП або СРПП ВП ГУНП)) залишають пост блокування та виїжджають на об'єкт, з якого надійшло сповіщення про тривогу, для встановлення причини спрацювання технічних засобів охорони;

8) після прибуття на об'єкт екіпажів патрульної поліції УПП ДПП і нарядів ГУНП (ВП ГУНП) старші нарядів (екіпажів) узгоджують свої дії.

Оперативний черговий ГУНП (ВП або СРПП ВП ГУНП):

1) у разі отримання інформації про тривожне сповіщення, що надійшло з об'єктів I категорії криміногенного ризику:

орієнтує найближчий за адресою розташування об'єкта екіпаж УПП ДПП та/або наряд ГУНП (ВП ГУНП);

при встановленні факту проникнення на об'єкт, порушення блокування чи цілісності об'єкта а також ознак загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій або за інших ускладнень оперативної обстановки негайно направляє на місце події СОГ, за необхідності викликає швидку медичну допомогу, територіальний орган ДСНС, аварійні служби;

2) у разі отримання інформації про напад на об'єкт, охорона якого здійснюється озброєними працівниками поліції охорони:

негайно вводить в дію план оборони об'єкта;

орієнтує всі види нарядів (екіпажів) поліції про вчинення кримінальних та інших правопорушень, прикмети осіб, які їх учинили, об'єкти посягань, надає іншу необхідну інформацію;

направляє на об'єкт озброєну вогнепальною зброєю та екіпіровану засобами бронезахисту і спеціальними засобами групу підрозділу поліції особливого призначення ГУНП (ВП ГУНП), попередньо повідомивши її керівнику пароль для взаємного розпізнавання нарядів поліції, вручивши розроблені згідно з планом оборони картки із зазначенням шляхів під'їзду до об'єкта, місць блокування (поверховий план будівлі, викопіювання), порядку взаємодії з додатковими силами й заходів безпеки;

направляє на об'єкт СОГ;

у разі вчинення на об'єкт або наряд поліції охорони розбійного нападу з використанням зброї, захопленням заручників та інших позаштатних ситуацій відповідальними особами ГУНП (ВП ГУНП) у встановленому порядку вводяться в дію оперативні плани. Затримання озброєних осіб проводиться поліцією особливого призначення НПУ.

Екіпаж УПП ДПП у разі отримання інформації про вчинення правопорушення або необхідність надання допомоги:

1) прибуває на місце події з увімкненими або вимкненими проблисковими маячками залежно від обставин і характеру правопорушення, з'ясовує обстановку на місці події та невідкладно доповідає черговому ГУНП (за необхідності ВП або СРПП ВП ГУНП). Узгоджує свої дії з іншими задіяними екіпажами УПП ДПП;

2) уживає заходів щодо підтримання публічної безпеки та порядку, припинення правопорушення, виявлення і затримання осіб, які їх учинили, надає допомогу потерпілим, установлює свідків (очевидців), забезпечує охорону місця події, обстановки, слідів, знарядь злочинів та інших речових доказів для збереження їх у первинному стані до прибуття НР і СОГ, за необхідності здійснює організацію та регулювання дорожнього руху;

3) здійснює інші заходи відповідно до повноважень, визначених законодавством України;

4) з прибуттям на місце СОГ узгоджує свої подальші дії із безпосереднім керівником;

5) у випадку виявлення на об'єкті НР, який прибув за викликом раніше, за необхідності надає йому допомогу, узгоджуючи свої дії зі старшим нарядом поліції охорони.

Група підрозділу поліції особливого призначення ГУНП (ВП ГУНП):

1) у разі отримання повідомлення про напад на об'єкт, охорона якого забезпечується озброєними працівниками поліції охорони, з'ясовує в черговій службі ГУНП (ВП або СРПП ВП ГУНП) подвійний пароль для взаємного розпізнавання нарядів і доступу до охоронюваного приміщення, отримує витяг з плану оборони (план-картку) та поверховий план будівлі (викопіювання);

2) після прибуття на об'єкт з'ясовує обстановку та місцезнаходження додаткових сил і засобів, ставить завдання перед поліцейськими та розподіляє обов'язки, визначає місця розстановки та блокування об'єкта, організовує його огляд;

3) за відсутності зовнішніх ознак проникнення (нападу), дотримуючись заходів особистої безпеки, під прикриттям членів наряду (екіпажу) поліції за подвійним паролем входить на об'єкт і разом з працівником поліції охорони НОБП оглядає приміщення з метою встановлення причини надходження сповіщення про тривогу.

Відсутність умовної фрази у відгуку пароля (або необумовлений відгук) є сигналом про напад на об'єкт;

4) при виявленні на об'єкті фактів очевидних порушень публічної безпеки та порядку вживає заходів щодо припинення правопорушення та затримання

осіб, підозрюваних у вчиненні правопорушення, застосовуючи вогнепальну зброю та спеціальні засоби відповідно до законодавства України;

5) у разі перебування наряду поліції охорони у зоні проведення спеціальної чи іншої операції керівник цих заходів чи інша уповноважена особа координує дії наряду поліції охорони, за можливості не допускаючи послаблення заходів охорони, про що старший наряду поліції охорони інформує безпосереднього керівника.

Наряд охорони об'єктів і публічної безпеки:

1) при надходженні сповіщення про тривогу з об'єкту, який знаходиться під охороною:

уживає заходів щодо закриття (блокування) вхідних дверей на об'єкті, перевіряє засоби зв'язку, виходить в ефір і прослуховує переговори інших нарядів (екіпажів) поліції;

дотримуючись застережних заходів від раптового нападу та заходів особистої безпеки, у межах поста з'ясовує причину надходження сповіщення про тривогу, після чого діє залежно від конкретної ситуації, посиливши нагляд за матеріальними цінностями;

про виявлені на об'єкті факти очевидних порушень публічного порядку та безпеки негайно інформує (Г)ПЦС (чергового УПО, ПП УПО), вживає заходів щодо припинення правопорушення та затримання осіб, підозрюваних у скоєнні правопорушення, застосовуючи за наявності законних підстав вогнепальну зброю та спеціальні засоби;

2) при встановленні факту нападу на об'єкт або за інших ускладнень оперативної обстановки:

за допомогою ручної тривожної сигналізації або іншими доступними засобами негайно подає тривожне сповіщення на (Г)ПЦС, інформує чергову частину УПО (ПП УПО) та/або чергову службу ГУНП (ВП або СРПП ВП ГУНП) і персонал об'єкта, припиняє роботу об'єкта, зачиняє (блокує) вхідні двері на об'єкті;

за можливості відбиває напад і вживає заходів до затримання осіб, підозрюваних у вчиненні правопорушення, застосовує вогнепальну зброю та спеціальні засоби відповідно до законодавства України;

з прибуттям групи підрозділу поліції особливого призначення ГУНП (ВП ГУНП) допускає її на об'єкт за подвійним паролем (словесним і цифровим) та з використанням умовної фрази, доповідає про обстановку і діє далі за розпорядженнями керівника спеціальної операції (старшого групи підрозділу поліції особливого призначення);

3) при виявленні ознак загрози або виникнення надзвичайної ситуації, небезпечної події:

негайно інформує територіальний орган ДСНС, посилює пильність та увагу на місці несення служби;

у разі необхідності та за наявності можливості до прибуття територіального органу ДСНС здійснює гасіння пожежі первинними засобами пожежогасіння;

уживає заходів з урятування людей, цінностей і майна. При евакуації персоналу, клієнтів і відвідувачів здійснює їх пропуск із дотриманням вимог установленого пропускового режиму;

допускає на об'єкт працівників територіального органу ДСНС, аварійних служб і медичний персонал швидкої медичної допомоги за погодженням з керівництвом об'єкта під особистим наглядом.

Розділ IV. Взаємодія суб'єктів формування безпечного освітнього середовища

4.1. Порядок взаємодії органів і підрозділів Національної поліції України та територіальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є основним центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної і техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб та гідрометеорологічної діяльності⁸⁹. Її діяльність спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ.

Порядок взаємодії Національної поліції України з Державною службою України з надзвичайних ситуацій та Національною гвардією України під час виконання спільних заходів із запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події визначається Інструкцією про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події, затвердженою наказом МВС України від 22 серпня 2016 року № 859⁹⁰

Обмін інформацією між органами поліції та іншими правоохоронними органами здійснюється між черговими та диспетчерськими службами з метою організації своєчасного вжиття заходів оперативного реагування у випадках загрози або виникнення надзвичайної ситуації, пожежі та небезпечної події, що дозволяє координувати дії та ефективно реагувати на виниклі ситуації для забезпечення безпеки громадян і вирішення нагальних завдань правоохоронних органів:

1) *на державному рівні* - між оперативно-черговою службою державного центру управління в надзвичайних ситуаціях ДСНС, черговою частиною Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України і службою оперативних чергових Управління командних пунктів штабу Головного управління Національної гвардії України по телефону протягом 5 хв. та письмовим підтвердженням на адресу електронної пошти або факсом протягом 30 хв.;

⁸⁹ Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1052 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text>

⁹⁰ Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: наказ МВС України від 22 серпня 2016 року № 859 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16#Text>

2) на регіональному рівні - між оперативно-координаційними центрами територіальних органів ДСНС, черговими службами органів Національної поліції України та оперативно-черговими службами Національної гвардії України;

3) на місцевому рівні - між підрозділами ДСНС, відділами (відділеннями) в районах, містах, районах у містах Національної поліції України та військовими частинами Національної гвардії України.

В процесі взаємодії з органами поліції ДСНС у межах компетенції:

інформує Національну поліцію України та Національну гвардію України про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій на державному, регіональному та місцевому рівнях;

здійснює заходи щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій, у тому числі в межах компетенції на об'єктах Національної поліції та Національної гвардії, відповідно до розроблених планів взаємодії;

виконує аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи⁹¹;

проводить пошук і рятування людей на уражених об'єктах і територіях, надає екстрену медичну допомогу особам, які перебувають у небезпечному для життя й здоров'я стані, на місці події, сприяє їх евакуації до закладів охорони здоров'я; здійснює інші заходи, передбачені законодавством⁹².

Законодавство визначає наступні форми взаємодії:

обмін інформацією про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій у різних регіонах країни;

проведення спільних оперативних нарад Голови ДСНС або його заступників з Головою (заступниками) Національної поліції України та Командувачем Національної гвардії України, керівників територіальних органів ДСНС з керівниками територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції і оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України;

здійснення спільних заходів за планами взаємодії органів управління та сил цивільного захисту в разі виникнення надзвичайної ситуації, що розробляються на регіональних і місцевих рівнях;

проведення спільних навчань та тренувань;

здійснення інших заходів, передбачених чинним законодавством.⁹³

⁹¹ Про екстрену медичну допомогу Закон України від 05.07. 2012 № 5081-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>

⁹² Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: наказ МВС України від 22 серпня 2016 року № 859 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16#Text>;

⁹³ Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: наказ МВС України від 22 серпня 2016 року № 859 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16#Text>

Важливо! Слід додати, що ДСНС та НПУ мають бути залучені до комісійних обстежень закладів освіти, які проводяться до початку навчального року, задля безпеки навчального процесу. Відповідно до Листа МОН «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» від 11.07.2022 № 1/7707-22⁹⁴ складається технічна робоча комісія, яка має визначити готовність закладу освіти до нового навчального року.

До прикладу! Керуючись листом МОН «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024/25 року» № 1/9979-24 від 05.06.2024 р.⁹⁵ до персонального складу комісій по прийому готовності закладу освіти до нового 2024/25 навчального року необхідно за згодою включати фахівців територіальних підрозділів, що уповноважені здійснювати державний нагляд (контроль) у відповідних сферах господарської діяльності.

Таблиця 1. Залучення ДСНС та НПУ до перевірки.

<i>ДСНС</i>	<i>НПУ</i>
встановлених шляхів евакуації учасників освітнього процесу	роботи відеоспостереження на всіх локаціях навчального закладу
стану системи вентиляцій	справності технічних засобів (система, прилади та обладнання, ручна система тривожної (охоронної і охоронно-пожежної) сигналізації)
наявного медичного посту	ведення паспортів захисту
наявності первинних засобів пожежогасіння та вмінь це робити в персонала закладу	засвоєння алгоритму реагування керівником та команди реагування закладу на сигнали “Повітряна тривога”, повідомлення про замінування чи напад невідомих осіб на заклад освіти
належного стану укриттів	сигналів (дзвінків), які опівають про напад, або ризик нападу на заклад освіти

⁹⁴ Лист МОН України «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» від 11 липня 2022 року № 1/7707-22 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7707729-22#Text>

⁹⁵ Лист МОН України «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024/25 року» від 05 червня 2024 року № 1/9979-24. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-pidgotovku-zakladiv-osvity-do-novoho-navchalnoho-roku-ta-prokhozhenia-osinno-zimovoho-periodu-20242025-roku>

За результатами огляду приміщення комісією складаються та підписуються:

акт обстеження приміщень та інженерних комунікацій закладу освіти до початку навчального року та опалювального сезону;

акт оцінки стану готовності захисної споруди цивільного захисту сховища, протирадіаційного укриття.

У *акті обстеження* зазначається чи відповідають вимогам безпеки приміщення та прилегла територія закладу освіти, а також висновок про готовність до експлуатації. Голова та кожен член комісії особисто підписують акт.

У *акті оцінки стану готовності* комісія може зазначити:

загальний висновок про стан готовності;

спеціальний висновок;

рекомендації;

пропозиції.

! В кінці сформованого акту особи, які склали його, ставлять власні підписи.

Керівник балансоутримувача ознайомлюється з актом та ставить власний підпис про ознайомлення.

Взаємодія між поліцейськими, керівниками закладів освіти та команди реагування закладу освіти з територіальними підрозділами ДСНС організовується за наступними напрямками:

1) обмін інформацією про причини виникнення пожеж, інших надзвичайних ситуацій та їх наслідки в закладах освіти та на прилеглих територіях, а також випадки травмування або загибелі учасників освітнього процесу;

2) здійснення комплексу заходів, спрямованих на запобігання виникненню пожеж шляхом впровадження пожежної безпеки та інших профілактичних заходів;

3) підтримання в справному стані систем сповіщення у випадках надзвичайних ситуацій, які дозволяють швидко та ефективно реагувати на небезпеку та мобілізувати відповідні ресурси для захисту життя та здоров'я людей.

Основні форми взаємодії в рамках забезпечення пожежної безпеки в закладах освіти включають:

1) участь у контролі за дотриманням вимог пожежної безпеки в закладах освіти, включаючи виконання приписів та заходів протипожежного захисту;

2) надання методичної допомоги для профілактики пожеж, підвищення рівня обізнаності у сфері пожежної безпеки та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу;

3) організація та проведення масово-роз'яснювальної роботи з питань пожежної безпеки та проведення просвітницької діяльності;

4) проведення спільних профілактичних заходів на базі навчальних закладів, включаючи відпрацювання алгоритму дій у разі виникнення пожеж або інших надзвичайних ситуацій, демонстрацію роботи пожежно-рятувальних підрозділів та аварійно-рятувального оснащення;

5) моніторинг протипожежного стану закладів освіти, включаючи виконання раніше запропонованих протипожежних заходів та вивчення причин виникнення пожеж.

Відповідно до наказу МВС України від 18.08.2023 року №685/1013, який затверджує Порядок раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти начальники територіальних підрозділів Національної поліції визначають заклади освіти, які потребують нарядів поліції для оперативного реагування⁹⁶.

З метою покращення безпеки закладів освіти та підвищення готовності персоналу та учнів до дій у небезпечних ситуаціях уповноважені поліцейські та працівники ДСНС зобов'язані:

- співпрацювати з закладами освіти для оцінки їх готовності та реагування на небезпеку або напад;

- надавати методичні рекомендації щодо підвищення безпеки та обладнання технічними засобами;

- брати участь у навчаннях та тренуваннях учасників освітнього процесу щодо дій у небезпечних ситуаціях та евакуації;

- допомагати в складанні та оновленні паспорта безпеки закладу освіти.

Порядок взаємодії поліцейських та територіальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) може включати такі кроки:

Співробітництво та координація: поліцейські та представники територіальних підрозділів ДСНС встановлюють контакт та взаємодіють для обміну інформацією та визначення об'єктивних потреб у сфері безпеки та надзвичайних ситуацій в освітніх установах.

Планування та реагування: Разом вони розробляють плани дій для попередження та реагування на можливі надзвичайні ситуації в освітніх закладах, включаючи пожежі, аварії та інші небезпечні події.

Тренування та навчання: поліцейські та представники ДСНС спільно організовують тренування та навчальні заходи для персоналу освітніх установ з питань безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях.

Обмін досвідом: Вони також обмінюються досвідом та рекомендаціями щодо запобігання надзвичайним ситуаціям та ефективного реагування на них.

Взаємна підтримка: У разі виникнення надзвичайної ситуації обидва підрозділи надають взаємну підтримку та спільно координують дії для забезпечення безпеки та захисту освітніх закладів та їхніх учасників.

⁹⁶ Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти: наказ МВС України, МОН України від 18.08.2023 №685/1013// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1583-23#Text>

Уповноважені поліцейські та працівники Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) мають такі зобов'язання з метою покращення безпеки закладів освіти та підвищення готовності персоналу та учнів до дій у небезпечних ситуаціях:

Проведення інструктажів та навчань: Організація регулярних інструктажів та навчань з персоналом та учнями закладів освіти щодо правил поведінки у небезпечних ситуаціях та заходів безпеки.

Розробка планів надзвичайних ситуацій: Розробка та впровадження планів надзвичайних ситуацій для кожного закладу освіти з урахуванням специфіки та потенційних загроз.

Патрулювання та нагляд: Проведення регулярного патрулювання територій навколо закладів освіти та нагляд за їхнім безпечним функціонуванням.

Координація з правоохоронними органами: Забезпечення координації та співпраці з правоохоронними органами для вчасного реагування на будь-які загрози та надзвичайні ситуації.

Підвищення обізнаності громадськості: Здійснення роботи з підвищення обізнаності громадськості щодо безпеки в закладах освіти та методів захисту в разі надзвичайних подій.

4.2. Особливості взаємодії підрозділів та органів поліції з працівниками закладу освіти під час реагування на повідомлення про ускладнення оперативної обстановки.

Перш за все поліцейський у своїй роботі взаємодіє та співпрацює з керівником закладу освіти для безпеки учасників освітнього процесу.

Керівники закладів загальної середньої освіти повинні сприяти роботі поліцейського, надавати йому Паспорт безпеки закладу освіти, наявність якого передбачає спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства освіти і науки України від 18.08.2023 року № 685/1013.

Керівник закладу освіти:

1) координує та контролює дії членів команди реагування закладу освіти та працівників закладу освіти;

2) організовує, забезпечує та контролює виконання заходів, спрямованих на створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу в закладі освіти;

3) вживає заходів щодо унеможливлення доступу на територію закладу освіти сторонніх осіб, крім учасників освітнього процесу;

4) забезпечує проведення комплексного обстеження не рідше ніж один раз на шість місяців стану об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, маршруту руху до них, вказівників, надійності охорони закладу освіти (запірні пристрої на вікнах та дверях, наявність ґрат на вікнах, засобів та систем

протипожежного захисту, комплексу тривожної сигналізації з передаванням тривожних сповіщень на пункти централізованого спостереження охорони);

5) забезпечує ознайомлення учасників освітнього процесу з планом евакуації та порядком оповіщення в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти;

6) забезпечує належне функціонування об'єктової системи оповіщення (гучномовці, шкільні дзвінки, сирени), системи протипожежного захисту закладу освіти;

7) організовує проведення щороку заходів (навчання, тренування, тренінги) щодо дій учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти не рідше ніж чотири рази впродовж навчального року.

Команда реагування закладу освіти та/або працівник закладу освіти:

1) негайно викликають поліцію та (за необхідності) інші екстрені служби, вмикає систему оповіщення за першим сигналом та повідомляє керівника закладу освіти про напад або ризик нападу на заклад освіти;

2) з'ясовує обставини нападу або виникнення ризику нападу (сутність загрози, кількість постраждалих від нападу, їх фізичний стан та місце перебування);

3) у разі неможливості евакуації, зокрема якщо проведення евакуації може бути небезпечним, уживає заходів щодо залишення учасників освітнього процесу в місці їх перебування в закладі освіти та блокування будь-яким способом дверей та вікон;

4) у разі проведення евакуації вмикає систему оповіщення за другим сигналом;

5) уживає заходів щодо проведення безпечної евакуації учасників освітнього процесу в безпечне місце;

6) організовує безпечне пересування учасників освітнього процесу до укриття або іншого безпечного місця;

7) перевіряє приміщення, будівлю закладу освіти на відсутність у них учасників освітнього процесу;

8) виконує вимоги поліцейських та/або працівників ДСНС, які прибули в заклад освіти для реагування на напад або ризик нападу, та сприяє в межах компетенції їх діяльності та за можливості інформує про перебіг евакуації.

7) перевіряє приміщення, будівлю закладу освіти на відсутність у них учасників освітнього процесу;

8) виконує вимоги поліцейських та/або працівників ДСНС, які прибули в заклад освіти для реагування на напад або ризик нападу, та сприяє в межах компетенції їх діяльності та за можливості інформує про перебіг евакуації, місця перебування учасників освітнього процесу;

9) у разі наявності постраждалих від нападу організовує надання їм домедичної допомоги, у тому числі із залученням екстрених служб;

10) за можливості оповіщає батьків, інших законних представників про переміщення здобувачів освіти в укриття;

11) погоджує повернення учасників освітнього процесу до навчання після завершення заходів, вжитих у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, а також перевіряє кількість здобувачів освіти.

Особливості взаємодії підрозділів та органів поліції з працівниками закладу освіти під час реагування на повідомлення про ускладнення оперативної обстановки.

Швидка реакція: Підрозділи поліції повинні негайно реагувати на будь-які повідомлення про ускладнення оперативної обстановки в закладі освіти для забезпечення безпеки персоналу та учнів.

Координація дій: Працівники закладу освіти та поліції повинні спільно визначати стратегію дій та розподіляти обов'язки для ефективного реагування на ситуацію.

Інформаційний обмін: Важливо забезпечити постійний обмін інформацією між підрозділами поліції та працівниками закладу освіти щодо поточної обстановки, можливих загроз та заходів безпеки.

Підтримка та співпраця: Поліцейські повинні надавати підтримку та консультації працівникам закладу освіти щодо правил поведінки у небезпечних ситуаціях та надавати необхідну допомогу у вирішенні конкретних проблем.

Здійснення заходів безпеки: Працівники закладу освіти та поліції повинні спільно розробляти та впроваджувати заходи безпеки для запобігання подібним ситуаціям у майбутньому.

Розділ V. Кращі міжнародні стандарти та практики побудови безпечного освітнього середовища для дітей

В останні роки як збоку Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, так і інших суб'єктів дотичних до питань забезпечення та захисту прав дітей, у тому числі в аспекті створення безпечного освітнього середовища, постійно здійснюється діяльність в напрямку впровадження інноваційних методик та сучасних практик, заснованих у тому числі на вивченні позитивного зарубіжного досвіду та можливості його запровадження в Україні.

Зазначимо, що існуючі у світі практики використання певних інноваційних засобів побудови безпечного освітнього середовища для дітей частково наявні в Україні, або перебувають на шляху обговорення їх запровадження, проте подальше їх вивчення не втрачає своєї актуальності. Саме тому у запропонованому розділі нами буде презентовано окремі з них.

Плани дій у надзвичайних ситуаціях

Досвід багатьох країн світу свідчить про існування планів реагування закладів освіти (а іноді і групи закладів освіти) на надзвичайні (кризові) події, які називаються по-різному: кризовий план, план дій у надзвичайних ситуаціях, план управління в надзвичайних ситуаціях тощо. Розглянемо їх детальніше.

Сполучені Штати Америки⁹⁷.

У червні 2013 року Федеральне агентство з надзвичайних ситуацій (FEMA) разом з іншими федеральними агентствами, включаючи Міністерство освіти США, випустило «Посібник з розробки високоякісних шкільних планів дій на випадок надзвичайних ситуацій» для використання в закладах освіти K-12, який є цінним ресурсом для допомоги школам та шкільним округам у створенні плану дій у надзвичайних ситуаціях або удосконаленні вже існуючих планів.

Згідно з федеральним законодавством, план дій у надзвичайних ситуаціях повинен враховувати вимоги Національної системи управління інцидентами (NIMS) для стандартизації мови, процедур і структур реагування на надзвичайні ситуації, що дозволяє різним типам агентств співпрацювати в кризових ситуаціях. Кожен шкільний округ⁹⁸ повинен відповідати вимогам Національної системи управління інцидентами у всіх аспектах планування, реагування та відновлення після надзвичайних ситуацій, а не лише у розробці плану дій під час надзвичайної ситуації.

⁹⁷ Components of Comprehensive School and School District emergency management plans. URL: <https://eschoolsafety.org/marketplace/guide-components-of-comprehensive-school-and-school-district-emergency-plans>

⁹⁸ Прим. шкільний округ - це незалежна спеціальна урядова одиниця, яка управляє місцевими державними початковими або середніми школами.

У Посібнику з розробки високоякісних шкільних планів дій на випадок надзвичайних ситуацій запропоновано формат плану дій у надзвичайних ситуаціях, який складається з трьох основних розділів:

Базовий план.

Функціональні додатки

Додатки, що стосуються конкретних загроз і небезпек.

Обов'язковою умовою створення шкільного плану дій у надзвичайних ситуаціях або аналогічного плану шкільного округу є співпраця з місцевими службами реагування на надзвичайні ситуації.

Розглянемо особливості кожної частини плану.

Розділ 1: Базовий план містить огляд надзвичайних ситуацій у школі або районі. Він призначений для надання базової інформації зацікавленим сторонам школи, службам реагування на надзвичайні ситуації та членам громади.

Елементи базового плану можуть включати таку інформацію:

Титульну сторінку з назвою плану, датою та назвою школи/району.

Сторінка з підписами. Заява, підписана адміністрацією школи, яка визнає повноваження та відповідальність посадових осіб школи за виконання плану.

*Заява відповідності політиці правління*⁹⁹. У цій заяві вказується, які розділи плану відповідають політиці правління.

Запис змін. У цьому розділі зазначають оновлення або зміни до плану. Інформація про кожну зміну повинна включати дату та опис внесеної зміни, а також ім'я особи, яка внесла цю зміну.

Запис про розповсюдження. В цьому розділі зазначається про те, як план був розповсюджений серед зацікавлених сторін, наприклад, серед служб реагування (поліція, швидка, пожежна). У цьому розділі слід зазначити особу, яка отримала план, дату його отримання та організацію, до якої вона належить. Цей запис є доказом того, що окремі особи та організації підтвердили отримання та прийняття плану і свої ролі в ньому.

Зміст плану. Чітко визначений зміст полегшує користування планом.

Заява про мету. Вступна заява повинна містити перелік конкретних цілей плану.

Сфера застосування плану. Короткий опис того, що охоплює і чого не охоплює план, повинен бути включений для того, щоб прояснити сферу застосування плану.

Визначення термінів. Глосарій термінів з конкретними визначеннями допомагає гарантувати, що всі, хто використовує план, мають спільне розуміння.

Огляд школи або району. У цьому розділі слід описати специфічні або унікальні атрибути школи та району, такі як: демографічна інформація; поточні розклади; опис та потреби учнів з особливими освітніми потребами; опис приміщення з картами та схемами; огляд найбільш ймовірних загроз.

Інформація про припущення та обмеження при плануванні. У цьому розділі описуються основні припущення та обмеження кризового планування

⁹⁹ Прим. політика правління – це правила, ухвалені окружними шкільними радами для контролю за діями шкільного округу та забезпечення стандартів для учнів і шкільного персоналу.

для школи та району. Тобто в цьому розділі зазначаються ймовірні ризики при реалізації плану.

Операційна структура. Цей розділ містить огляд того, як план буде використовуватися для захисту зацікавлених сторін у школі. В ньому зазначається: хто має повноваження введення плану; як школа координуватиме свою діяльність із зовнішніми організаціями; як план відповідатиме вимогам Закону про американців з обмеженими можливостями та враховуватиме потреби осіб з обмеженим доступом або функціональними потребами; інформацію про організації та установи, які будуть підтримувати реалізацію плану.

Організація та розподіл обов'язків. У цьому розділі зазначаються ролі та обов'язки зацікавлених сторін школи – вчителів, допоміжного персоналу та батьків, а також осіб, які реагують на надзвичайні ситуації.

Керівництво, контроль і координація. У цьому розділі описується, як підготовка, реагування та відновлення будуть координуватися із зовнішніми організаціями та аварійно-рятувальними службами. При цьому враховується такі аспекти:

- шкільний план реагування на надзвичайні ситуації має бути одним із компонентів плану реагування місцевої громади;

- повинні існувати міжвідомчі угоди із зовнішніми організаціями та службами реагування, такими як правоохоронні органи, пожежна служба, служба екстреної медичної допомоги, психіатричні служби тощо.

- організації, установи або окремі особи, які погодилися надати додаткові ресурси та допомогу, такі як засоби першої допомоги, запаси їжі та води тощо, повинні бути перераховані.

Збір, аналіз і поширення інформації. В цьому розділі зазначається тип інформації, необхідної для ефективної реалізації плану до, під час і після надзвичайної ситуації. Це можуть бути зведення про погоду, повідомлення правоохоронних органів, звіти про злочини, веб-сайти та гарячі лінії тощо.

Важливі місця для проведення заходів, визначених в рамках плану дій надзвичайних ситуаціях. В цьому розділі зазначаються місця для: командних пунктів на території та за межами школи; первинних і вторинних пунктів оцінки; точок збору для перегрупування після швидкої евакуації; місця возз'єднання батьків як для школи, так і для громади; місця для консультування, підбиття підсумків та інших відновлювальних заходів; операційний центр для ЗМІ.

Тренінги та навчання. У цьому розділі зазначаються тренінги та навчання, які проводитимуться для відпрацювання дій з реалізації ситуацій описаних у плані. Він має включати опис навчання, його частоту та бажані цілі.

Розробка та підтримка плану. У цьому розділі зазначається розподіл обов'язків із розробки та підтримки плану, включаючи опис процесу планування; список учасників процесу планування; опис циклу щорічного навчання, оцінки, перегляду та оновлення плану; процедури оновлення у зв'язку з недоліками, виявленими під час навчань або подій, або змінами в ресурсах, засобах тощо.

Юридична сила та посилення. Правова основа для операцій та заходів, описаних в плані, забезпечується шляхом перерахування нормативно-правових актів, статутів або угод, які врегульовують дії у кризових ситуаціях.

Розділ 2. Функціональні додатки описує комплексні цілі, завдання і дії, які використовуються до, під час і після кризової події. Ці загальні додатки застосовуються до різних подій і часто використовуються послідовно або одночасно.

До загальних функціональних додатків належать:

- додаток з евакуації, в якому перераховані заходи, які необхідно здійснити для евакуації зі шкільних будівель і території. Евакуація відбувається тоді, коли перебування в будівлі стає небезпечним;

- додаток про ізоляцію, в якому зазначаються процедури, необхідні для захисту зацікавлених сторін школи від безпосередньої загрози;

- додаток «Укриття на місці», в якому описуються процедури, необхідні у випадку, коли учні та співробітники повинні переміститися у визначену зону будівлі і залишатися там протягом потенційно тривалого періоду часу. Укриття на місці виникає тоді, коли зовнішня загроза, така як хімічна або біологічна небезпека, або суворі погодні умови вимагають реагування в межах школи.

- додаток *щодо підзвітності*, в якому зазначаються заходи підзвітності, які мають бути впроваджені як частина всіх заходів реагування на кризу. Цей додаток зосереджує увагу на критичній потребі звітувати про місцезнаходження та благополуччя учнів, персоналу та відвідувачів під час та після кризової події.

- додаток *щодо комунікації та попередження* містить інформацію про комунікацію під час кризових подій. Цілі, завдання та заходи в цьому розділі повинні відповідати таким найважливішим проблемам: ефективне сповіщення викладачів і персоналу про інцидент; оновлення інформації в міру подолання кризи; безперервна комунікація під час процесу відновлення; інтеграція з комунікаціями аварійних служб тощо. Крім того, комунікаційний додаток повинен включати процедури для внутрішньої комунікації з командуванням інциденту, персоналом та центральним офісом; зовнішніх комунікацій з батьками, членами громади та ЗМІ.

- додаток *щодо возз'єднання з сім'єю/батьками*, в якому детально описані процедури возз'єднання учнів з їхніми сім'ями після травматичної події.

- додаток *«безперервність діяльності»* містить протоколи, які гарантують, що школа чи округ зможуть продовжувати виконувати основні функції під час і після кризової події.

- додаток *з відновлення* містить інформацію про системи підтримки, необхідні школі та округу для відновлення після надзвичайної або кризової ситуації. Цілі, завдання та заходи мають бути зосереджені на чотирьох критично важливих сферах відновлення: академічне відновлення - як, коли і де буде відновлено навчання; фізичне відновлення - оцінка та документування пошкоджень; фінансове відновлення - відновлення та повернення ресурсів; психологічне та емоційне відновлення - відновлення фізичної та емоційної безпеки.

- додаток *з питань громадського здоров'я, медицини та психічного здоров'я* визначає роль персоналу в наданні невідкладної медичної допомоги; забезпечення відповідним приладдям, матеріалами та навчанням для надання

необхідної допомоги; процедури визначення та задоволення потреб зацікавлених сторін у цих питаннях в школі.

- *додаток з питань безпеки*, визначає поточну оперативну діяльність, спрямовану на забезпечення безпеки школи та зменшення можливих загроз. В ньому зазначається повсякденна роль правоохоронних органів у школі та навколо неї; заходи контролю доступу та фізичної безпеки; щоденні оперативні процедури, пов'язані з безпекою та захистом.

Розділ 3: Додатки, що стосуються конкретних загроз і небезпек, в якому описуються додаткові комплексні цілі, завдання та заходи, унікальні для конкретних загроз або небезпек, на додаток до тих, що викладені в загальних функціональних додатках. Ці додатки, присвячені конкретним загрозам і небезпекам, можуть відрізнятися залежно від оцінки ризиків і вразливостей конкретної школи чи району.

Додатки, що стосуються конкретних загроз і небезпек, можуть включати спеціальні протоколи для районів з унікальними ситуативними загрозами, наприклад:

- природні загрози: землетруси, торнадо, сильний вітер, урагани, повені, лісові пожежі тощо;
- техногенні загрози: викид небезпечних матеріалів, прорив дамби, відключення електроенергії, перебої з водою;
- біологічні загрози: інфекційні захворювання, забруднена їжа або вода, викид токсичних речовин;
- загрози, спричинені людиною: активний стрілець, загроза вибуху, самогубство, пожежа, нещасні випадки, інші насильницькі дії.

Доповнення до плану.

Додаткові ресурси і матеріали можуть підвищити ефективність і простоту використання плану дій у надзвичайних ситуаціях. Вони повинні доповнювати кризовий план, а не замінювати його. Це можуть бути додаткові флаєри або буклети, що містять:

- короткий зміст функціональних додатків та додатків, що стосуються конкретних небезпек, включаючи порядок дій у різних надзвичайних ситуаціях;
- структуру взаємодії з актуальними або оновленими іменами та номерами телефонів;
- опис ролей та обов'язків членів кризової команди;
- опис обов'язків співробітників;
- список працівників школи, які пройшли навчання з надання першої медичної допомоги та серцево-легеневої реанімації;
- наявність та місцезнаходження обладнання та витратних матеріалів.

Німеччина¹⁰⁰

Досвід функціонування планів дій у надзвичайних ситуаціях властивий і освітньому середовищу Німеччини. Такі плани дій у надзвичайних ситуаціях для

¹⁰⁰ Notfallpläne für Berliner Schulen. URL: https://www.berlin.de/sen/bjf/hilfe-und-unterstuetzung/suchtpraevention/mdb-sen-bildung-hilfe_und_praevention-gewaltpraevention-notfallordner.pdf

шкіл розроблюються Департаментами Сенатів з питань освіти, науки та досліджень спільно з зацікавленими сторонами у вигляді систематизованого довідкового видання, на підставі якого школи створюють свої власні «Екстренні папки» (мов. ориг. – Der Notfallordner bildet die), які є основою для реагування на насильницькі та надзвичайні ситуації в школах і містять індивідуальні плани, які описують реагування на конкретний випадок насильства, кризової або надзвичайної ситуації в школі. Вони класифікуються за трьома рівнями безпеки:

1. Рівень безпеки III вказує на найвищий рівень безпеки і визначає безпосередню відповідальність поліції. До ситуацій цього рівня належать:

- напад;
- пожежа;
- епідемія / отруєння;
- захоплення заручників;
- вибухові пристрої
- самогубство / смерть у школі;
- застосування зброї.

2. Рівень безпеки II відноситься до середніх ризиків. Відповідальність за вирішення небезпечних ситуацій лежить як на поліції, так і на школі у співпраці з іншими допоміжними системами. До ситуацій цього рівня належать:

- загроза стріляними;
- загроза насильства;
- відображення насильства на носіях інформації;
- примушування / вимагання / пограбування;
- серйозне фізичне насильство;
- сексуальне насильство;
- спроба самогубства;
- напади на шкільний персонал;
- вандалізм;
- антиконституційні висловлювання;
- носіння зброї.

3. Рівень ризику I включає інциденти з низьким рівнем ризику, за які школа несе безпосередню відповідальність. До ситуацій цього рівня належать:

- образа / погроза / напад;
- булінг;
- вживання речовин, що викликають залежність;
- висловлення намірів, погрози самогубством;
- смерть членів школи.

Категоризація за рівнями ризику слугує для кращої орієнтації, для того, щоб швидше знайти конкретні інструкції до дій, поради щодо самопомоги та відповідні системи підтримки.

Шкільна практика показує, що описані інциденти часто є більш різноманітними, ніж це можна відобразити в індивідуальних планах на випадок надзвичайних ситуацій. Тому в планах дій на випадок надзвичайних ситуацій можна знайти перехресні посилання на часто взаємопов'язані події.

Плани дій в надзвичайних ситуаціях організовані в алфавітному порядку в межах рівнів небезпеки.

Кожен план організований таким чином:

1. Втручання – припинення.
2. Допомога – підтримка потерпілих – заходи.
3. Інформування.
4. Подальша допомога – аналіз – запобіжні заходи.
5. Додаткова інформація.

Республіка Польща

У 2020 році Міністерством освіти Республіки Польща у співпраці з громадськими організаціями, іншими міністерствами та установами, відповідальними за безпеку, було підготовлено посібник «Безпечна школа. Загрози та рекомендовані превентивні заходи для фізичної та цифрової безпеки учнів» (мов. ориг. – *Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów*)¹⁰¹, який являє собою збірник знань про те, як розпізнавати загрозові ситуації в освітньому середовищі та реагувати на них. Посібник призначений для директорів шкіл, вчителів, батьків та учнів. Ми рекомендуємо вам ознайомитися з матеріалом.

Автори посібника мали на меті створити дослідження, що містить пакет завдань, рекомендованих для реалізації в школі, та детально висвітлює питання з посиланнями на рішення, навчальні матеріали, документи та навчальні мультимедійні засоби. Ці матеріали дають змогу вчителям та директорам шкіл підвищити свою компетентність у питаннях забезпечення безпеки учнів, у тому числі в кіберпросторі, а також систематизувати знання, які вони вже мають.

Посібник складається з 3 розділів, присвячених різним аспектам безпеки: фізична безпека в школі, цифрова безпека та технічна безпека ІТ-мереж та обладнання.

З урахуванням положень посібник «Безпечна школа. Загрози та рекомендовані превентивні заходи для фізичної та цифрової безпеки учнів» в школах розробляються документи під назвою «Процедури реагування на кризові та надзвичайні ситуації в школі» (мов. ориг. – *Procedury reagowania w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych i nadzwyczajnych w szkole*)¹⁰². Зазначені документи не є схожими на комплексні плани дій у надзвичайних ситуаціях, які були розглянуті нами вище, а містять невеличкі (приблизно на сторінку тексту) алгоритми дій у конкретних ситуаціях.

В таких документах *процедури реагування на кризові та надзвичайні ситуації в школі розподілено на дві групи:*

¹⁰¹ *Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów*. URL: <https://www.gov.pl/attachment/85578924-3a69-4126-9d71-ec0688e29609>

¹⁰² *Procedury reagowania w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych i nadzwyczajnych w szkole*. URL: https://www.ceziu.pl/images/dokumenty_pdf/PROCEDURY-REAGOWANIA-W-SYTUACJACH-KRYZYSOWYCH.pdf; *Procedury zachowania w sytuacjach kryzysowych i nadzwyczajnych w szkole podstawowej im. synów pułku w siennicy różanej*. URL: https://spsienica.pl/Dokumenty_Szkolne/procedury.pdf

Для зовнішніх загроз, до яких віднесено:

- порядок дій у випадку проникнення правопорушника (терориста) до школи;
- порядок дій у випадку отримання повідомлення закладення вибухового пристрою;
- порядок дій у випадку знайдення підозрілого пакету;
- порядок дій у випадку хімічного або біологічного зараження школи.

2. Для внутрішніх загроз, до яких віднесено:

- порядок дій у випадку насильницької поведінки в школі або так званої "хвилі";
- порядок дій у разі виявлення в школі психоактивних речовин;
- порядок дій у випадку крадіжки або вимагання грошей чи цінностей;
- порядок дій у разі виявлення випадків педофілії в школі;
- порядок дій у випадку розповсюдження учнем порнографії в школі;
- порядок дій у випадку проявів проституції в школі або серед учнів;
- порядок дій у випадку інцидентів, пов'язаних з учнем у школі;
- порядок дій у випадку вчинення учнем кримінального правопорушення;
- порядок дій з учнем, який став жертвою злочинного діяння;
- порядок реагування на загрози цифровій безпеці в школі;
- порядок дій у разі підозри, що учень має суїцидальні наміри;
- порядок дій у випадку реальної загрози вчинення учнем спроби самогубства;
- порядок дій у разі вчинення учнем самогубства;
- порядок дій у випадку вбивства/самогубства на території школи.

Система екстреного (масового) оповіщення у закладах освіти

В епоху, коли спілкування відбувається миттєво, а потік інформації має вирішальне значення, закладам освіти потрібна надійна система управління і поширення критично важливої інформації.

Досвід зарубіжних країн свідчить про те, що в останні роки у сфері створення безпечного освітнього середовища активного запровадження набувають системи екстреного оповіщення в освітніх закладах¹⁰³ (англ. - Emergency Notification System; німец. - Zuverlässige Notrufsysteme), або як їх ще йменують - системи масового оповіщення (англ. - Mass Notification System) для підвищення безпеки освітніх закладів¹⁰⁴.

¹⁰³ Whit A. Emergency Notification in Schools - Why Is it Important? URL: <https://www.linkedin.com/pulse/emergency-notification-schools-why-important-angela-whit/>; Mark J. Fletcher. The Critical Role of an Emergency Notification System (ENS) in Educational Institutions. URL: <https://www.christianschoolproducts.com/school-technology-the-critical-role-of-an-emergency-notification-system-ens-in-educational-institutions/>; Zuverlässige Notrufsysteme für Schulen und Bildungseinrichtungen. URL: <https://www.ip-intercom.de/loesungen/notruf-in-bildungseinrichtungen>

¹⁰⁴ Anneri Fourie. Enhance Your School's Safety with a Mass Notification System. URL: <https://www.crisis-control.com/blogs/mass-notification-system-for-schools/>

Надзвичайні ситуації можуть виникнути будь-якої миті, і заклади освіти не застраховані від цих подій. Це може бути загроза мінування, пожежа, нещасний випадок, акти насилля чи будь-яка інша надзвичайна ситуація. Безпека здобувачів освіти, вчителів та персоналу має першорядне значення у таких ситуаціях, і одним із ефективних способів забезпечення їх безпеки є система екстреного оповіщення.

Система екстреного (масового) оповіщення – це інструмент, який дозволяє закладам освіти швидко та ефективно поширювати інформацію серед здобувачів освіти, вчителів, співробітників та батьків у разі виникнення надзвичайної ситуації. Такі системи надають в режимі реального часу оновлену інформацію про характер надзвичайної ситуації та відповідні кроки, які необхідно зробити для забезпечення безпеки.

Однією з суттєвих переваг системи екстреного (масового) оповіщення у закладах освіти є те, що вони дозволяють швидко реагувати на надзвичайні ситуації. Це може допомогти запобігти паніці та збентеженню, спрямувати людей до безпечного місця і ефективно скоординувати зусилля щодо реагування на події, а також гарантувати, що кожен здійснить відповідні дії для забезпечення безпеки.

Ще одне значення системи екстреного (масового) оповіщення полягає у тому, що вона допомагає рятувати життя. У надзвичайних ситуаціях на рахунок кожна секунда і можливість швидко повідомити учнів, персонал та батьків про ситуацію може суттєво вплинути на порятунок життів. Крім того, такі системи мають можливість підключення органів, які надають допомогу, одночасно здійснюючи виклик поліції, пожежної служби, екстреної швидкої допомоги тощо. Наприклад, якщо на території школи є активний стрілець, система екстреного оповіщення може допомогти попередити всіх у школі про необхідність вжити необхідних заходів, таких як евакуація, ізоляція або укриття на місці, а також зв'язатися з правоохоронними органами. Це може допомогти звести до мінімуму кількість жертв та врятувати життя.

Інформування батьків має вирішальне значення, особливо під час надзвичайних ситуацій. Система екстреного (масового) оповіщення може надсилати батькам оновлення в режимі реального часу, гарантуючи їх поінформованість про ситуацію з їх дитиною та про будь-які дії, які їм необхідно вжити. Така прозорість зміцнює довіру та забезпечує впевненість у безпеці дитини.

Крім того, система екстреного (масового) оповіщення може допомогти звести до мінімуму матеріальні збитки. Наприклад, у разі пожежі система екстреного оповіщення може дозволити закладу освіти швидко повідомити пожежну частину, евакуювати будівлю та вжити відповідних заходів для мінімізації матеріальних збитків.

Системи екстреного (масового) оповіщення зазвичай включає кілька компонентів, які працюють разом, забезпечуючи швидко і ефективно доставку повідомлень:

- багатоканальна комунікація: повідомлення надсилаються різними каналами, такими як SMS, електронна пошта, голосові дзвінки та мобільні програми, щоб охопити максимально широку аудиторію.

- автоматичні оповіщення: заздалегідь настроєні оповіщення для різних типів надзвичайних ситуацій можуть запускатися автоматично на основі певних критеріїв, що дозволяє не витратити час на ручну активацію.

- інтеграція з існуючими системами: системи можуть інтегруватися з іншими системами управління та безпеки закладу освіти, забезпечуючи єдину платформу для комунікації та реагування.

На сьогоднішній день низка компаній пропонує різні продукти, які являють собою системи екстреного (масового) оповіщення, як приклад, Regroup¹⁰⁵, Crises Control¹⁰⁶, Navigate360¹⁰⁷, Scanvest¹⁰⁸ тощо.

Підсумовуючи зазначимо, що системи екстреного (масового) оповіщення – це не просто інструмент надзвичайних ситуацій; це комплексне рішення, яке підвищує загальну комунікацію, безпеку та ефективність роботи у закладах освіти. На сьогодні вони є важливим інструментом для забезпечення безпеки освітнього середовища, саме тому кожен заклад освіти повинен мати ефективну систему оповіщення про надзвичайні ситуації, щоб забезпечити безпеку всіх, хто знаходиться на його території.

Враховуючи позитивний зарубіжний досвід запровадження систем екстреного (масового) оповіщення в освітніх закладах, вважаємо за доцільне в межах реалізації Міністерством внутрішніх справ України концепції «Безпекове середовище» розглянути можливість його запровадження в Україні.

Безпековий алгоритм шкіл Ізраїлю

В межах нашого дослідження цікавим, на нашу думку, є досвід Ізраїлю у питанні проведення тренувань з відпрацювання алгоритмів дій у випадку надзвичайної ситуації.

У випадку надзвичайної ситуації у школах Ізраїлю спрацьовує чіткий і вивірений алгоритм дій, якого дотримуються дорослі й діти. Він залучає всіх без винятку учасників освітнього процесу: від адміністрації школи до учнів та батьків. Усі знають, що робити і за яким принципом діяти – цьому сприяють щорічні тренування в разі надзвичайної ситуації під назвою «Помаранчевий день». Такі «безпекові відпрацювання» організовують 4 рази на рік. Окрім того, раз на два місяці відпрацьовується «навчальна тривога»¹⁰⁹.

Піший шкільний автобус («Pedibus»).

¹⁰⁵ Enhance Campus Safety with Regroup. URL: <https://www.regroup.com/industries/education/>;

¹⁰⁶ Anneri Fourie. Enhance Your School's Safety with a Mass Notification System. URL: <https://www.crisis-control.com/blogs/mass-notification-system-for-schools/>

¹⁰⁷ School Emergency Notification System: 4 Emergency Management Must-Haves. URL: <https://navigate360.com/blog/school-emergency-notification-system-4-must-haves/>

¹⁰⁸ Schul-Notruf-Sprechanlage nach DIN VDE V 0827. URL: <https://scanvest.de/loesungen/schule/>

¹⁰⁹ Ракетні обстріли під час навчання: досвід Ізраїлю/ Медіа Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/raketni-obstrily-pid-chas-navchannya-dosvid-izrayilyu/>

Турбуючись про безпеку дітей, їх фізичний розвиток, здоров'я у світі все більшого поширення набуває безпековий проєкт «Піший шкільний автобус», який активно функціонує у таких країнах, як Сполучені Штати Америки¹¹⁰, Німеччина¹¹¹, Франція¹¹², Швейцарія¹¹³ тощо.

«Піший шкільний автобус» – це група дітей, які йдуть до школи або зі школи пішки разом з дорослим. «Водій» автобуса – доросла особа, яка супроводжує дітей пішки. Батьки, підготовлені волонтери або працівники школи зустрічають дітей у визначеному місці та часі і супроводжують їх протягом усього маршруту. Залежно від кількості дітей, які користуються послугами «пішого шкільного автобуса», група йде від дверей до дверей або зупиняється в пунктах збору.

Батьки визначають маршрут, зупинки та розклад – відповідно до своїх потреб та потреб своїх дітей. Кожна зупинка позначена спеціальною табличкою. Найбільш актуальною дана ініціатива є для дітей молодшого шкільного віку.

Запровадження зазначеного безпекового проєкту має декілька переваг:

- забезпечує постійний нагляд з боку дорослих під час руху дітей до школи, що унеможлиблює їх потрапляння в небезпечні ситуації;
- забезпечує навчання дітей безпечному пересуванню містом та дотриманню правил дорожнього руху;
- розвиває відносини і взаємопідтримку між дітьми та дорослими;
- дозволяє скоротити кількість автомобілів, що рухаються біля школи, привозячи до неї дітей;
- піші прогулянки позитивно впливають на зміцнення здоров'я і фізичний розвиток дітей.

Запровадження даної ініціативи розпочинається з її презентації на батьківських зборах для з'ясування потреби та зацікавленості батьків у ній. Якщо було виявлено достатньо зацікавлених осіб, наступним кроком відбувається планування, під час якого:

- визначаються маршрут (-и) та зупинки;
- узгоджується з місцевою владою питання щодо встановлення знаків зупинки або спеціальних позначок у громадських місцях;
- узгоджується розклад руху пішого шкільного автобуса із розкладом дітей та потребами залучених сімей;
- складається план-графік із зазначенням телефонних номерів усіх батьків та супроводжуваних осіб, які є «водіями автобуса»;

¹¹⁰ Walking School Buses Get Kids Moving, Alert, and Ready to Learn. URL: <https://www.bluezones.com/2017/09/walking-school-buses-get-kids-moving-alert-and-ready-to-learn/>; Starting a Walking School Bus. URL: <http://www.walkingschoolbus.org/>;

¹¹¹ Der LaufendeSchulbus: Die gesunde, lustige und sichere Art des täglichen Schulwegs. URL: https://www.uni-heidelberg.de/imperia/md/content/fakultaeten/vekw/issw/ab/sport_und_gesundheit/folder-a5_laufender_schulbus.pdf; Der laufende Schulbus. URL: <http://www.grundschule-doernberg.de/laufender-schulbus.html>

¹¹² Le ramassage scolaire non-motorisé : bus pédestre et bus cycliste. URL: https://www.arec-idf.fr/fileadmin/DataStorageKit/AREC/Etudes/pdf/le_ramassage_scolaire_non_motorise_bus_pedestre_et.pdf; Pédibus : le ramassage scolaire pédestre. URL: <https://www.lyon.fr/mobilites/les-mobilites-actives/pedibus-le-ramassage-scolaire-pedestre>

¹¹³ Pedibus. URL: <https://pedibus.ch/de/>.

встановлюються правила, з якими під особистий підпис ознайомлюються батьки, діти та супроводжуючі особи. Як правило, в кожній країні існують шаблони таких правил.

Приклад правил для батьків.

Щоб піший шкільний автобус працював безперебійно, необхідне надійне партнерство між супроводжуючими, батьками та дітьми. Тому я дотримуюся цих правил:

Дитина прибуває на зупинку пішого шкільного автобуса вчасно. Автобус не чекає на дітей, які запізнюються.

Батьки несуть відповідальність за дорогу від дому до місця зустрічі пішого шкільного автобуса. Можливо, дитину доведеться супроводжувати.

Якщо дитина захворіла або з інших причин не може поїхати запланованим маршрутом, відповідальна супроводжуюча особа повинна бути повідомлена про це вчасно.

Страхування (відповідальність/нещасний випадок) залишається відповідальністю батьків. Діти довіряються супроводжуючим так само, як наприклад, під час святкування дня народження друзів.

Приклад правил для дітей.

Щоб піший шкільний автобус працював безперебійно, необхідне надійне партнерство між супроводжуючими, батьками та дітьми. Тому я дотримуюся цих правил:

Я приходжу на зупинку пішого шкільного автобуса вчасно.

Я слухаюсь супроводжуючих.

Я ходжу парами і не виходжу за межі тротуару.

Я переходжу дорогу тільки тоді, коли мені каже «водій».

Я не штовхаю інших дітей.

Я одягаюся так, щоб не промокнути і не замерзнути навіть у погану погоду.

Після школи я чекаю на місці збору мого маршруту пішого шкільного автобуса.

Приклад правил для супроводжуючих осіб.

Щоб піший шкільний автобус працював безперебійно, необхідне надійне партнерство між супроводжуючими, батьками та дітьми. Тому я дотримуюся цих правил:

Батьки довіряють мені своїх дітей на маршруті пішого шкільного автобуса. Я усвідомлюю цю відповідальність. Однак відповідальність за поведінку дітей залишається за батьками.

Я доброзичливо ставитимусь до дітей, які користуються пішим шкільним автобусом, і створюватиму для них безпечне середовище.

Я завчасно організую заміну, якщо не можу бути водієм пішого шкільного автобуса у визначену дату та час.

Я дотримуватимуся узгодженого часу відправлення та маршруту.

На нашу думку, доцільність запровадження аналогічної ініціативи в Україні може розглядатися як у великих містах, а особливо у сільській місцевості, де доволі часто заклади освіти розташовані на великій відстані від домівок здобувачів освіти.

Шкільні патрульні.

Ця ініціатива спрямована на забезпечення безпеки дорожнього руху біля шкіл в час масового скупчення дітей і реалізується в ряді країн, зокрема Австрії¹¹⁴, Швейцарії¹¹⁵, Великій Британії¹¹⁶, Сполучених штатах Америки¹¹⁷ тощо.

Шкільні патрульні допомагають дітям і дорослим безпечно переходити дорогу дорогою до школи та зі школи. Робота шкільних патрульних залежить від розкладу занять та як правило, починається за 10-15 хвилин до початку уроків в школі або за 2-3 хвилини до їх завершення та закінчується після того, як більшість дітей перетнуть вулицю.

Шкільні патрульні носять світловідбиваючі куртки та мають кругові дорожні знаки¹¹⁸. Також зазвичай вони проходять спеціальне навчання з правил дорожнього руху та сигналів регулювання, яке проводять місцеві патрульні поліцейські.

На нашу думку, для запровадження даної ініціативи в Україні можуть бути залучені в тому числі поліцейські служби освітньої безпеки. В школах, в яких не введені посади поліцейських служби освітньої безпеки, функції шкільних патрульних можуть виконувати волонтери або працівники школи. Особливо актуальною дана ініціатива є для шкіл, пішохідні переходи біля яких є нерегульованими, не обладнані світлофорами.

Шкільні служби порозуміння

Відповідно до статистики Національної дитячої «гарячої» лінії, більше 75% дзвінків будь-яким чином пов'язані з різного роду конфліктами між батьками, родичами, педагогами, однолітками, друзями тощо. Аналіз опитувань серед дітей і звернень дітей на Національну дитячу «гарячу» лінію засвідчує факт, що зазвичай дорослі допомагають дітям вирішити конфлікт. Як правило, дорослі пропонують типовий алгоритм (пропонований їм роками), який спускається згори – «дорослі завжди праві». В даному випадку – думки та інтереси дитини зазвичай не враховуються, адже позиція формується виключно дорослими з урахуванням їхнього особистого і не завжди позитивного досвіду. Існує ще один з найчастіших алгоритмів, які дорослі застосовують до конфліктів, виникаючих у дітей – знецінення і нехтування (ніби все це дрібниці, не звертай увагу, переростеш, тощо). Обидва алгоритми залишають дітей осторонь наявної ситуації. У результаті, діти вкотре переконуються, що їхні цілі, інтереси та потреби нікому не цікаві. Конфлікти, хоч би і «заморожуються» на певний час, все одно через певний період знаходять своє продовження через образи,

¹¹⁴ «Sicher über die Straße gelotst». URL: <https://web.archive.org/web/20190119121219/http://netzwerk-verkehrserziehung.at/index.php?id=170>

¹¹⁵ Patrouilleure am Fussgängerstreifen. URL: <https://www.bfu.ch/de/ratgeber/patrouilleure>.

¹¹⁶ Road Traffic Regulation Act 1967. School crossings. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/76/crossheading/school-crossings/enacted>.

¹¹⁷ The role of the adult school crossing guard. URL: http://guide.saferoutesinfo.org/crossing_guard/the_role_of_the_adult_school_crossing_guard.cfm.

¹¹⁸ Crossing guard. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Crossing_guard#cite_note-5.

цькування, бійки і навіть суїциди. Подолати прояви насильства в закладах освіти можуть допомогти медіація однолітків та відновні практики через запровадження діяльності служби порозуміння. Шкільні служби порозуміння з 2015 року поступово впроваджуються в Україні ГО «Ла Страда-Україна» у співпраці з Міністерством освіти і науки України.

Служба порозуміння закладу освіти – це добровільне об'єднання медіаторів та медіаторок з числа учасників(-ць) освітнього процесу (здобувачів освіти та педагогічних працівників(-ць)), які пройшли навчання за відповідною освітньою програмою і розділяють цінності відновного підходу.

Впровадження відновного підходу в закладах освіти спрямовано на:

- вирішення конфліктів між учасниками/учасницями освітнього процесу без застосування маніпуляцій або сили;
- відновлення позитивного емоційного та психологічного стану;
- усвідомлення відповідальності за скоєний вчинок, відповідну конфліктну ситуацію;
- відповідальність кривдника/кривдниці (самостійне виправлення негативних наслідків свого вчинку та загладження заподіяної потерпілому/потерпілій шкоди);
- взаєморозуміння та відновлення відносин між сторонами конфлікту;
- зміну установок при реагуванні на конфлікти і правопорушення з адміністративно-каральних на відновлювальні;
- можливість самостійно приймати рішення щодо вирішення конфліктних ситуацій;
- поліпшення атмосфери в закладі освіти тощо.

Конфліктна ситуація обговорюється сторонами у присутності нейтральної особи (медіатора/медіаторки). Під час обговорення має бути досягнуте порозуміння, знайдені спільні мотиви, потреби, інтереси, емоції, почуття, переживання. Існування спільних рис дозволяє сприйняти колишнього супротивника в якості партнера, що призводить до формування нового, конструктивного погляду на ситуацію. Зрештою, внаслідок спільного пошуку шляхів вирішення конфлікту укладається рішення, повноцінне виконання якого зберігає та відновлює міжособистісні стосунки¹¹⁹.

На наш погляд, слід й надалі поширювати досвід створення шкільних служб порозуміння в закладах освіти України.

Ініціювати створення таких служб у закладах освіти перед адміністрацією закладів можуть в тому числі поліцейські. Доцільність залучення дітей до ролі медіаторів є обґрунтованою, оскільки діти більш за все довіряють своїм одноліткам. Кожен поліцейський повинен розуміти основні інструменти та сутність медіації. Це допоможе їм виявити медіабельний конфлікт і вчасно передати його медіаторам шкільної школи порозуміння. У тих випадках, коли поліція вирішує, що конфлікт не містить ознак правопорушення, вона може

¹¹⁹ Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. URL: <https://la-strada.org.ua/download/stvorennya-systemy-sluzhb-porozuminnya-dlya-vprovadzhennya-mediatsiyi-zapryntsypom-rivnyj-rivnomu-rivna-rivnij-ta-vyrishennya-konfliktiv-myrnym-shlyahom-u-zakladah-osvity>.

передати справу на медіацію, де можна обговорити та дослідити основні причини, що спровокували конфлікт, та спрямувати зусилля на їх усунення.

Ідентифікаційні бейджі для співробітників та відвідувачів шкіл.

В закладах освіти США поширеною є практика обов'язкового носіння працівниками закладів освіти бейджів з фотокарткою, прізвищем та в окремих закладах освіти також зазначеною посадою. Ідентифікаційні бейджі мають бути розміщені на видному місці. Впровадження системи ідентифікаційних бейджів слугує наступним цілям:

- 1) надати додаткові засоби для ідентифікації уповноваженого персоналу в закладі освіти та сприяти запобіганню потрапляння в приміщення закладу освіти сторонніх осіб. Це особливо актуально на початку кожного шкільного семестру, а також у зв'язку з можливими періодичними призначеннями персоналу;
- 2) гарантувати відвідувачам закладів освіти, що особи, які звертаються до них з певними питаннями чи зауваженнями, мають на це право;
- 3) забезпечити загальну, більш безпечну атмосферу для учнів, співробітників та відвідувачів.

Працівникам, які працюють повний та неповний робочий день, видають ідентифікаційну картку на початку кожного нового навчального року або в перший день роботи. Якщо трудові відносини припиняються з будь-якої причини бейджі повинні бути негайно повернуті керівникові. Працівники, які втратили або забули свій ідентифікаційний бейдж, повинні інформувати адміністрацію закладу освіти відразу після прибуття, після чого їм видається тимчасовий бейдж для носіння протягом дня. Як правило, щороку шкільний фотограф фотографує працівників закладу освіти, щоб полегшити створення та підтримку бази даних фотографій.

Так само тимчасові бейджі передбачені для будь-яких відвідувачів закладів освіти. Будь-який працівник, який спостерігає за відвідувачем, який не носить ідентифікаційний бейдж, повинен повідомити про це адміністрації для ініціювання розслідування¹²⁰.

В окремих округах ідентифікаційні бейджі готують та видають диспетчери відділу поліції¹²¹.

Програми конфіденційного повідомлення про відомі загрози різними каналами зв'язку.

Школи часто стикаються з проблемами при розробці чи впровадженні систем повідомлень про різні загрози в учнівському середовищі, оскільки наявні ресурси та досвід можуть бути обмеженими. Крім того, багато учнів і дорослих неохоче повідомляють інформацію, навіть якщо доступні платформи та

¹²⁰ Employee and visitor identification badges. URL: <https://www.sd85.bc.ca/wordpress/wp-content/uploads/2019/07/5-165.pdf>; RED HOOK CENTRAL SCHOOL DISTRICT.POLICY # 9593. EMPLOYEE ID BADGES. URL: <https://ny01000233.schoolwires.net/cms/lib/NY01000233/Centricity/Domain/40/Badge%20Policy%209593.pdf>; 4410.1: Employee Identification Badge. URL: <https://www.mpsomaha.org/board/policies/44101-employee-identification-badge>.

¹²¹ Employee ID Badges. URL: <https://www.mansfieldisd.org/departments/police/employee-id-badges>.

програми для повідомлення стали доступними. Сучасні підходи у школах Сполучених Штатів Америки заохочують учнів та ширшу спільноту повідомляти інформацію, пов'язану з благополуччям і безпекою молоді.

Програми конфіденційного повідомлення про відомі загрози поширені у школах США та покликані надати учням та іншим членам громади надійний спосіб звернутися за допомогою та повідомити про занепокоєння щодо здоров'я чи безпеки здобувачів освіти. Повідомляти заохочують не лише про погрози насильством, а й про депресію, суїцидальні думки, самоушкодження, проблеми із алкогольною або наркотичною залежностями тощо.

Дані програми ґрунтуються на наступних складових:

забезпечення доступності повідомлень про відомі загрози шляхом пропонування різних способів їх надсилання (повідомлення дорослій особі, якій довіряє дитина, повідомлення телефоном, електронною поштою, через онлайн-платформу, повідомлення за допомогою текстового повідомлення чи мобільного додатку);

встановлення доступних годин роботи сервісів для надсилання повідомлень. Оскільки повідомлення про тривожну чи загрозову поведінку не обмежуються шкільними годинами, важливо забезпечити можливість повідомляти в позаурочний час 24 години на добу, 7 днів на тиждень;

забезпечити можливість анонімних або конфіденційних повідомлень. Якщо повідомлення приймаються анонімно, особи можуть подавати повідомлення, не надаючи жодної інформації, яка могла б їх ідентифікувати, що зменшує страх перед потенційною помстою. Однак слід забезпечити, щоб анонімні повідомлення могли бути відстежені у випадку неминучої загрози або зловмисного неправдивого повідомлення. Як альтернатива, варіант конфіденційного повідомлення, коли збирається інформація про особу, яка повідомляє, але її особистість не розкривається нікому за межами додатку для повідомлень. Конфіденційні повідомлення дозволяють зв'язатися з заявником і зібрати будь-яку іншу інформацію, яка може знадобитися для вирішення проблеми;

своєчасне, ефективне та прозоре реагування на повідомлення. В США для обробки вхідних повідомлень деякі державні програми інформування про шкільну безпеку (Safe2Tell Колорадо, Safe Schools Меріленд та Ok2Say Мічиган) залучають операторів з різних державних відомств (наприклад, департаментів громадської безпеки, надзвичайних ситуацій, дорожньо-патрульної служби штату, державних установ охорони здоров'я тощо); інші програми, такі як Safe2Help Небраска, укладають контракти з неурядовими організаціями, що спеціалізуються на кризових ситуаціях консультування для управління системами повідомлень про загрозу безпеці в школах. Отримана інформація надсилається до шкіл та/або місцевим правоохоронним органам.

При цьому школи розробляють політику та протоколи, які визначають, які сценарії вимагають залучення правоохоронних органів (наприклад, насильство, погрози, зброя), а які ні (наприклад, депресія, самоушкодження). Тобто застосовується оцінка ризиків для визначення необхідності залучення поліції до реагування на повідомлення. Учні можуть неохоче повідомляти інформацію,

якщо вони сприймають процес як такий, що вимагає втручання правоохоронних органів. Це підкреслює важливість застосування міждисциплінарного підходу, який передбачає залучення осіб з широким спектром професійного досвіду.

організація навчання та інформаційно-просвітницької роботи для підвищення обізнаності про програму повідомлень щодо відомих ризиків та загроз, а також способи їх подання. Інструменти, що використовуються школами по всій країні широко варіюються, але часто включають плакати, на яких на видному місці розміщено назву програми та способи подання повідомлень, зокрема номери телефонів, веб-сайти та QR-код, що посилається на відповідний мобільний додаток. Ця інформація зазвичай розміщують на ручках, пляшках з водою, а також на зворотному боці ідентифікаційних карток співробітників та учнів.

створення позитивного клімату у закладі освіти, сприяння зміцненню довіри.

Більш детально з реалізацією даних програм, а також їх результатами можна ознайомитись у посібнику¹²².

Підсумовуючи зазначимо, що проблема формування безпечного освітнього середовища для дітей обумовлює здійснення постійного пошуку нових інноваційних підходів, запровадження нестандартних технологічних інструментів, засобів, використання яких повинно ґрунтуватися на врахуванні наявних національних можливостей, а також вивченні позитивного зарубіжного досвіду.

¹²² Improving School Safety Through Bystander Reporting: A Toolkit for Strengthening K-12 Reporting Programs. URL: https://www.cisa.gov/sites/default/files/2023-05/CISA-USSS%20K-12%20Bystander%20Reporting%20Toolkit_508.pdf.

ВИСНОВКИ

На підставі ретельного аналізу чинного законодавства, сучасного правового матеріалу, правозастосовної практики проаналізовано правові та теоретико-методологічні засади формування безпечного освітнього середовища, схарактеризовано систему суб'єктів його формування, визначивши серед них роль поліцейських підрозділів, та особливості взаємодії суб'єктів дотичних до цієї сфери, специфіку здійснення психологічного моніторингу небезпечної поведінки дітей, а також досліджено кращі міжнародні стандарти та практики побудови безпечного освітнього середовища для дітей та можливостей їх запровадження в Україні.

Зроблено висновок про те, що проблема формування безпечного освітнього середовища для дітей обумовлює здійснення постійного пошуку нових інноваційних підходів, запровадження нестандартних технологічних інструментів, засобів, використання яких повинно ґрунтуватися на врахуванні наявних національних можливостей, а також вивченні позитивного зарубіжного досвіду.

Наголошено на тому, в умовах правового режиму воєнного стану актуалізуються питання адаптації освітніх програм до потреб сучасності, включаючи формування у здобувачів освіти нових базових навичок, які забезпечують їх безпеку в екстремальних ситуаціях. Особливо це стосується навичок мінної безпеки та вивчення алгоритмів дій під час повітряної тривоги, ракетних обстрілів або інших загроз. Підкреслено, що процесі формування названих компетентностей можуть брати участь і представники Національної поліції України в межах реалізації заходів за напрямом превентивної діяльності.

Досліджено адміністративно-наглядові функції поліції в формуванні безпечного освітнього середовища, що полягають в комісійному обстеженні захисних споруд закладів освіти спільно з представниками органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та представниками Державної служби з надзвичайних ситуацій та перевірці інформації зазначеної у паспорті безпеки закладу освіти.

Охарактеризовано форми і методи профілактики, що можуть застосовуватися працівниками поліції під час реалізації заходів із формування безпечного освітнього середовища, визначено засади планування заходів профілактики. Надано практичні рекомендації щодо особливостей здійснення профілактики окремих негативних явищ в дитячому середовищі, у тому числі заходів профілактики деструктивної та ризикованої поведінки у підлітків.

Систематизовано заходи виявлення та реагування на загрози безпечному освітньому середовищу, які дозволяють створити комплексну систему безпеки, спрямовану на оперативне реагування на можливі загрози, забезпечуючи ефективний захист учасників освітнього процесу.

На підставі аналізу положень чинного законодавства досліджено форми взаємодії суб'єктів формування безпечного освітнього середовища, зокрема схарактеризовано порядок взаємодії органів і підрозділів Національної поліції України та територіальних підрозділів Державної служби України з

надзвичайних ситуацій, а також визначено особливості взаємодії підрозділів та органів поліції з працівниками закладу освіти під час реагування на повідомлення про ускладнення оперативної обстановки.

Акцентовано увагу на особливій ролі психологічної підтримки учасників освітнього процесу під час кризових ситуацій, у зв'язку із чим рекомендовано залучення психологів і соціальних працівників для надання допомоги дітям і дорослим, які постраждали від негативних інцидентів. Відзначено важливість навчання учасників освітнього процесу навичкам психологічної саморегуляції. Розвиток таких навичок допомагає не тільки ефективно справлятися з поточними стресами, але й зміцнити їх психологічну стійкість на тривалий термін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anneri Fourie. Enhance Your School's Safety with a Mass Notification System. URL: <https://www.crisis-control.com/blogs/mass-notification-system-for-schools/>
2. Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów. URL: <https://www.gov.pl/attachment/85578924-3a69-4126-9d71-ec0688e29609>
3. Components of Comprehensive School and School District emergency management plans. URL: <https://eschoolsafety.org/marketplace/guide-components-of-comprehensive-school-and-school-district-emergency-plans>
4. Crossing guard. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Crossing_guard#cite_note-5
5. Der LaufendeSchulbus: Die gesunde, lustige und sichere Art des täglichen Schulwegs. URL: https://www.uni-heidelberg.de/imperia/md/content/fakultaeten/vek-w/issw/ab/sport_und_gesundheit/folder-a5_laufender_schulbus.pdf
6. Der laufende Schulbus. URL: <http://www.grundschule-doernberg.de/laufender-schulbus.html>
7. Docudays ua. Кампанія проти кібербулінгу. URL: <https://cyber.bullyingstop.org.ua/>
8. Employee and visitor identification badges. URL: <https://www.sd85.bc.ca/wordpress/wp-content/uploads/2019/07/5-165.pdf>;
9. RED HOOK CENTRAL SCHOOL DISTRICT.POLICY # 9593. EMPLOYEE ID BADGES. URL: <https://ny01000233.schoolwires.net/cms/lib/NY01000233/Centricity/Domain/40/Badge Policy 9593.pdf>
10. Employee Identification Badge. URL: <https://www.mpsomaha.org/board/policies/44101-employee-identification-badge>
11. Enhance Campus Safety with Regroup. URL: <https://www.regroup.com/industries/education/>
12. Fein, R., Vossekuil, B., Pollack, W., Borum, R., Modzeleski, W., & Reddy, M. Threat Assessment in Schools: A Guide to Managing Threatening Situations and to Creating Safe School Climates. U.S. Department of Education, Office of Elementary and Secondary Education, Safe and Drug-Free Schools Program and U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, Washington, D.C., 2004. С. 13
13. Google представив в Україні платформу «Безпека дітей в Інтернеті». URL: <https://mon.gov.ua/news/google-predstavyyv-v-ukraini-platformu-bezpeka-ditei-v-interneti>
14. Improving School Safety Through Bystander Reporting: A Toolkit for Strengthening K 12 Reporting Programs. URL: https://www.cisa.gov/sites/default/files/2023-05/CISA-USSS K-12 Bystander Reporting Toolkit_508.pdf

15. Le ramassage scolaire non-motorisé : bus pédestre et bus cycliste. URL: https://www.aredidf.fr/fileadmin/DataStorageKit/AREC/Etudes/pdf/le_ramassage_scolaire_non_motorise_bus_pedestre_et.pdf;
16. Pédibus : le ramassage scolaire pédestre. URL: <https://www.lyon.fr/mobilites/les-mobilites-actives/pedibus-le-ramassage-scolaire-pedestre>
17. Notfallpläne für Berliner Schulen. URL: https://www.berlin.de/sen/bjf/hilfe-und-unterstuetzung/suchtpraevention/mdb-sen-bildung-hilfe_und_praevention-gewaltpraevention-notfallordner.pdf
18. Patrouilleure am Fussgängerstreifen. URL: <https://www.bfu.ch/de/ratgeber/patrouilleure>
19. Pedibus. URL: <https://pedibus.ch/de/>
20. Procedury reagowania w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych i nadzwyczajnych w szkole. URL: https://www.ceziu.pl/images/dokumenty_pdf/PROCEDURY-REAGOWANIA-W-SYTUACJACH-KRYZYSOWYCH.pdf
21. Procedury zachowania w sytuacjach kryzysowych i nadzwyczajnych w szkole podstawowej im. synów pułku w siennicy różanej. URL : https://www.ceziu.pl/images/dokumenty_pdf/PROCEDURY-REAGOWANIA-W-SYTUACJACH-KRYZYSOWYCH.pdf
22. Road Traffic Regulation Act 1967. School crossings. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/76/crossheading/school-crossings/enacted>
23. School Emergency Notification System: 4 Emergency Management Must-Haves. URL: <https://navigate360.com/blog/school-emergency-notification-system-4-must-haves/>
24. Schulen und Bildungseinrichtungen. URL: <https://www.ip-intercom.de/loesungen/notruf-in-bildungseinrichtungen>
25. Schul-Notruf-Sprechanlage nach DIN VDE V 0827. URL: <https://scanvest.de/loesungen/schule/>
26. The role of the adult school crossing guard. URL: http://guide.saferoutesinfo.org/crossing_guard/the_role_of_the_adult_school_crossing_guard.cfm
27. UNICEF – Офіс дитячого фонду ООН в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/about-unicef>
28. Walking School Buses Get Kids Moving, Alert, and Ready to Learn. URL: <https://www.bluezones.com/2017/09/walking-school-buses-get-kids-moving-alert-and-ready-to-learn/>
29. Starting a Walking School Bus. URL: <http://www.walkingschoolbus.org/>
30. Whit A. Emergency Notification in Schools - Why Is it Important? URL: <https://www.linkedin.com/pulse/emergency-notification-schools-why-important-angela-whit/>
31. Mark J. Fletcher. The Critical Role of an Emergency Notification System (ENS) in Educational Institutions.

URL:<https://www.christianschoolproducts.com/school-technology-the-critical-role-of-an-emergency-notification-system-ens-in-educational-institutions/>

32. «Sicher über die Straße gelotst». URL: <https://web.archive.org/web/20190119121219/http://netzwerk-verkehrserziehung.at/index.php?id=170>

33. 7 мільйонів дітей війни в Україні. URL: <https://saveschools.in.ua>

34. Безпека в Інтернеті. URL: <https://imzo.gov.ua/diyalnist/bezpeka-v-interneti/?fbclid=IwAR1CTKbOT8r8QbuNW\6Kz4h3JZwuPHoRTfNRQoHYqBXh2xM4uLXCj1Xhi0g>.

35. Безпека в Інтернеті: куди звертатися за допомогою у разі онлайн-ризиків для дітей та де можна дізнатися більше на тему інтернет-безпеки?. URL:<https://mon.gov.ua/news/bezpeka-v-interneti-kudi-zvertatisya-za-dopomogoyu-u-razi-onlayn-rizikiv-dlya-ditey-ta-de-mozhna-diznatisya-bilshe-na-temu-internet-bezpeki>

36. Благодійний фонд «KIDDO». URL: <https://kiddo.ua/ua/>

37. Вимоги щодо забезпечення нумерації та здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту : наказ МВС України від 09 липня 2018 року № 579. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-18#n64>

38. Всеукраїнська благодійна організація «Український фонд «Благополуччя дітей»». URL: <https://childfund.org.ua/>.

39. Галич Я. В. Особливості реабілітації осіб із залежністю від психоактивних речовин. *Ûridiĉna psihologiâ*. 2022. № 1 (30). С. 65. 33 Чорний Г.О., Луценко А.П. Деструктивна поведінка: визначення та форми її прояву. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 712

40. Гретченко Л. Кібербулінг в закладі освіти: найбільш поширені прояви порушень та алгоритми дієвого реагування. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія: збірник матеріалів ІІ Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 06-10 лют. 2023 р. Кропивницький, 2023. С. 175

41. Громадська організація «Безпечний світ». URL:<https://www.young-mayor.com/my-safety-friends>.

42. Громадська організація «Всеукраїнська організація «КЛАС»». URL: <https://childrights.org.ua/en/members/ngo-all-ukrainian-organization-klass/>.

43. Громадська організація «Всеукраїнське об'єднання протидії булінгу! Мої безпечні друзі» «MY SAFETY FRIENDS». URL: <https://www.young-mayor.com/my-safety-friends>.

44. Громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «ВОЛОНТЕР»». URL: <https://volunteer.kyiv.ua/about-us>.

45. Громадська організація «СТУДЕНА». URL:https://www.no-bully.org/main/about_NGO_Studenta_ua

46. Громадська організація «Соціальна синергія». URL: <https://socsynergy.org.ua/>

47. Громадська організація «Центр захищеності в Інтернеті «Стоп Секстинг»». URL: <https://stop-sexting.in.ua/adult/>
48. Громадська спілка «Українська мережа за права дитини». URL: <https://childrights.org.ua/>.
49. Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Договір, Перелік від 10.03.2017 № 138 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/138-2017-%D0%BF>
50. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : Наказ МОН України від 28 грудня 2019 року № 1646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text>
51. Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій. URL: <https://eo.gov.ua/dii-uchasnykivosvitnoho-protsesu-v-razi-nadzvychaynykh-sytuatsiy/2022/01/18/>
52. Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин – ЕСПАД (ESPAD) URL: <https://www.uisr.org.ua/espad>
53. Жіночий консорціум України. URL: <https://wcu-network.org.ua/ua/about/organization>
54. Журавель Т., Іванюк І., Лехолетова М., Лютий В., Лях Т., Пашко Н., Соловйова В., Сорокіна О., Спіріна Т., Суліцький В., Удовенко Ю., Чепенко О., Чуйко О., Швед О., Янковець В. Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФО-П Буря О.Д. Київ, 2022. С. 6
55. Журавель Т., Іванюк І., Лехолетова М., Лютий В., Лях Т., Пашко Н., Соловйова В., Сорокіна О., Спіріна Т., Суліцький В., Удовенко Ю., Чепенко О., Чуйко О., Швед О., Янковець В. Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФО-П Буря О.Д. Київ, 2022. С. 6-7.
56. Залежність від психоактивних речовин. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/zalezhnist-vidpsikhoaktivnikh-rechovin>
57. Ігумнова О. Б., Михайлов А. Р. Когнітивно-поведінкова терапія як метод корекції самоушкоджень підлітків. Psychology travelogs. 2021. Iss. 1. С. 99–114.
58. Інтимне селфі в Інтернеті – жарт чи небезпечний ризик? URL: <https://stop-sexting.in.ua/wp-content/uploads/2020/02/urok2019.pdf>
59. Класифікація психоактивних речовин. URL: <https://www.phc.org.ua/news/klasifikaciya-psikhoaktivnikh-echovin>
60. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07 грудня 1984 року №8073-Х. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

61. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17>
62. Комітет Дня безпечного Інтернету в Україні. URL: <https://www.saferinternetday.org/in-your-country/ukraine>
63. Корисні посилання щодо теми антибулінгу. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shchodo-temi-antibulingu>
64. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
65. Кримінально-виконавчий кодекс України: закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
66. Кулик О. Г. Теоретичні та методичні підходи до створення безпекового середовища в Україні. Нова архітектура безпекового середовища України : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 груд. 2022 р.). Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. правових наук України, Наук.-дослід. ін-т вивчення проблем злочинності ім. В. В. Сташиса. Харків : Юрайт, 2022. С. 99-100.
67. Лист МОН України «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» від 11 липня 2022 року № 1/7707-22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7707729-22#Text>
68. Лист МОН України «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024/25 року» від 05 червня 2024 року № 1/9979-24. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-pidhotovku-zakladiv-osvity-do-novoho-navchalnoho-roku-ta-prokhodzhennia-osinno-zymovoho-periodu-20242025-roku>
69. Методичні рекомендації керівникам закладів освіти щодо проведення профілактичних та просвітницьких заходів з метою попередження залучення здобувачів освіти до небезпечних молодіжних рухів. URL: <https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2023/03/profilaktyka-redan-2.pdf>
70. Методичні розробки для проведення занять щодо безпеки в Інтернеті з дітьми різного віку та дітьми з особливими освітніми потребами. URL: <https://stop-sexting.in.ua/adult/uroky/>
71. Міжнародна благодійна організація «Благодійний фонд «СОС ДИТЯЧІ МІСТЕЧКА»». URL: <https://sosukraine.org/>
72. Міжнародна благодійна організація «Партнерство «Кожній дитині»». URL: <http://www.p4ec.org.ua/>. Міжнародна благодійна організація «Фонд «Східна Європа»». URL: <https://eef.org.ua/>.
73. Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я». URL: <https://www.healthright.org.ua/>

74. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». URL: <https://la-strada.org.ua/>
75. Молодь та наркотики – 2021: Результати моніторингу залежної поведінки серед молоді м. Харків 1995–2020 років та студентського модуля Українського лонгітюдного дослідження (ULS+): монографія / Сердюк О. О., Бурлака В. В., Даниленко Г. М. та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, НДЛ з проблем протидії злочинності. Харків : ХНУВС, 2021. 92 с. URL: <https://doi.org/10.32631/dr2021>
76. Неурядові організації / С.О.Кисельов // Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І.М.Дзюба, А.І.Жуковський, М.Г.Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL: <https://esu.com.ua/article-71886>
77. Олена Зеленська продовжить співпрацю з ЮНІСЕФ у сфері захисту дітей та навчання під час війни / UNICEF України. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/olena-zelenska-and-unicef-continue-partner-protect-children-ukraine-and-their-access>
78. Освітній портал #stop_sexтинг. URL: <https://stop-sexting.in.ua/adult/uroky/>
79. Підготовка поліцейських підрозділів превентивної діяльності, слідства та дізнання, кіберполіцейських з питань забезпечення безпеки дітей у кіберпросторі: проєкт навчально-методичного посібника / заг. ред. Журавель Т., Ковальова О.
80. Порядок взаємодії органів і підрозділів поліції під час організації та виконання органами поліції охорони заходів з фізичної охорони об'єктів : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 577 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0990-17>
81. Прим. політика правління – це правила, ухвалені окружними шкільними радами для контролю за діями шкільного округу та забезпечення стандартів для учнів і шкільного персоналу.
82. Прим. шкільний округ - це незалежна спеціальна урядова одиниця, яка управляє місцевими державними початковими або середніми школами.
83. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми: Закон України від 06 червня 2024 року № 3792-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text>
84. Про внесення зміни до категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах: постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2023 р. № 1364. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zminy-do-katehorii-obiektiv-derzhav-a1364>
85. Про екстрену медичну допомогу Закон України від 05.07. 2012 № 5081-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>

86. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 року № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text>

87. Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту : Наказ; МВС України від 09.07.2018 № 579 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0879-18>

88. Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту: наказ МВС України від 09 липня 2018 року № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#n278>

89. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ МВС України від 27.04.2020 № 357 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0443-20>

90. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: наказ МВС України від 22 серпня 2016 року № 859 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16#Text>

91. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: наказ МВС України від 22 серпня 2016 року № 859 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16#Text>

92. Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2018 № 975 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/975-2018-%D0%BF>

93. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1052 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text>

94. Про затвердження Положення про Управління організації служби освітньої безпеки Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 12.04.2024 № 398

95. Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти :

- наказ МВС України та МОН України від 18 серпня 2023 року № 685/1013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1583-23#Text>
96. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22 вересня 2005 року № 2899-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2899-15#Text>
97. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
98. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
99. Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану: Лист Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2022 року № 1/7707-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7707729-22#Text>
100. Про реалізацію експериментального проекту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі» : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2023 року № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2023-%D0%BF#Text>
101. Про реалізацію експериментального проекту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі» : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2023 № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2023-%D0%BF#Text>
102. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 року № 301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>
103. Програма «Безпечна школа». Фонд Східна Європа URL: <https://eef.org.ua/program/programa-bezpechnashkola/>.
104. Промова Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на засіданні Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ukrainy-denyisa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu9012024>
105. Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФОП Буря О.Д. Київ, 2022. 144 с. С.25.
106. Психіатрія та наркологія. Інструменти вимірювання залежностей: навч. посіб. / кол. авт., за ред. О. О. Сердюка, В. В. Чугунова ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Запорізьк. держ. мед. ун-т ; ун-т Вейна ; Мічиган. ун-т. Харків - Запоріжжя, 2022. 272 с. ISBN 978-966-610-260-0. URL: <https://doi.org/10.32631/msu2022>
107. Ракетні обстріли під час навчання: досвід Ізраїлю/ Медіа Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/raketni-obstrily-pid-chas-navchannya-dosvid-izrayilyu/>
108. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. URL:<https://la-strada.org.ua/download/stvorennya->

systemy-sluzhb-porozuminnya-dlya-vprovadzhennya-mediatsiyi-za-pryntsypom-rivnyj-rivnomu-rivna-rivnij-ta-vyrishennya-konfliktiv-murnym-shlyahom-u-zakladah-osvity

109. Твоя безпека в інтернеті: попередження насильства щодо дітей в Інтернеті та формування безпечної поведінки в мережі: методичні рекомендації.

110. Товканець О. Молодіжна субкультура і девіантна поведінка. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2011. Вип. 22. С. 170.

111. Українське Лонгітюдне Дослідження = Ukrainian Longitudinal Study (ULS) : Метод. рек. з використання психодіагност. інструментів трет. хвили дослідж. / Максименко С. Д., Кокун О. М., Панок В. Г. та ін.; НАПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка , УНМЦ практ. психології та соц. ; НАМН України, ДУ «Ін-т охорони здоров'я дітей та підлітків», ДУ «Ін-т неврології психіатрії та наркології» ; Харків. нац. ун-т. внутр. справ ; Ун-т Вейна. Київ: Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 77 с. DOI: <https://doi.org/10.32631/uls2022>

112. Український інститут дослідження екстремізму. URL:<https://icps.com.ua/pro-tsentr/partnery-ntspd/ukrayinskyu-instytut-doslidzhennya-ekstremizmu/>

113. Формування навичок безпечної поведінки дітей. Частина 1. Вчимо дитину захищатися : метод. посібник / автори-упоряд.: Цюман Т. П., Нагула О. Л. ; за заг. ред. Цюман Т. П. К. : Видавництво: ФОП Буря О.Д., 2017. 52 . С. 7

114. Центр гідності дитини Українського католицького університету. URL: <https://cdc.ucu.edu.ua/uk/about-us/>

115. Чат бот проекту #stop_sexтинг. URL:<https://stop-sexting.in.ua/chatbot/>

116. Через війну понад 25% українських дітей позбавлені повноцінної шкільної освіти. URL: <https://texty.org.ua/projects/112433/cherez-vijnu-ponad-25-ukrayinskyh-ditej-pozbavleni-povnocinnoyi-shkilnoyi-osvity/>

117. Шкільний рюкзак: що покласти для безпеки і підтримки дитини URL: <https://old.moz.gov.ua/en/article/health/shkilnij-rjukzak-scho-poklasti-dlja-bezpeki-i-pidtrimki-ditini>

118. Як впоратися зі стресом під час війни. Рекомендації МОЗ України. URL : <https://moz.gov.ua/uk/jakvporatisja-zi-stresom-pid-chas-vijni->

АКТ

огляду об'єкта (будівлі, споруди, приміщення) щодо можливості його використання для укриття населення як найпростішого укриття

_____ 20_року

_____ (назва населеного пункту)

у присутності _____

_____ (посада, власне ім'я, прізвище особи (осіб), яка (які) здійснювала(и) обстеження)

_____ (посада, власне ім'я, прізвище власника будівлі (споруди, приміщення) або уповноваженої ним особи))

проведено огляд об'єкта (будівлі, споруди, приміщення), розташованого за адресою:

_____ державної, комунальної, приватної форми власності, (непотрібне закреслити)

що належить _____

_____ (найменування власника: для приватної форми власності - суб'єкта господарювання, комунальної - органу місцевого самоврядування,

_____ державної - центрального органу виконавчої влади, місцевої державної адміністрації, державного підприємства, установи, організації)

За результатами проведеного огляду встановлено:

1. Загальна характеристика об'єкта (споруди, будівлі, приміщення)

_____ основне функціональне призначення,

_____ розташування на місцевості (окремо розташована, вбудована в будівлю, у гірничих виробках тощо)
загальна площа _____ кв.м, загальний об'єм _____ куб.м

**2. Загальний стан об'єкта:
технічний**

_____ (справний, працездатний, обмежено працездатний, аварійний, технічний стан не визначався)
санітарний

_____ (задовільний, незадовільний)

загальний стан приміщень _____

_____ (чисті або захащені, сухі або сирі, з ознаками підтоплення (затоплення))

3. Стан входів, додаткових аварійних виходів _____

_____ (кількість, входи не захищено, захищено від атмосферних опадів павільйонами або навісами,

_____ обладнано засобами для доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення)

4. Стан систем вентиляції: _____
(передбачено / не передбачено проектом, наявність, цілісність, комплектність, чистота)

5. Стан системи водопостачання _____
(централізоване водопостачання або інше джерело, наявність

кількість та місткість безнапірних та напірних баків для питної води, інших ємностей для питної води)

6. Стан каналізаційної системи _____
(передбачено / не передбачено проектом)

санвузли _____
(наявність, кількість, стан санітарних приладів (душових, кранів, унітазів, умивальників)

вигрібні ями, пудр-клозети, виносні баки (ємності для нечистот) (для неканалізованих будівель, споруд, приміщень) _____

(наявність, тип, кількість, загальний об'єм,

можливість очищення, справність, місце встановлення)

7. Стан систем опалення _____
(передбачено / не передбачено проектом)

8. Стан систем електропостачання та електроосвітлення _____

(наявність, укомплектованість та справність електрообладнання, передбаченого проектом, наявність

люмінесцентних ламп, резервних систем електропостачання (освітлення), заземлення електрообладнання)

9. Справність систем зв'язку та оповіщення

(наявність гучномовців, радіоточки, стаціонарної телефонної мережі, стаціонарних телефонних апаратів)

10. Протипожежний стан:
автоматичні системи пожежогасіння та сигналізації

_____ (передбачено / не передбачено проектом, наявність, справність)

наявність та укомплектованість пожежних кранів, укомплектованість первинними засобами пожежогасіння _____

_____ (споруду укомплектовано згідно з нормами, не укомплектовано, засобів пожежогасіння немає)

ВИСНОВОК

про можливість використання об'єкта (будівлі, споруди, приміщення) для укриття населення як найпростішого укриття

(об'єкт (будівлю, споруду, приміщення) рекомендовано / не рекомендовано до використання для укриття населення як найпростіше укриття та включення до фонду захисних споруд)

за умов: _____

(перелік заходів, що необхідно виконати для приведення об'єкта (будівлі, споруди, приміщення) до вимог щодо утримання та експлуатації найпростіших укриттів)

Підписи осіб, які склали цей акт:	_____
	(посада, власне ім'я, прізвище)

	(посада, власне ім'я, прізвище)

	(посада, власне ім'я, прізвище)

З актом ознайомлений:	
Власник об'єкта (будівлі, споруди, приміщення) (уповноважена ним особа)	_____
	(власне ім'я, прізвище)
_____ 20__ року	

Паспорт безпеки закладу освіти

(повне найменування закладу освіти)

Регіон _____

Найменування територіальної громади _____

Найменування населеного пункту _____

Найменування закладу освіти _____

Номер у системі управління освітою _____

Географічні координати (довгота, широта) _____

20__ / 20__ навчальний рік

Зміст

- I. Відомості про заклад освіти, адміністрацію. Команда реагування закладу освіти
- II. Характеристика місцевості в районі місцезнаходження закладу освіти
- III. Територія закладу освіти
- IV. Стан забезпечення засобами охорони закладу освіти
- V. Пожежна безпека закладу освіти
- VI. Додаткова інформація щодо закладу освіти

I. Відомості про заклад освіти, адміністрацію. Команда реагування закладу освіти**1. Відомості про заклад освіти**

Повне найменування	
Скорочене найменування	
Місцезнаходження	
Код КОАТУУ	
Код ЄДРПОУ	
Форма власності	
Тип закладу	
Ступінь	
Найменування органу, до сфери управління якого належить заклад освіти	
Контактна інформація	
Дата оновлення даних	

2. Відомості про адміністрацію закладу освіти

Посада*	Прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), найменування, контактний телефон
Керівник закладу освіти	
Заступник керівника закладу освіти	
Психолог	
Медичний працівник	
Охоронець або суб'єкт охоронної діяльності (за наявності) (прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) контактної особи, найменування)	
Уповноважений поліцейський	
Представник ДСНС	

* Перелік осіб не обмежений.

3. Команда реагування закладу освіти

Посада	Прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності)	Номер телефону	Електронна адреса

4. Інформація про роботу постійно діючої технічної комісії

Комісія створена (так/ні)	До складу комісії входить поліцейський (так/ні)	Результати попереднього висновку комісії щодо готовності закладу освіти до навчального року	Результати висновку комісії щодо готовності закладу освіти до навчального року

II. Характеристика місцевості в районі місцезнаходження закладу освіти

1. Характеристика місцевості в районі місцезнаходження закладу освіти

Рельєф	Рівнинний	Гористий	Низовинна рівнин	Примітка**
Можливості під'їзду/підходу	Доступно	Перешкода	Не можливо	Примітка
Прилегли лісові масиви	Відстань	Напрям	Немає	Примітка
Прилегли водні об'єкти	Вид (річка, озеро, море)	Відстань (м або км)	Немає	Примітка
Наявність автомобільних шляхів загального користування	Так	Ні	Відстань (м або км)	

** У полі «Примітка» за необхідності вказується інший варіант.

2. Об'єкти, які розташовані поблизу закладу освіти***

Найменування	Характеристика та пов'язані ризики	Відстань (м або км)

*** До переліку об'єктів належать інші заклади освіти, торговельні, адміністративні та інші об'єкти у радіусі до 1,5 км у сільській місцевості, та до 750 м у містах.

3. Транспортні комунікації, розташовані біля закладу освіти

Найменування	Характеристика	Відстань (м або км)

**** Транспортні комунікації (зупинки, вокзали, станції тощо) у радіусі до 1,5 км. у сільській місцевості та до 750 м. у містах.

4. Суб'єкти господарювання, що обслуговують заклад освіти*****

Найменування	Сфера обслуговування	Графік робіт	Примітки

***** Суб'єкти господарювання, які надають послуги закладу освіти (логістика, харчування, вивіз сміття, ремонт)

III. Територія закладу освіти

1. Найменування та короткий опис

Найменування	Короткий опис
територія закладу освіти складається	
загальна площа всіх ділянок	
географічні координати	

2. Опис укриття

У наявності, належним чином облаштоване та розраховане на всіх учасників освітнього процесу	Відсутнє	У наявності, але не в повній мірі відповідає кількісним та якісним вимогам	Примітка (вказується розташування: на території закладу освіти/прилегла територія)

3. Середня кількість учасників освітнього процесу, які одночасно перебувають у закладі освіти

Графік*****	Кількість осіб

***** Графік середньої кількості учасників освітнього процесу, які одночасно перебувають у закладі освіти визначається закладом освіти.

IV. Стан забезпечення засобами охорони закладу освіти

1. Наявність системи відеоспостереження

Належність		Функціональні можливості			
поліція охорони	найменування суб'єкта охоронної діяльності	покриття		особи, які мають доступ до серверу зберігання інформації	строк збереження інформації
		периметр	приміщення		

2. Металодетектори

Поліція охорони	Найменування та контактна інформація суб'єкта охоронної діяльності	Інше

3. Кнопки тривожної сигналізації

Поліція охорони	Найменування та контактна інформація суб'єкта охоронної діяльності	Орієнтовний час реагування

4. Охоронна сигналізація

Поліція охорони	найменування та контактна інформація суб'єкта охоронної діяльності	Орієнтовний час реагування

5. Охорона закладу освіти

Поліція охорони	Найменування та контактна інформація суб'єкта охоронної діяльності	Режим роботи (добовий або робочий час)

6. Інші засоби безпеки

Огорожа території закладу освіти	Пішохідний перехід		Засоби примусового зниження швидкості	Обмежувальні/попереджувальні дорожні знаки, у тому числі острівці безпеки та написи «Діти», «Школа»	Інше
	регульовані	нерегульовані			

V. Пожежна безпека закладу освіти

Документ	Наявність	Номер, дата	Відсутній	Результат перевірки	Примітки

VI. Додаткова інформація щодо закладу освіти

Зазначається інформація щодо діяльності у закладі освіти поза освітнім процесом, пов'язаної із дозвіллям дітей (гуртки, секції, пришкільні табори), включно із даними щодо осіб та суб'єктів господарювання, які мають доступ до закладу освіти, їх контактна інформація

Психологічний моніторинг небезпечної поведінки дітей

Харківський національний університет внутрішніх справ спільно з Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи НАПН України (психологічна служба), Інститутом психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, Державною установою «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків Національної Академії медичних наук України», Державною установою «Інститут неврології, психіатрії та наркології Національної академії медичних наук України», Школою соціальної роботи Університету Вейна та Центром залежностей Мічиганського університету (США) реалізує дослідження здоров'я дітей протягом життя «Українське

л
о
н
г
і
т
ю
д
н

е Дослідження ULS проводиться щорічно фахівцями психологічної служби і, в багатьох школах, надає можливість відстежити рівень та динаміку основних проявів небезпечної поведінки дітей, та спрямувати профілактичні зусилля на їх подолання до моменту її переходу в категорію протиправної (в т.ч. в якості жертви).

л **Пам'ятайте** – поліцейський не є психологом, соціальним працівником, педагогом або лікарем. В усіх випадках функція поліцейського полягає у реагуванні на протиправні випадки та **своєчасному перенаправленні** до відповідних фахівців.

е **Моніторинг безпеки освітнього простору** дітей має здійснювати заклад освіти і своєчасно інформувати поліцейських про зміни у його складових (вростанні проявів булінгу, суїцидальних настроїв, вживанні алкоголю та наркотиків, делінквентної поведінки тощо). Своєчасне інформування дозволить заздалегідь планувати та здійснювати спільні профілактичні заходи задля зменшення вірогідності протиправних випадків, а не тільки реагувати на вже скоєні правопорушення. Наведені нижче результати моніторингу безпеки освітнього простору слід використовувати як точку відліку для планування профілактичних заходів та визначення розміру цільових груп.

д

²³ Українське Лонгітюдне Дослідження = Ukrainian Longitudinal Study (ULS) : Метод. рек. з використання психодіагност. інструментів трет. хвилі дослідж. / Максименко С. Д., Кокун О. М., Панок В. Г. та ін.; НАПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка, УНМЦ практи. психології та соц.; НАМН України, ДУ «Ін-т охорони здоров'я дітей та підлітків», ДУ «Ін-т неврології психіатрії та наркології»; Харків. нац. ун-т. внутр. справ; Ун-т Вейна. Київ; Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 77 с. DOI: <https://doi.org/10.52631/uls2022>

е моніторинг впливу різних факторів на психічне, поведінкове та фізичне здоров'я українських дітей протягом життя (починаючи із 6 класу) з особливим фокусом на небезпечній та ризикованій поведінці, поперед усе щодо власного здоров'я. До системи показників дослідження ULS входить моніторинг проявів булінгу, суїцидальної поведінки, девіантної та делінквентної поведінки, залежної

Булінг

Найпоширенішим в світі інструментом для вимірювання булінгу є Іллінойська Шкала Булінгу (IBS – Illinois Bully Scale), що застосовується в дослідженні ULS. Шкала поділяється на дві частини відповідно до ролі, яку виконує учень, – кривдника чи постраждалого:

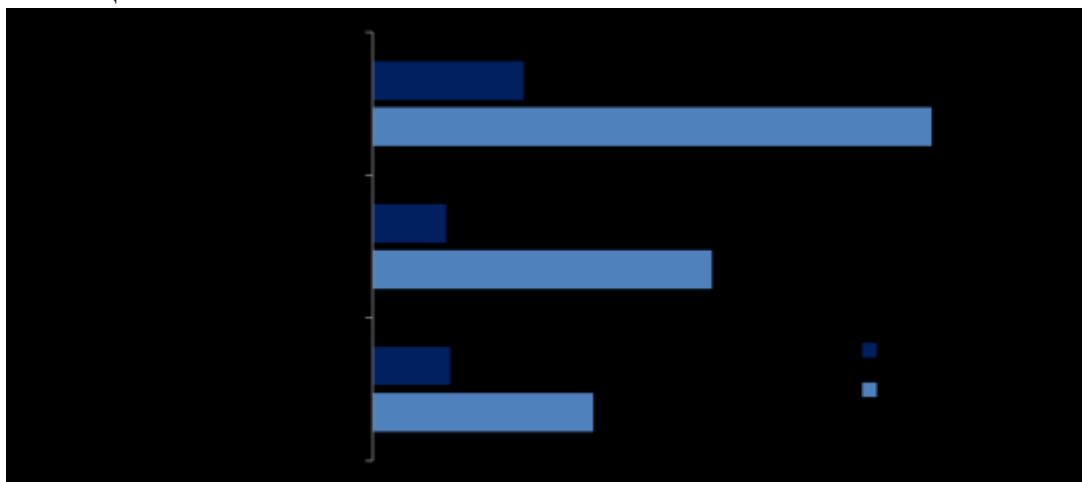
Булінг (кривдник) – вимірює ступінь залучення учнів до знущань.

Віктимізація (жертва) – вимірює ступінь, в якій учні самі стали постраждалими (жертвами) знущань.

Інтерпретація результатів здійснюється за сумарним балом. Бали рахуються відповідно до варіантів відповіді на запитання, які описують різні прояви булінгу: Ніколи – 0 балів; 1-2 рази – 1 бал; 3-4 рази – 2 бали; 5-6 разів – 3 бали; 7 та більше разів – 4 бали. Чим більше сумарний бал, тим вище рівень булінгу (максимально 36 балів) та віктимізації (максимально 28 балів). До стандартних запитань, за потреби, можливо додавати власні, на узагальнений середній бал це не чинитиме суттєвого впливу і порівняльна здатність опитувальника за загальним балом зберігатиметься.

Норми за цим опитувальником не існує, він розрахований на періодичні заміри у навчальному закладі з метою порівняння результатів протягом навчального року або з іншим часовим інтервалом. Відомо, що рівень проявів булінгу підвищується протягом навчального року – від осені до весни – тому слід порівнювати ідентичні часові інтервали поміж собою (середина року з серединою наступного року або весна з весною наступного року), щоб сезонні зміни у вираженості цієї поведінки не впливали на отриманий результат моніторингу.

Результати вимірювання булінгу в закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти (в різних вікових категоріях) наведено на мал. 1 та в таблиці 1 та 2.

Мал. 1. Загальний бал IBS у ЗЗСО (11-12 років) та ЗВО (17-25 років). Дані третьої хвили ULS

З результатів дослідження добре видно, що булінг значно більш властивий шкільному віку, але не зникає зовсім у старшій віковій категорії.

Таблиця 1. Процентний розподіл відповідей за шкалою IBS «кривдник». Дані третьої хвили ULS 2021-2022 роки.

Скільки разів ти робив/ла наступне в школі за останні 30 днів?	Ніколи	1-2 рази	3-4 рази	5-6 разів	7 або більше	Хоча б 1 раз
Я починав (підбурював) спори або конфлікти						
Я робив підлості комусь, коли був роздратований						
Я з групою друзів дражнив інших учнів						
Я поширював чутки про інших учнів						
Я погрожував вдарити або поранити іншого учня						
Я засмучував інших учнів для власного задоволення						
Я сам дражнив інших учнів						
Я допомагав переслідувати / дратувати інших учнів						
Я підбурював інших до бійки						

Таблиця 2. Процентний розподіл відповідей за шкалою IBS «жертва». Дані третьої хвили ULS 2021-2022 роки

Скільки разів наступне траплялося з тобою в школі за останні 30 днів?	Ніколи	1-2 рази	3-4 рази	5-6 разів	7 або більше	Хоча б 1 раз
Інші учні чіплялись до мене						
Інші учні нецензурно ляяли мене						
Інші учні поширювали чутки або брехню про мене						
Інші учні давали мені принизливі прізвиська						
Інші учні били та штовхали мене						
Інші учні навмисно оминали мене або виключали з друзів						
Інші учні погрожували мені						

Результати скринінгу проявів булінгу з застосуванням методики IBS показують, що **протигом одного місяця** в школі хоча б 1 раз:

Кожен третій починав чи підбурював спори або конфлікти;

Кожен четвертий робив підлості комусь, коли був роздратований; з групою друзів дражнив інших учнів; поширював чутки про інших учнів;

Кожен п'ятий погрожував вдарити або поранити іншого учня; засмучував інших учнів для власного задоволення; сам дражнив інших учнів;

Один з 9-10 допомагав переслідувати / дратувати інших учнів та підбурював інших до бійки;

До половини учнів чіплялись та нецензурно ляяли їх інші учні;

Відносно третини учнів поширювали чутки або брехню; давали принизливі прізвиська;

Чверть учнів били та штовхали; навмисно оминали або виключали з друзів; Кожен п'ятий учень страждав від погроз.

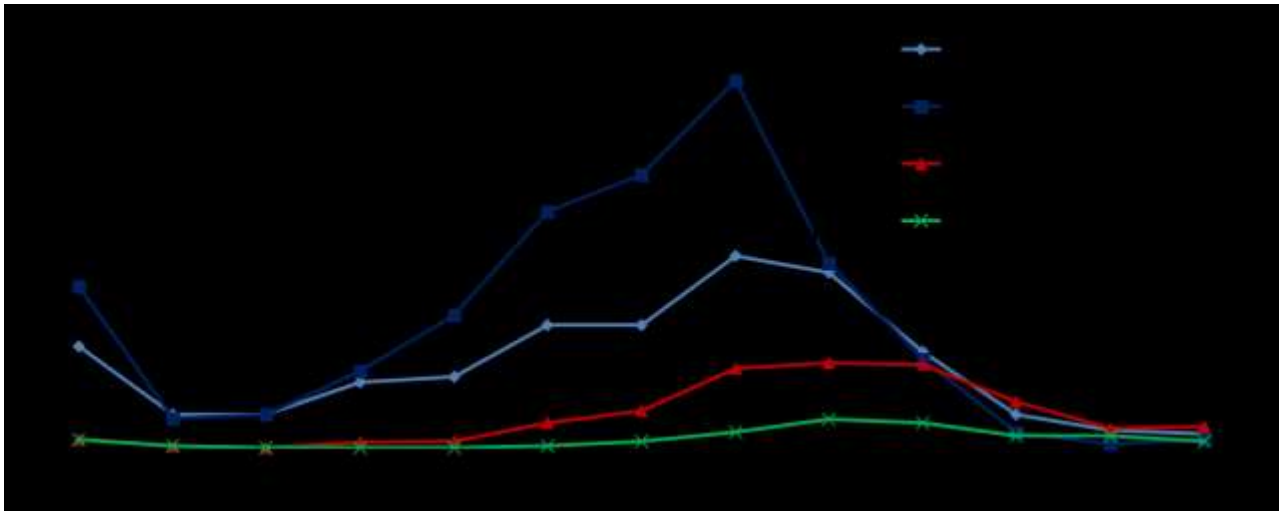
Вживання алкоголю та наркотиків

Вимірювання залежної поведінки в дослідженні ULS та ULS+ (17-25 років, дослідження «Молодь та наркотики»¹²⁴) здійснюється за допомогою низки скринінгових опитувальників¹²⁵ серед яких Короткий скринінг вживання тютюну, алкоголю та наркотиків для молоді Національного інституту по зловживанню алкоголем та алкоголізму NIAAA (Alcohol Screening and Brief Intervention for Youth: A Practitioner's Guide - Практичний посібник з алкогольного скринінгу та короткострокового втручання серед молоді) та Скринінг на поведінкові розлади внаслідок вживання алкоголю та наркотиків для молоді. CRAFFT. Крім того, відповідні запитання є і у 2-х інших інструментах дослідження ULS: PBP – Peer Behavior Profile – Профіль поведінки друзів (модифікована українська версія включає 3 додаткових запитання про залежну поведінку друзів, інтегровані з опитувальниками NIAAA та CRAFFT) та YSR – на умовах ліцензійного договору з Achenbach System of Empirically Based

На малюнку 2 наведено вік першої спроби тютюну, алкоголю та наркотиків за результатами дослідження ULS+.

¹²⁴ Молодь та наркотики – 2021: Результати моніторингу залежної поведінки серед молоді м. Харків 1995–2020 років та студентського модуля Українського лонгitudного дослідження (ULS+): монографія / Сердюк О. О., Бурлака В. В., Даниленко Г. М. та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, НДЛ з проблем протидії злочинності. Харків : ХНУВС, 2021. 92 с. <https://doi.org/10.32631/dr2021>

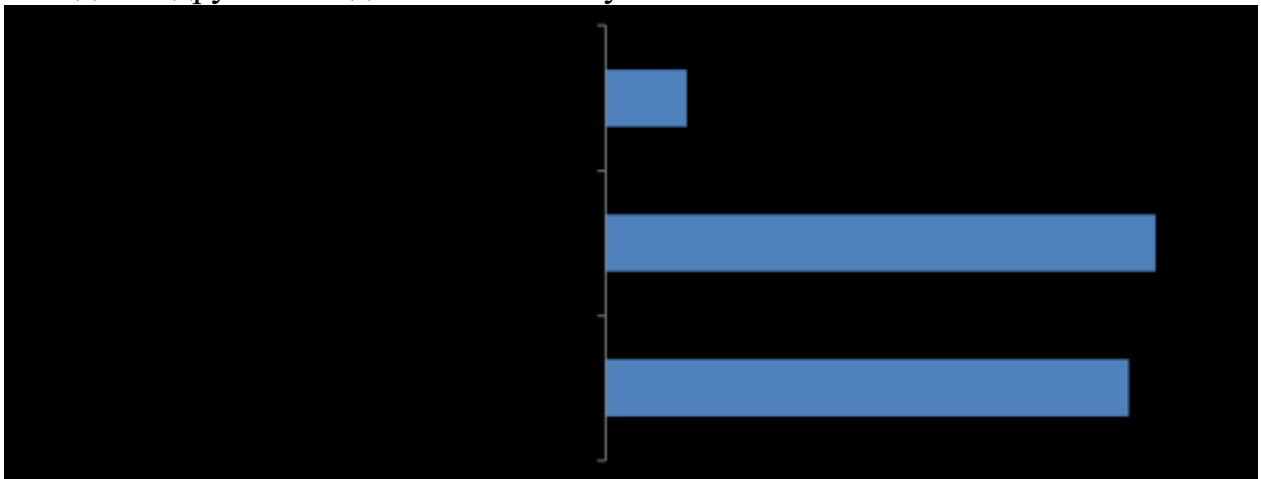
¹²⁵ Психіатрія та наркологія. Інструменти вимірювання залежностей: навч. посіб. / кол. авт., за ред. О. О. Сердюка, В. В. Чугунова ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Запорізьк. держ. мед. ун-т ; ун-т Вейна ; Мічиган. ун-т. Харків - Запоріжжя, 2022. 272 с. ISBN 978-966-610-260-0. DOI: <https://doi.org/10.32631/msu2022>

Мал. 2. Вік першої спроби тютюну, алкоголю та наркотиків. Дані дослідження ULS+ (2021 рік).

Отримані дані показують, що перші спроби алкоголю та тютюну починають зростати з 11 річного віку, а наркотиків – з 13 річного віку. Пік перших спроб алкоголю та тютюну припадає на 16 річний вік, а наркотиків – на 17-18 років.

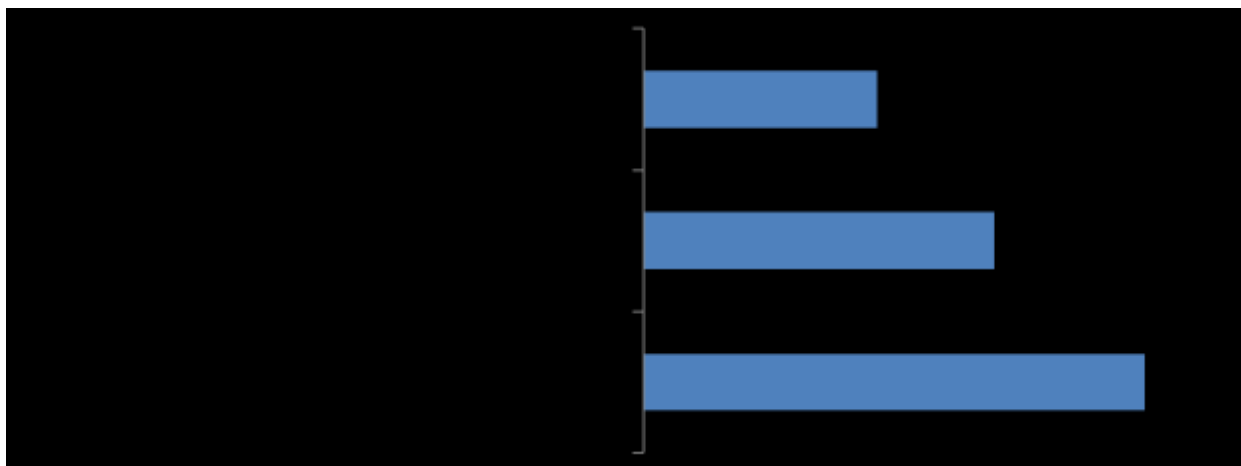
Розповсюдженість вживання алкоголю, тютюну та наркотиків серед друзів 11-12 річних дітей за результатами застосування методики РВР – Профіль поведінки друзів наведена на малюнку 3.

Мал. 3. Відсоток друзів дітей 11-12 років, які мали досвід вживання тютюну, алкоголю та наркотиків (опитувальник РВР – Профіль поведінки друзів). Дані третьої хвилі дослідження

Отримані дані показують, що серед друзів дітей 11-12 років кожен десятий вживав алкоголь та тютюн (близько 13%), та існують поодинокі випадки вживання наркотиків (на рівні 2%).

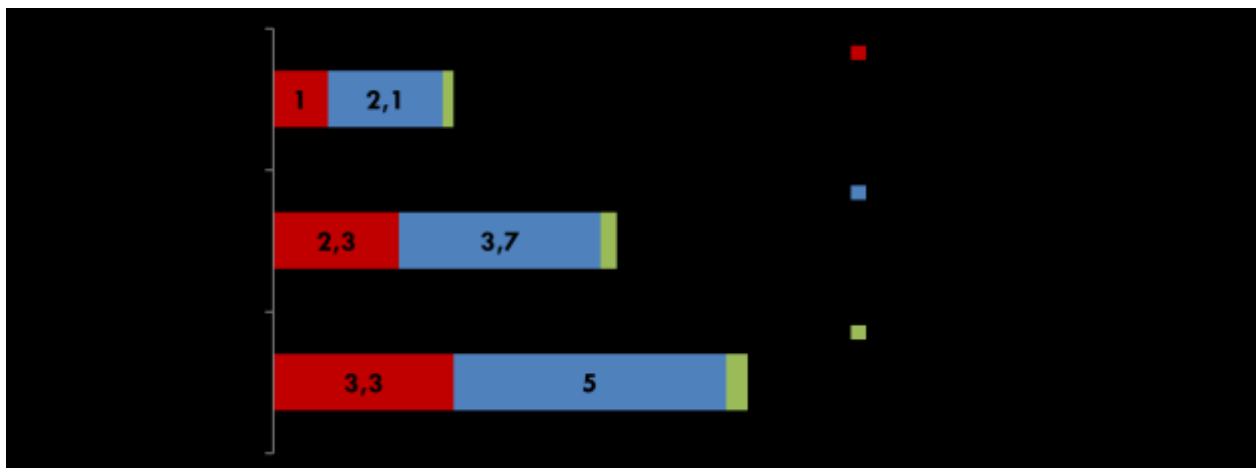
Розповсюдженість вживання алкоголю, тютюну та наркотиків за останні 6 місяців серед 11-12 річних дітей за результатами застосування методики YSR/11-

Мал. 4. Відсоток дітей 11-12 років, які мали досвід вживання тютюну, алкоголю та наркотиків за останні 6 місяців (опитувальник YSR/11-18). Дані третьої хвили дослідження ULS (2021-2022 рік).

Отримані дані показують, що серед дітей 11-12 років 6% зізнаються у вживанні алкоголю, 4% - у вживання тютюну, та 3% у вживанні наркотиків за останні 6 місяців.

Розповсюдженість вживання алкоголю, тютюну та наркотиків серед 11-12 річних дітей за результатами застосування комбінованої скринінгової методики

Мал. 5. Відсоток дітей 11-12 років, які мали досвід вживання тютюну, алкоголю та наркотиків за останні 6 місяців (опитувальник NIAAA / CRAFFT part A). Дані третьої хвили дослідження ULS (2021-2022 рік).

Отримані дані показують дещо менші відсотки ніж опитувальник YSR/11-шкідливим формам поведінки. Серед дітей 11-12 років:

5% зізнаються у вживанні алкоголю протягом життя, 4% – за останній рік,

3% зізнаються у вживанні тютюну протягом життя, 2% – за останній рік,

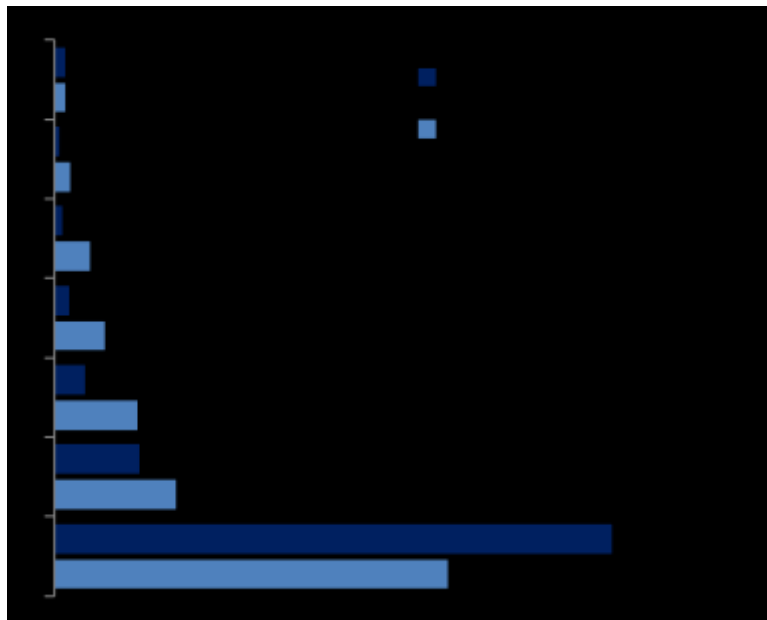
0,4% зізнаються у вживанні наркотиків протягом життя, 0,3% – за останній рік, 0,2% – за останні 30 днів (що дозволяє говорити про поодинокі випадки без перерахунку у певні цифри).

Скринінг на поведінкові розлади внаслідок вживання алкоголю та наркотиків для молоді. CRAFFT – Screening Tool for Adolescent Substance Abuse – опитувальник спрямований на виявлення проблем внаслідок споживання алкоголю та наркотиків в останні 12 місяців. Містить 6 запитань (частина В) та вступну частину (частина А), яка об'єднана нами з коротким скринінгом NIAAA. Частина А – запитання про вживання алкоголю, марихуани або інших наркотиків протягом останніх 12 місяців (в дослідженні ULS – тютюну, алкоголю та наркотиків). Якщо надано позитивну відповідь на будь-яке запитання вступної частини – задають питання частини В (на які передбачено відповіді «Так» чи «Ні»). Кожна позитивна відповідь (Так) на запитання частини В рахується як 1 бал. Результат у **2 та більше балів** свідчить про **ризик залежної поведінки** та потребу **поглибленого вивчення**.

Розповсюдженість вживання алкоголю та наркотиків серед 11-12 річних дітей за результатами застосування методики CRAFFT part В наведена у таблиці 3 та на малюнку 6. Отримані дані показують, що **проблемне вживання** спостерігається серед **10% дітей** 11-12 років та **28% молоді** 17-25 років.

Таблиця 3. Процентний розподіл відповідей на запитання скринінгової методики CRAFFT part В серед дітей 11-12 років та молоді 17-25 років. Дані третьої хвили дослідження ULS (2021-2022 рік) та ULS+ (2022 рік).

	17-25 років	11-12 років
C – CAR. Ви коли-небудь їздили у машині, за кермом якої була людина під впливом алкоголю чи наркотичних речовин?		
R – RELAX. Чи використовували Ви алкоголь чи наркотичні речовини, щоб розслабитися або щоб відчувати себе кращою людиною чи краще вписатися в компанію?		
A – ALONE. Чи використовували Ви алкоголь чи наркотичні речовини без інших – насамоті?		
F – FORGET. Чи бувало таке, що Ви не пам'ятали, що робили коли вживали алкоголь чи наркотичні речовини?		
F – FAMILY or FRIENDS. Чи бувало таке, що хтось з рідних чи друзів казав, що Вам треба зменшити (припинити) вживання алкоголю чи наркотичних речовин		
T – TROUBLE. Чи виникали у Вас будь-які проблеми чи труднощі через те, що Ви вживали алкоголь чи наркотичні речовини?		

Мал. 6. Розподіл загальних балів за результатами застосування скринінгового опитувальника part B серед дітей 11-12 років та молоді 17-25 років. Дані третьої хвилі дослідження ULS (2021-2022 рік) та ULS+ (2022 рік). Кількість позитивних відповідей (табл. 3) дорівнює кількості балів, 2 і більше балів означає проблемне вживання і потребує втручання фахівця.

Слід зазначити, що в Україні проводяться і інші масштабні дослідження залежної поведінки серед дітей шкільного віку, такі як ЕСПАД¹²⁶, які безумовно слід використовувати як орієнтири, але вони реалізуються зовнішніми по відношенню до школи недержавними організаціями при наявності фінансування, в той час як Українське лонгітюдне дослідження виконується безпосередньо психологічною службою і дозволяє отримати дані за конкретною школою, з якою співпрацює поліцейський на місці.

Асоціальна поведінка

Асоціальна поведінка вимірюється в дослідженні ULS за допомогою методики PBP – Peer Behavior Profile. Профіль поведінки друзів (модифікована українська версія включає додаткові форми поведінки друзів). Оригінальний опитувальник для самостійного заповнення включає 54 запитання (17 запитань у скороченій українській версії та 3 додаткових запитання про залежну поведінку друзів, інтегровані з опитувальниками NIAAA та CRAFFT). Оцінювання здійснюється за 5-позиційною шкалою Лікерта. Запитання сформульовані на основі теорії соціального контролю відповідно до основних інститутів соціального контролю – сім'я, школа, загальні соціальні та законодавчі норми, на основі теорії проблемної поведінки – конвенційна та неконвенційна поведінка, що включає легкі форми соціальних відхилень, делінквентну поведінку, сексуальну поведінку, алкоголь та наркотики.

В опитувальнику ULS для дітей ми вимірюємо 17 типів поведінки друзів, та ще три інтегровані у скринінг залежної поведінки і містять таку ж саме шкалу,

¹²⁶ Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин – ЕСПАД (ESPAD) <https://www.uisr.org.ua/espada>

як і РВР. Вимірювання здійснюється за допомогою 5-позиційної шкали Лайкерта і включає такі варіанти відповіді на запитання: «Скільки серед твоїх друзів тих, що ...»: 1. Майже нікого; 2. Декілька; 3. Половина; 4. Більшість; 5. Майже всі. Бали присвоюються відповідно до номеру відповіді – від 1 до 5.

Кожен тип поведінки оцінюється окремо, але показники можливо об'єднати у 5 груп:

Дозвілля (додаткове навчання, спорт, творчість та техніка, музика, комп'ютерні ігри, соціальні мережі).

Навчання (відмінники).

Субкультура («тусуються», екстремальний спорт, альтернативні субкультури).

Статевий розвиток (друзі однієї статі – цей показник виходить з протилежного, якщо друзів однієї з опитаним статі половина, то іншої статі теж половина).

Ненормативна поведінка (прогулюють школу, вигнані з уроків, викликають батьків, чинять вандалізм, крадуть в інших, крадуть у магазині).

Адиктивна поведінка (тютюнопаління, вживання алкоголю та вживання наркотиків).

Таблиця 4. Процентний розподіл відповідей на запитання методики РВР – Peer Behavior Profile – Профіль поведінки друзів серед дітей 11-12 років. Дані третьої хвили дослідження ULS (2021-2022 рік).

Скільки серед твоїх друзів тих, що ...	Майже нікого	Декілька	Половина	Більшість	Майже всі
Займаються додатковою навчальною діяльністю (іноземна мова, математика, фізика ...)					
Займаються в спортивних секціях					
Займаються у творчих або технічних гуртках (шахи, театр, малювання ...)					
Займаються музикою					
Однієї з тобою статі					
Грають у комп'ютерні ігри					
«Зависають» / спілкуються у соціальних мережах					
Займаються екстремальним спортом (скейтбоард, ролики, велоспорт, BMX ...)					
Є частиною альтернативних груп (емо, готи ...)					
Відмінники					
«Тусуються», збираються на вулиці, на дворі, у кафе або в інших місцях задля спілкування					
Були колись вигнані з уроків					
Прогулюють школу, тиняються					

Часто викликають їх батьків до директора школи					
Чинили вандалізм – псували, розмальовували, розбивали, пошкоджували чиясь майно					
Крали речі у інших людей					
Крали речі в магазині					

Отримані дані показують, що:

кожна третя дитина 11-12 років має друзів, що прогулюють школу;

кожна п'ята дитина 11-12 років має друзів, чиїх батьків викликають до директора школи, а також тих, які чинили вандалізм – псували, розмальовували, розбивали, пошкоджували чиясь майно:

один з 9-10 дітей 11-12 років має друзів, що крали речі у інших людей та/або в магазині.

Сексуальне та сімейне насильство та інший травматичний досвід

В дослідженні ULS травматичний досвід та посттравматичний стресовий розлад вимірювався за допомогою методики UCLA PTSD-RI – Дітячий та підлітковий Індекс реакцій Посттравматичного стресового розладу Каліфорнійського університету Лос-Анджелес для DSM-5 (RI-5-BF). Скринінгова версія не застосовується для постановки клінічного діагнозу, але дозволяє достовірно визначити наявність симптомів ПТСР у дітей та підлітків.

За результатами дослідження 2022 року 20% дітей і 25% підлітків відповідають критеріям ПТСР. Причому жінки мають у 2-3 рази більше симптомів ПТСР, ніж чоловіки. Серед дітей 9% чоловіків і 25% дівчат відповідають критеріям ПТСР. Серед підлітків 15% чоловіків і 28% дівчат відповідають критеріям ПТСР.

Як і для дорослих, діагностика ПТСР за критеріями DSM-5 у дітей та підлітків здійснюється з урахуванням критерію А – точним визначенням стресору, події яка викликала розлад, тому перед скринінговим опитувальником задаються запитання щодо травмуючої події, розподіл відповідей на ці запитання наведено на малюнках 7 та 8.

Отримані дані показують, що:

65% дітей 11-17 років та 92% підлітків 18-26 років вказують як найбільш розповсюджений травматичний досвід війну;

24% дітей 11-17 років та 35% підлітків 18-26 років ставали свідками серйозного насильства, бачили як когось били, в когось стріляли чи вбили;

12% дітей 11-17 років та 24% підлітків 18-26 років бачили насильницьку смерть або поранення члена сім'ї чи друга;

10% дітей 11-17 років та 15% підлітків 18-26 років мали досвід небажаного сексуального торкання інтимних місць, що кваліфікується як сексуальне насильство;

8% дітей 11-17 років та 14% підлітків 18-26 років ставали свідками сімейного насильства, бачили як члена сім'ї били сильно кулаками чи ногами вдома;

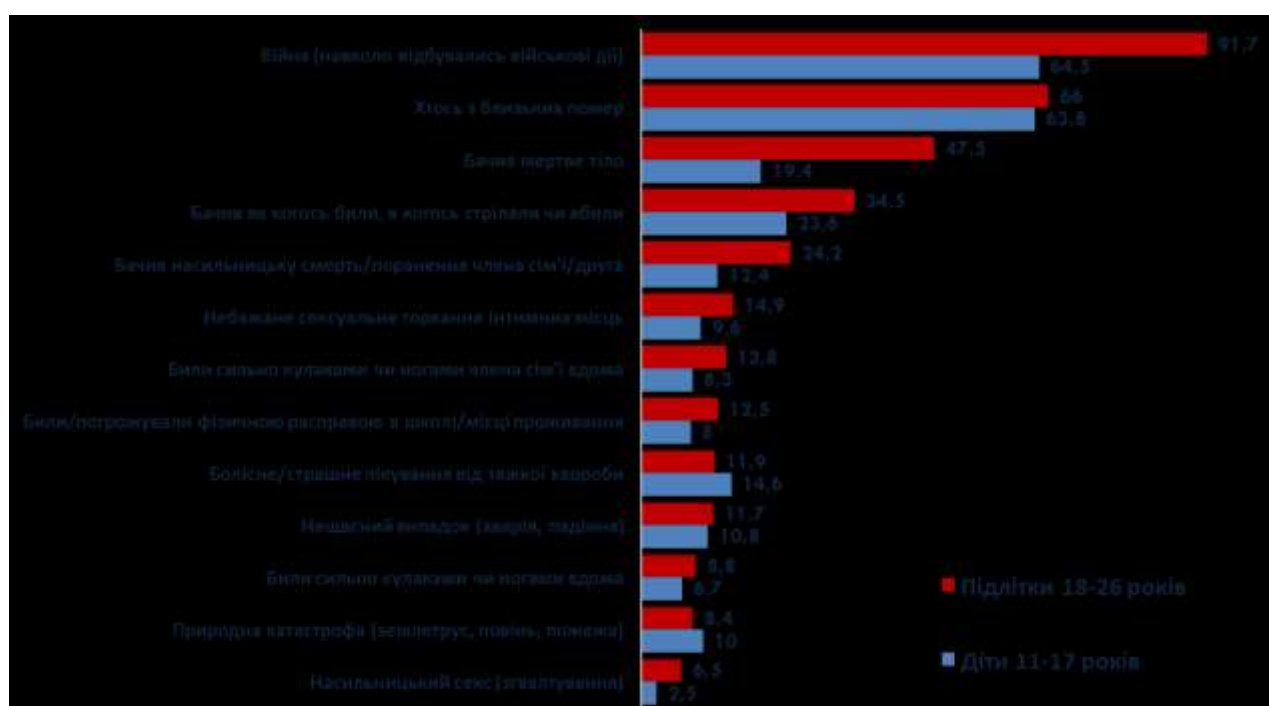
8% дітей 11-17 років та 13% підлітків 18-26 років ставали жертвами насильства в школі або в місті проживання, їх били або погрожували фізичною розправою;

3% дітей 11-17 років та 7% підлітків 18-26 років самі ставали жертвами сексуального насильства, їх зґвалтували.

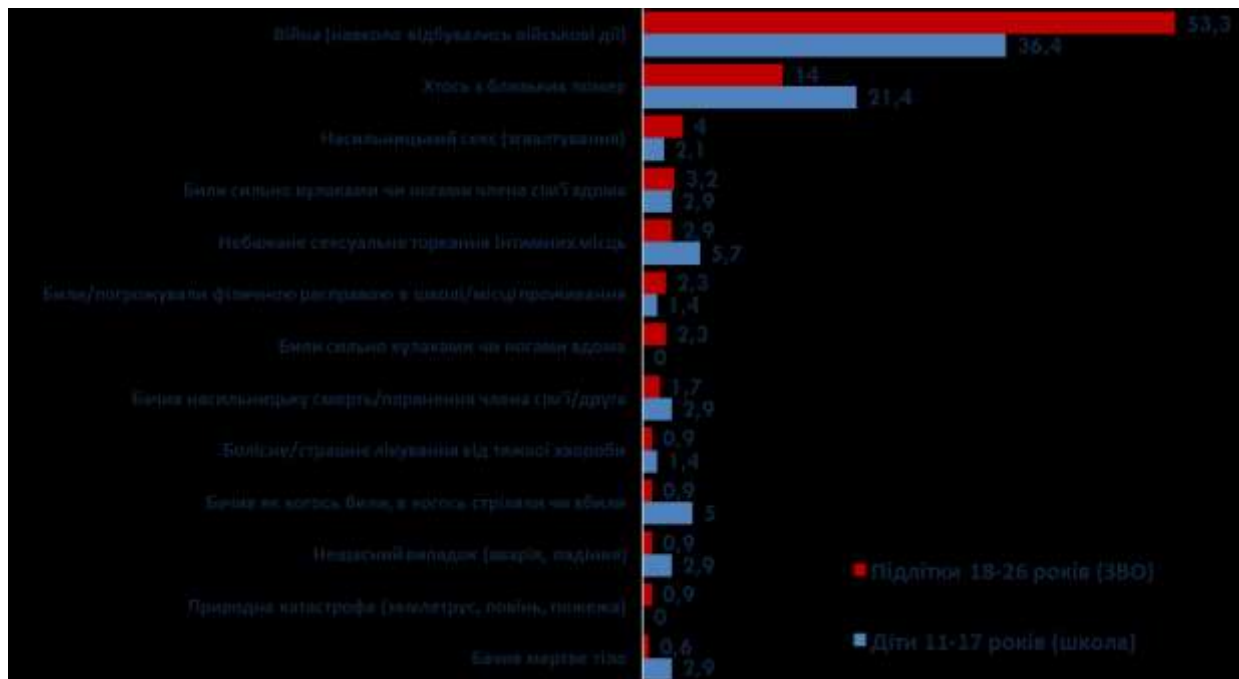
Дані про вплив травми показують, що війна, смерть та сексуальне насильство є найпоширенішою причиною посттравматичного стресового розладу серед дітей та підлітків. Для дітей та підлітків після війни та смерті близької людини другою за поширеністю причиною ПТСР є сексуальне насильство. Три найбільш поширені причини ПТСР за типом травми:

У дітей: 1) «Війна» (36%); 2) «Смерть близької людини» (21%); 3) «Небажане сексуальне торкання інтимних місць» (6%).

У підлітків: 1) «Війна» (53%); 2) «Смерть близької людини» (14%); 3) «Примусовий секс» (4%).

Мал. 7. Процентний розподіл відповідей на запитання скринінгового опитувальника RI-5-BF стосовно досвіду різних травматичних подій серед дітей 11-17 років (школа) та молоді 18-26 років (ЗВО). Дані третьої хвилі дослідження ULS (2021-2022 рік) та ULS+ (2022 рік).

Мал. 8. Наявність симптомів посттравматичного стресового розладу внаслідок різних травматичних подій серед дітей 11-17 років (школа) та молоді 18-26 років (ЗВО). Дані опитувальника RI-5-BF третьої хвилі дослідження ULS (2021-2022 рік) та ULS+ (2022 рік).

Суїцидальна поведінка

Суїцидальна поведінка носить латентний характер, про її масштаби в Україні судять по статистиці завершених та незавершених спроб, але до цього людина проходить певний шлях який цілком можливо відслідкувати та оцінити здатність до скоєння самогубства. Реальних масштабів поширення компонентів суїцидальної поведінки в Україні невідомо через вітчизняну традицію не задавати прямих запитань про суїцид. Така думка успадкована нами з радянської психологічної та психіатричної традиції. На відміну від цього підходу, західна традиція в психодіагностиці вже подолала це упередження і прямі запитання про суїцидальну поведінку сприймаються нормально. Україна зробила крок до інтеграції у західний та світовий науковий простір. Так, Харківський національний університет внутрішніх справ здійснює ряд досліджень, серед яких «Молодь та наркотики»¹²⁷ та «Українське лонгітюдне дослідження» (ULS)¹²⁸, у рамках яких використовуються стандартизовані скринінгові методики оцінки суїцидального ризику та суїцидальної поведінки. Це методика ACSS-FAD

¹²⁷ Молодь та наркотики – 2021: Результати моніторингу залежної поведінки серед молоді м. Харків 1995–2020 років та студентського модуля Українського лонгітюдного дослідження (ULS+): монографія / Сердюк О. О., Бурлака В. В., Даниленко Г. М. та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, НДІ з проблем протидії злочинності. Харків : ХНУВС, 2021. 92 с. DOI: <https://doi.org/10.32631/dr2021>

¹²⁸ Українське Лонгітюдне Дослідження = Ukrainian Longitudinal Study (ULS) : Метод. рек. з використання психодіагност. інструментів трет. хвилі дослідж. / Максименко С. Д., Кокун О. М., Панок В. Г. та ін.; НАПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка, УНМЦ практи. психології та соц.; НАМН України, ДУ «Ін-т охорони здоров'я дітей та підлітків», ДУ «Ін-т неврології психіатрії та наркології»; Харків. нац. ун-т. внутр. справ; Ун-т Вейна. Київ: Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 77 с. DOI: <https://doi.org/10.32631/uls2022>

здатності до самогубства та відсутності побоювання смерті та прями запитання вживання наркотиків та здоров'я (США), адаптовані нами в рамках дослідження проявів серед дітей та молоді. Текст та опис методик міститься у додатку.

За результатами вивчення суїцидальної поведінки, ми отримали наступні результати, які дозволяють оцінити її масштаби та спланувати профілактичні втручання:

28,5% підлітків 17-25 років та 21,3% дітей 11-12 років повідомили, що у їхніх друзів були думки про те, щоб покінчити життя самогубством;

40,9% підлітків 17-25 років та 19,9% дітей 11-12 років спілкувались з ким-небудь на теми, пов'язані з самогубством;

до 2,1% підлітків 17-25 років та 8,4% дітей 11-12 років надходили пропозиції скоїти самогубство і ще 2,6% 17-25 років та 4,9% дітей 11-12 років в цьому не впевнені;

у 25% підлітків 17-25 років були думки про те, щоб покінчити життя самогубством;

14% підлітків 17-25 років) планували як покінчити життя самогубством;

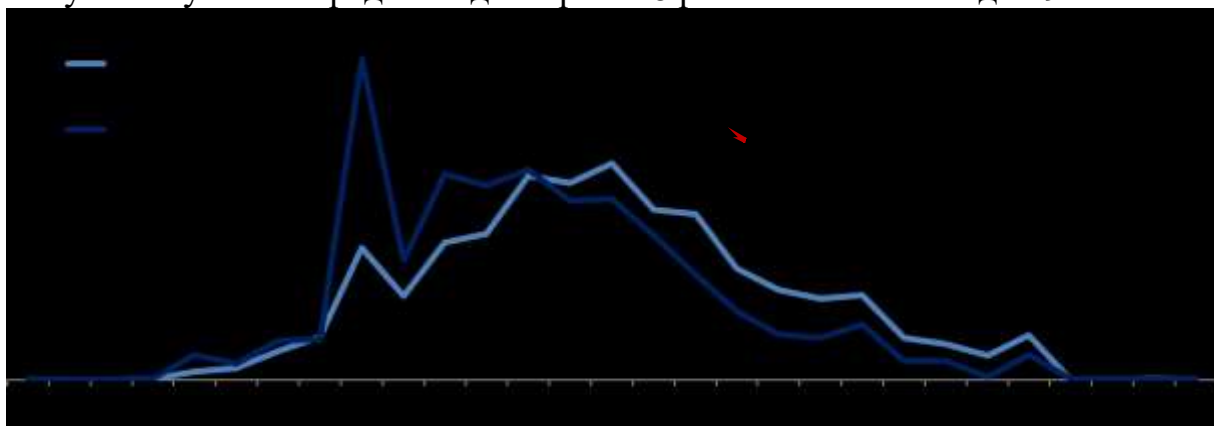
5% (підлітків 17-25 років робили спроби покінчити життя самогубством;

у 9% підлітків 17-25 років є члени родини або друзі, які намагались покінчити життя самогубством але вижили;

у 7% підлітків 17-25 років є члени родини або друзі, які покінчили життя самогубством.

Звертає на себе увагу значно більша, у порівнянні з старшою віковою групою (17-25 років), розповсюдженість пропозицій скоїти самогубство серед дітей середнього шкільного віку (11-12 років), що потребує додаткового вивчення як шляхів та механізмів таких звернень, так і реалізації відповідних профілактичних втручань.

Результати застосування опитувальника ACSS-FAD у першій хвилі ULS та у студентському модулі ULS+ (малюнок 9), показують що у «групу ризику» самогубства входить 13,6 % дітей 11-12 років та чверть молоді 17-25 років (25 %) у 2021 - 2022 роках, а після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році група ризику самогубства серед молоді старше 18 років збільшилась до 29%.

Мал. 9. Розподіл загальної оцінки у балах на запитання скринінгового опитувальника ACSS-FAD серед дітей 11-12 років та молоді 17-25 років. Дані третьої хвилі дослідження ULS (2021-2022 рік) та ULS+ (2021 рік).

Оцінка ризику суїциду

Початкова оцінка може бути проведена будь-яким лікарем або психологом, який пройшов підготовку щодо оцінки та контролю суїцидальної поведінки. Тим не менше, у всіх пацієнтів необхідно якнайшвидше виконати ретельну оцінку ризику самогубства, яка зазвичай проводиться психіатром, психологом або іншим кваліфікованим фахівцем у галузі психічного здоров'я. Потрібно ухвалити рішення щодо того, чи пацієнт повинен бути госпіталізований добровільно або спрямований на примусове лікування. Хворі з психотичними розладами, тяжкою формою депресії та з гострою психологічною кризою підлягають госпіталізації до психіатричної клініки.

Оцінка ризику суїциду спрямована на виявлення ключових факторів, що впливають на поточний ризик суїциду у дитини, та допомагає скласти план відповідних дій.

Оцінка ризику суїциду включає наступні дії:

Встановлення взаєморозуміння та вислуховування розповіді дитини;

Розуміння причин суїцидальної спроби, з'ясування обставин до спроби та під час реалізації суїцидальної спроби;

Опитування про симптоми психічного здоров'я та будь-які лікарські засоби або альтернативні методи лікування, які дитина могла приймати;

Повноцінну оцінку психічного стану, з особливим акцентом на виявленні депресії, тривожності, ажитації, панічних атак, важкого безсоння, інших психічних розладів, алкогольної та наркотичної залежності;

Глибоке розуміння міжособистісних та сімейних взаємозв'язків, а також соціальних зв'язків дитини, які мають відношення до суїцидальних спроб та подальшого лікування;

Опитування членів сім'ї та друзів;

Розпитування про наявність в будинку смертоносних засобів та здійснення консультації щодо безпечного зберігання або утилізації цих смертоносних засобів поза домом.

З метою **скринінгу та оцінки ризику суїциду** ми рекомендуємо використовувати наступні інструменти:

Опитувальник Columbia Suicide Severity Rating Scale (C-SSRS) розроблений Національним інститутом психічного здоров'я США (NIMH);

Опитувальник Ask Suicide-Screening Questions (ASQ), розроблений Національним інститутом психічного здоров'я США (NIMH);

Опитувальник ACSS-FAD – Шкала набутої здатності до самогубства та відсутності побоювання смерті;

Прямі скринінгові запитання для оцінки суїцидальної поведінки NSDUH – Національного опитування з вживання наркотиків та здоров'я (США);

Опитувальник «Тест виявлення суїцидального ризику у дітей», розроблений А.А. Кучером та В.П. Костюкевичем.

Рекомендацій щодо поведінки з підлітками, які проявляють

а

¹²⁹ Ігумнова О. Б., Михайлов А. Р. Когнітивно-поведінкова терапія як метод корекції самоушкоджень підлітків. Psychology travelogs. 2021. Iss. 1. С. 99–114.

о

а

г

п

- поговорити з підлітком наодинці. Просто поцікавитись чи все гаразд, без осуду, аналізу і оцінок спитати про шрами, рани. Дуже важливо при цьому реагувати абсолютно спокійно, ставитись до даної ситуації розумно. Впевненість і спокій заспокоюють підлітка і він буде краще довіряти дорослому;

- не варто зразу повідомляти про це батькам, іншим родичам. Це не так очевидно, але іноді найгірше, що можна зробити – це без відома підлітка розповісти про все іншим людям. Родичі можуть некоректно сприйняти цю ситуацію і лише посприяти тому, що їх підліток закриється і ще більше переконається в правильності своїх дій;

- пообіцяти конфіденційність і дотриматись обіцянки, без згоди підлітка не розповідати нікому про ушкодження.

- не варто говорити, що це дурниці, або що це просто демонстрація. Навіть якщо це й так, результатом буде лише погіршення ситуації. Попри те, що більшість підлітків, що шкодять собі хочуть аби хтось побачив їх страждання і допоміг, визнати це буває дуже соромно і ніяково. Тому висловлювати, а тим більше, стверджувати власні ідеї щодо поведінки молодої людини – це не є педагогічним способом вирішити проблему;

- не варто вести підлітка до психолога проти волі. Робити це не варто, адже тоді налагодити контакт та взаємодію з підлітком психологу буде складніше;

- ненав'язливо взнати в чому проблема та порадити разом сходити до психолога, головне – зламати думку про те, що нікому ця проблема не цікава і ніхто не може їй зарадити;

- не варто давати поради, лікувати та говорити, що все буде добре. Більшість людей це просто дратує. Особистість знаходиться в пригніченому стані, для неї її стан важкий і це дуже серйозно;

- не варто ігнорувати. Якщо не знаєте як чинити, то краще спочатку порадитись із фахівцем, але ігнорувати це не варто і для цього є декілька причин: самоушкодження може бути симптомом психічних розладів, проблем у родині, важких емоційних переживань, близько половини суїцидів супроводжуються самоушкодженнями, самоушкодження можуть створити проблеми в майбутньому при влаштуванні на роботу та проведенні дозвілля, існує шанс нашкодити власному здоров'ю набагато більше через інфекції, загнивання, погане заживання ран;

- допомогти знайти альтернативу саморунівній поведінці та надавати необхідну підтримку. Робити акцент на сильних сторонах підлітка та допомогти покращити слабкі без ауто агресії;

- не варто реагувати емоційно. Як вже було сказано, основа самоушкоджень – це дезадаптивні переконання, схеми мислення, серед яких часто фігурує провина. Людина і так відчуває провину, свою непотрібність, нікчемність, а якщо це ще й провокує зайві проблеми для оточуючих, і для неї самої, то з'являється додаткова травма, додаткове відчуття провини і стан лише погіршується;

- навчити хвалити себе, або просто допомагати психологу в роботі за необхідності.